

Eğitimde Yeni Yaklaşımlar ve Uygulamalar

Editör
Hüseyin ÖRTÜCÜ

Önsöz

Bu kitap, Gaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi'nin öğretmenleri ve öğrencilerinin özgün bakış açılarıyla hazırladıkları akademik çalışmalar ve çocuk kongresinde sundukları bildirilerin derlenmesiyle ortaya çıkmıştır. Eğitimde yenilikçi yaklaşımların benimsenmesi, bilim ve sanatın iç içe geçerek öğrenme süreçlerine katkı sağlaması, bu eserin temel ilham kaynağını oluşturmuştur.

Gaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi, özel yetenekli öğrencilerin potansiyellerini en üst düzeyde geliştirmek amacıyla yürüttüğü çalışmaları, bu kitapla daha geniş kitlelere ulaştırmayı hedeflemiştir. Öğrencilerin merak duygularını besleyerek akademik araştırma kültürünü kazandırmak, yaratıcı düşüncelerini özgün eserlerle ifade etmelerini sağlamak, bu çalışmanın en büyük kazanımlarından biridir.

Kitapta yer alan çalışmalar, tarihsel ve kültürel değerlerden bilimsel araştırmalara, sanatsal incelemelerden sosyolojik analizlere kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Her bir bölüm, öğrenci ve öğretmenlerin bilgiye duydukları tutkuyu, araştırmaya olan bağlılıklarını ve bilimsel düşünceyi toplumsal faydaya dönüştürme çabalarını yansıtmaktadır.

Bu eserin ortaya çıkmasında emeği geçen Gaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi öğretmenlerine, özverili çalışmalarıyla ilham veren öğrencilere ve projeleri destekleyen velilere teşekkür ederiz. Kitabın, eğitimde yeni perspektifler kazandırması ve genç araştırmacılara ilham kaynağı olması dileğiyle...

Dr. Mehmet Yeşilkaya

Gaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi Müdürü

Eğitimde Yeni Yaklaşımlar ve Uygulamalar

EDITÖR

Hüseyin ÖRTÜCÜ

YAZARLAR

Öğretmenler

Çağla Gözel

Hüseyin Örtücü

Mehmet Kaya

Melek Karanisoğlu Güder

Murat Akşahin

Neslihan Özen

Oğuzhan Yüksel

Ömer Demirelli

Seda Diri

Sevim Güder Nas

Sibel Albayrak Boyacı

Tuğçe Ertuğrul

Öğrenciler

Arda Yağız Ordu

Beyzanur Demirbağ

Ceylin Su Ateş

Elif Emiroğlu

Elif Neva Değirmenci

Hasan Barlas Kambur

Nazlı Akgün

Taha Yasin Yalçınkaya

Tuğçe Yıldız

Yusuf Evran

Zahide Nil Uslu

Zeynep Esmâ Küçükbay

Eğitimde Yeni Yaklaşımlar ve Uygulamalar

EDİTÖR

Hüseyin ÖRTÜCÜ

ISBN

978-625-97525-3-2

Baskı

1. Baskı e-Kitap

Yayın Tarihi

17 Şubat 2025

Kütüphane Kartı

Eğitimde Yeni Yaklaşımlar ve Uygulamalar

1. Basım, 120 sayfa, 150*210, Kaynakça var, Dizin yok

Türü: Akademik Kitap

Kapak Tasarım /
Cover Design

Merve OKYAY

Yayıncı Sertifika No /
Certificate Number

78207

Gaziosmanpaşa BİLSEM
Yayınları

Merkez Mah. Çukurçeşme Cd. No: 44
Gaziosmanpaşa /İstanbul

Gaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi Yayınları

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	1
OSMANLI SARAY TEŞKİLATI : TOPKAPI SARAYI MÜZESİ ÖRNEĞİ.....	1
VELİLERİN BİLİM VE SANAT MERKEZİNDEN BEKLENTİLERİ GAZİOSMANPAŞA ÖRNEĞİ	25
ÖTEKİ’NİN GÖZÜNDEN İSTANBUL’UN SEMTLERİ	37
İSTANBUL’DAKİ ANIT AĞAÇ YOĞUNLUĞUNUN BÖLGESEL OLARAK İNCELENMESİ.....	45
SULTANAHMET MİTİNGLERİ ÜZERİNDEN MİLLİ MÜCADELEDE İSTANBUL’UN ÖNEMİ	51
İSTANBUL’DAKİ İLK ELEKTRİK SANTRALİ	59
TEKNOLOJİ İLE DÖNÜŞEN DÜNYA’DA İLETİŞİM DEVRİMİ	63
ORHAN VELİ KANIK’IN “AĞACIM”, “SAKA KUŞU”, “ROBENSON”, “RÜYA”, “BAYRAM” ŞİİRLERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ	75
VİŞNE SİRKESİNİN BAŞ AĞRISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	85
GAZİOSMANPAŞA İLÇESİNDE ÖZEL GEREKSİNİME SAHİP BİREYLERİN EBEVEYNLERİNİN PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK VE TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ.....	96

OSMANLI SARAY TEŞKİLATI : TOPKAPI SARAYI MÜZESİ ÖRNEĞİ

Hüseyin ÖRTÜCÜ* ve Elif EMİROĞLU**

Özet

Bu araştırmada, Osmanlı Devleti'nin saray teşkilatı günümüze kalmış en önemli müze saray yapılarından olan Topkapı Sarayı örneği üzerinden araştırılıp incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda alan yazın taraması yoluyla konu ile ilgili makale, kitap ve tezler belirlendi. Aynı zamanda Topkapı Sarayına yapılan alan gezisi ile ilgili yerler ile ilgili gözlemler yapılarak fotoğraflar alındı. Literatür taraması sonucu elde edilen bilgiler tematik alt başlıklara göre tasnif edildi. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemiyle yürütülmüştür. Araştırmanın veri kaynağını, konu ile ilgili kitap, makale, tez ve tanıtım broşürleri oluşturmuştur. Verilerin analizinde betimsel analiz metodu uygulanmıştır. Topkapı Sarayı örneği üzerinden Osmanlı saray teşkilatının gelişim ve işleyişi tanıtımını amaçlayan çalışmanın bulguları Osmanlı saray teşkilatının kendinden önceki Türk İslam devletleri, Bizans saray teşkilatı ve yerel mahalli koşullardan etkilendiğini ortaya koymuştur. Çalışmamız yine saray teşkilatında belirli zaman dilimlerinde devlet ve toplum hayatındaki değişim ve yaşanan siyasi gelişmelere bağlı olarak değişimler yaşandığını ortaya koymuştur. Osmanlı sarayının hanedanın özel yaşam alanı olması dışında, eğitim bilim merkezi olma ve idari-adli işlevleri olan çok fonksiyonlu mimari-yönetim kütesi olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Topkapı Sarayı, Biruni, Enderun, Harem, Köşk

* Bu makale Cağaloğlu Anadolu Lisesinde düzenlenen 100. Yılında Cumhuriyetimiz ve Öğrenci Sempozyumunda tebliğ edilmiştir. Sosyal Bilgiler Öğretmeni, Millî Eğitim Bakanlığı, huseyinortucu35@gmail.com, ORCID: 0009-0004-3388-8971

** Gaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi proje öğrencisi, elif.emiroglu848@gmail.com

Giriş

Osmanlı Devleti, küçük bir beylik olarak Bizans sınırında kuruldu. Ancak birçok iç ve dış amillerin de tesiriyle hızla büyüyerek bir imparatorluk hüviyeti kazandı. Bilinen ilk saray teşkilatı Osmanlı'da Orhan Bey döneminde Bursa Sarayı'dır (Alkan, 2012). 1453 yılında II. Mehmet'in İstanbul'u fethi ile devletin merkezi Edirne'den İstanbul'a taşındı. İlk etapta mevcut Bizans sarayı kullanıldı. Ancak hem Bizans'ın son dönemlerindeki ekonomik çöküntü hem de 1204 yılında yaşanan Latin istilas sırasında hem şehir hem de saray yıprandığı için bu saray devletin ve yönetici ailenin ihtiyaçlarını karşılamadı. Bunun üzerine önce Saray-ı Âtike (Eski Saray) denilen İstanbul'daki ilk Osmanlı sarayı inşa edildi. Fakat bu sarayda ihtiyacı karşılamakta yetersiz kalınca Sultan II. Mehmet tarafından 1460-1478 tarihleri arasında Topkapı Sarayı inşa edildi.

Topkapı Sarayı veya diğer adıyla Saray-ı Cedide, Osmanlı padişahları ve aile bireylerinin ikametgâhı olarak kullanılması yanı sıra kendinden önceki Türk İslam devletlerinde olduğu gibi resmi devlet işlerinin görüldüğü kamusal bir yapılar topluluğudur. Diğer bir söyleyişle saray özel ve resmi fonksiyonları yerine getirmek üzere inşa edilmiş mimari yapı olarak karşımıza çıkmaktadır (Alkan, 2012).

II. Mehmet'i mevcut bir saray yapısı inşa edilmiş iken tekrar bir saray yapmaya iten temel sebep nedir? Fetih'ten sonra imparatorluk boyutuna taşıdığı devletin artan bürokratik işlerine inşa edilmiş olan Saray-ı Âtike'nin yetersiz gelmesidir. Artık Roma imparatorluğun varisi de olmuş bir devletin hükümdarı olarak temsil ettiği kitle genişlemiştir. O artık sadece Müslüman Türk tebaanın hükümdarı değildir. İmparatorluk içindeki Hristiyan unsurların da hükümdarıdır. Aynı şekilde devletin sınırları dışında kalan fakat bir ideal olarak fethedilmesi düşünülen bir dünya önünde durmaktaydı. Bu büyük ideali küçük bir saray yapısı içinden yönetmek pek olası görünmüyordu. Yeni saray inşasını bu zaviyeden açıklamak olası bir cevap olarak görünmektedir. Eski Sarayın terk edilerek yerine Yeni Saray'a geçilmesinin bir sebebi de coğrafi konumu itibarıyla uzun deniz şeridinin geniş bir alanın savunmaya elverişli olmasıdır (Belge, 2004).

Yaklaşık 400 sene boyunca devletin yönetim merkezi olarak kullanılan bu saray, 19. yüzyılda Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi ve Çırağan Saraylarının açılması ile yerini bu saraylara terk etti. Ancak devletin kadim yönetim merkezi olması ve kutsal emanetlerin varlığı nedeniyle devlet törenleri bu sarayda yapılmaya devam etti. Sürekli eklenen yeni yapılar ile alanı giderek genişleyen Topkapı Sarayı yaklaşık 700 dönümlük bir alana kurulmuştur. Bugün dünyanın en eski ve en büyük müze saraylarından biridir. 3 Nisan 1924 yılında müzeye çevrilen

Topkapı Sarayı, Cumhuriyet döneminde ülkemizde kurulan ilk müze olarak tarihe geçti. Topkapı Saray'ına yönelik incelemede sarayda yer alan yapılar ve eserler bulundukları bahçeler esas alınarak işlenecektir. Bu şekilde Topkapı Saray'ına yapılacak bir gezi içinde araştırmamız bir gezi rehberi, yol haritası vazifesi görmüş olacaktır. Topkapı Sarayı temelde Biruni (dış saray) ve enderun (İç Saray) olarak iki kısma ayrılmaktadır.

Bâb-ı Hümâyun (Saltanat Kapısı)

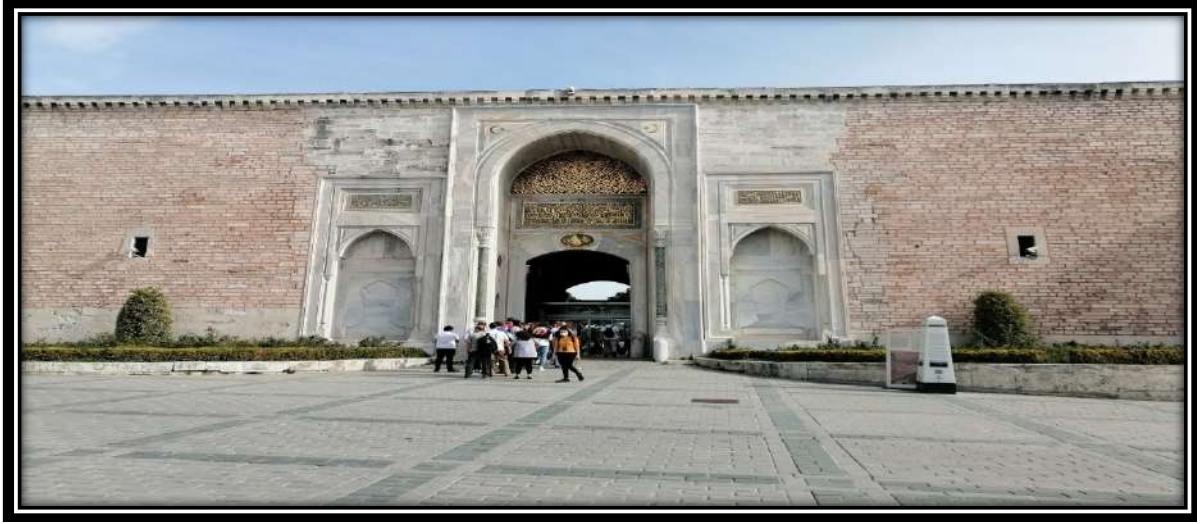
Saray kapıları süslemelerinde kullanılan motifler ve şekiller ile sarayın sembolü olmuştur (Aras, 2013). Bâb-ı Hümâyun kapısı II. Mehmet döneminde sarayın güvenliğini sağlamak amacıyla inşa edilmiştir. Saltanat kapısı adıyla da bilinir. Hümâyun kelimesi tıpkı has ve şahane kelimeleri gibi Osmanlı'da hükümdar unvanı olarak kullanılmıştır. Padişaha ait şeyler ifade edilirken bu kelimeler kullanılır. Kapının üstünde yer alan kitabede II. Mehmet için şu ifadeler kullanılmıştır:

“Karaların padişahı ve denizlerin hakanı, insanların ve cinlerin üzerinde Allah'ın gölgesi, Doğu'da ve Batı'da Allah'ın yardımcısı, su ve toprağın kahramanı, Konstantiniyye'nin fatihi ve fethin babası olan sultan Mehmet Han” (Alkan, 2012, s.55).

Bâb-ı Hümâyun'un üzerinde, oldukça güzel bir hat yazısı ile karşılıklı olarak Hicr Suresi'nin 45-48. ayetleri yazılıdır. Ayetlerin meali şöyledir:

“Şüphesiz Allah'a karşı gelmekten sakınanlar, cennetler içinde ve pınarlar başındadır... Onlara orada hiçbir yorgunluk dokunmaz, onlar oradan çıkarılacak da değillerdir” (Hicr, 45-48)

Sarayın giriş kapısına yazılmış olan zikredilen ayetler rastgele bir seçim ile yazılmamıştır. Bilakis ayette cennet bahçelerinin tasviri yapılırken, az sonra o kapıdan saraya girecek kişilerin adeta dünyada bir cennet bahçesine adım atacakları ve burada huzur ve güven içinde olacakları mesajı muhataplarına verilmektedir. Saray kapı ve duvarlarını bilinçli tercihler ile süsleyen ayet ve sureler aynı zamanda padişahın yaşadığı mekâna kutsi manevi bir anlam yükler. Bu şekilde dinin meşrulaştırıcı gücü Osmanlı padişahının otoritesinin pekişmesine hizmet eder.

Fotoğraf 1. Bâb-ı Selam (Saltanat Kapısı)

Alay Meydanı (Birinci Avlu)

Alay Meydanı veya Birinci Avlu, sarayın Ayasofya camii girişinde yer almaktadır. Bâb-ı Hümayun diğer bir deyişle hükümdarlık kapısı Birinci avluya girişi sağlamaktadır. Birinci avlunun hemen girişinde sol tarafta “Aya İrini” , onun az ilerisinde ise darphane yer almaktadır. Alay Meydanı Osmanlı devletinde sıradan halkın saray içinde girebildiği tek yerdir. Bu geniş bahçe Osmanlı tarihinde önemli olaylara ve törenlere tanıklık etmiştir. Fatih sultan Mehmet’in cenaze töreni sırasında Alay Meydanında yaklaşık 25 bin asker hazır bulunmuştur. Richard Tillinghast birinci avluyu şu şekilde betimlemiştir;

“İlk avlu geniş bir alana sahipti ve Osmanlı döneminde çok amaçlı bir kullanımı vardı. Bu seçkin birliklerin ordu seferde değilken toplandığı yere ara sıra Yeniçeri Avlusu deniyordu. Avlu Fatih Sultan Mehmet’in 1481’deki cenazesinde, Mehmet’in hizmetinde olan yirmi beş bin köle asker ile saray okulundan iki yüz yakışıklı içoğlanı –güzel kokulu, saçları kıvrık, yontulmamış askerler arasında gayet zarifteler- barındırdı. Bu hakikaten görülesi bir gösteri olmalıydı.

İlk zamanlardaki haliyle avlu, bugünkü açık parka benzeyen mevcut halinden biraz farklı görünüyordu. Burada egzotik hayvanları –zürafalar ve yer yer mücevherlerin bulunduğu pahalı kumaşlarla donatılmış filler- görebilirdik” (Tillinghast, 2012, s.165).

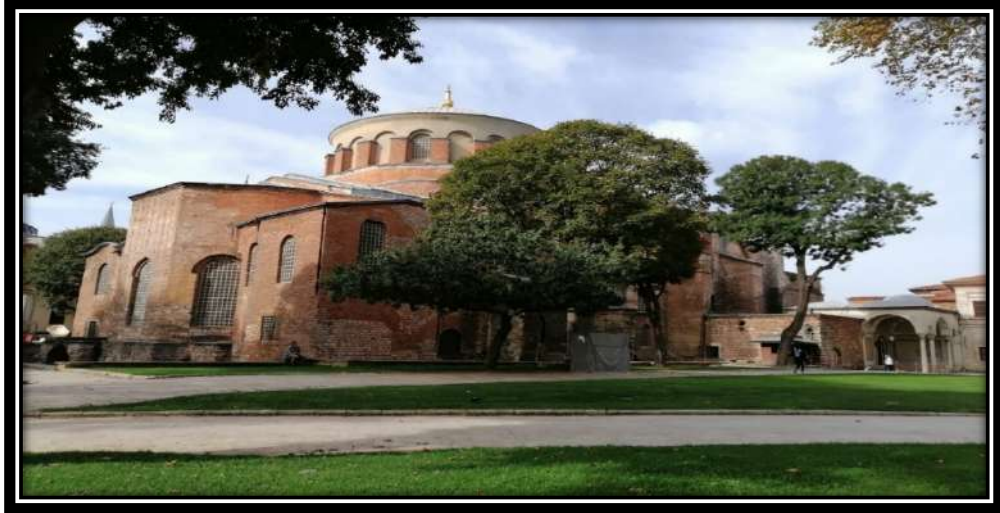
Yine bu avlunun Bâb-ı Hümayuna yakın kısmında solda duvar dibinde Siyaset Çeşmesi denilen çeşme vardır. Çeşmenin bu adı almasının nedeni aldıkları görevde başarısızlığa uğrayan veya devlete ihaneti söz konusu olan devlet görevlilerinin idamına hükmedilmiş ise infaz işleminin bu çeşmenin yanında gerçekleştirilmiş olmasıdır. Kesilen kafalar ise kapının sağındaki “ibret” taşlarında sergilenirdi (Belge, 2004).

Fotoğraf 2. Siyaset Çeşmesi

Aya İrini

Bugün Topkapı Sarayı sınırları içinde yer alan en eski yapıdır. Bizans döneminden kalan kilise yapısıdır. Fethin ardından camiye çevrilmemiş tek Bizans kilisesidir. I. Konstantin (324-337) zamanında yapılmıştır. 532 yılında çıkan Nika Ayaklanması sırasında yanmıştır. Osmanlı döneminde cephanelik, silah ambarı ve müze olarak kullanılmıştır. Buradaki İrini bir insan adı değil, Kentsel Huzur veya Barış anlamına gelmektedir (Belge, 2004).

Fotoğraf 3. Aya İrini

Çinili Köşk

Topkapı Sarayı'nda Fatih Sultan Mehmet tarafından inşa ettirilmiş ilk köşk yapısıdır (Belge, 2004). 1472 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından inşa ettirildi. Çini süslemeleri nedeniyle Sırça Saray veya Kasr-ı Kâşi adıyla da bilinmektedir. Selçuklu mimari tarzının en

güzel örnekleri arasında yer alan bu köşk İstanbul Arkeoloji Müzesi inşa edilmeden önce müze binası olarak kullanılmıştır (Çetintaş, 2011). Ancak Osman Hamdi Bey'in Sayda-Sidon kazıları ile ele geçirdiği eserlerin buraya sığmaması üzerine arkeoloji müzesi binası inşa edilmiştir. İçindeki muhteşem çini örnekleri nedeniyle Çinili Köşk'te çini müzesine dönüştürülmüştür. Ankara Savaşı'ndan sonra I. Mehmet Çelebi süvari kuvvetlerinin bir kısmını kendisi ile oğlu Şehzade Murad arasında paylaştırarak, iki düşman kuvvet grubu yaratarak askeri birliklerini güçlendirmeye çalışmıştır (Dingeç, 2011). Tarihimize Bamyacılar ve Lahanacılar olarak geçen bu iki rakip kuvvet arasındaki mücadele spor tarihimizin ilk derbi müsabakası bile kabul edilebilir. Murat Belge'nin aktardığına göre;

“Saray avlusundaki ünlü bamyacı ve lahanacı nişan taşları Çinili Köşk'ün yakınında, Cephane Meydanı denen yerdedir. Yaygın inanışa göre bamyacıyla ünlü Amasya süvarileri ile lahanacıyla ünlü Merzifon süvarileri I. Mehmet zamanında cirit ve başka müsabakalar yapmış, bu adlar böylece gelenekselleşmiş, sonra bazı bostancı bölükleri de Bamyacı ve Lahanacı adını almıştır. Bu müsabakaların Çinili Köşk önünde yapılması da âdettendi” (Belge, 2014, s.36).

Sedat Çetintaş'ta Çinili Köşk'ün Türk sanat tarihi dışında spor tarihimiz açısından da büyük öneme haiz olduğunu vurgulamıştır (Çetintaş, 2011). Aynı yazar göre İstanbul arkeoloji müzesi binası hem Topkapı Sarayı'nın hem de Çinili Köşk'ün görünüşünü bozmaktadır. Topkapı Sarayı ile Çinili Köşk arasındaki bütünlüğü engellediği gerekçeleriyle İstanbul Arkeoloji Müzesi binasının yıkılmasına ilişkin görüşleri vardır (Çetintaş, 2011).

Fotoğraf 4. Çinili köşk giriş kapısı detayları

Bâbüsselâm (Orta Kapı)

Bâbüsselâm, Topkapı Sarayı'nda alay meydanı ile divan meydanını birbirinden ayıran ikinci kapıya verilen isimdir. Sekizgen planlı iki ihtişamlı kulesi ile adeta Osmanlı Devleti'nin

güç ve kudretinin sembolüdür (Aras, 2013). Orta Kapı, Dergâh-ı Âli ismiyle de bilinmektedir. Bu kapının üstünde muhteşem bir hat ile Kelime-i Tevhid “Lâ İlâhe illâllah Muhammedun Resûlulah” yazılıdır. (Alkan, 2012). İkinci avluya açılan bu kapıdan içeri girildiğinde sağ tarafta saray mutfakları, sol tarafta ise Kubbealtı, Adalet Kulesi, Dış Hazine binası ile avlunun Bâbüssâde’ye yakın kısmında Sohum Anıtı yer almaktadır. Divan veya Birûn Meydanı da denilen bu avluda çok önemli bazı törenler düzenlenmektedir. Bu törenlerin bir kısmı şunlardır.

1. **Ulufe Divanı:** Her üç ayda bir kapıkulu askerlerine ulufe denilen maaşlarının dağıtılması sırasında toplanan divana denir.
2. **Galebe Divanı:** Bir elçi kabulü eğer ulufe divanı ile birlikte gerçekleştirilmiş ise buna galebe divanı denir. Ulufe dağıtımı çok görkemli ve birçok protokol kuralını ihtiva ettiği için bir bakıma devletin güç ve kudretinin simgesi kabul edilir. Yabancı devlet elçilerinin de bu güç ve kudreti görüp bunun altında ezilmelerini sağlayıp, tören sonrasında elçinin huzura kabulü şeklinde gerçekleşen elçi kabulüdür. Normal dönemlerde gerçekleşen elçi kabulleri Resm-i Âdi adını almaktadır.
3. **Ayak Divanı:** Kimi zamanlar özellikle padişahların otoritesinin sarsıldığı dönemlerde isyancı gruplar tarafından padişahlar Bâbüssâde önünde ayak divanına çağırılmışlardır.

Matbah-ı Âmire (Saray Mutfakları)

Matbah-ı Âmire Fatih Sultan Mehmet tarafından kurulmuştur. Sarayın mutfak bölümüne açılan 3 kapı vardır. Dar ve uzun bir avlu boyunca on adet saray mutfağı bu dar avlunun sağında yer alır. Aynı avlunun sol tarafında ise aşçı odaları ve kilerler ile mutfak eşyalarının olduğu bölümler vardır (Boyd ve Freely, 2009). Topkapı Sarayının gündüz nüfusu on binleri bulurken gece bu sayı bunun yarısı kadar olmaktadır. Bu büyük kitlenin yeme içme ihtiyaçlarının karşılanması için böylesi geniş ve büyük bir mutfak teşkilatının varlığı zorunlu hale gelmektedir. Her mutfak saraydaki belli bir kişi veya gruba hizmet edip yemek çıkarmaktadır. Sultan mutfağı, Valide Sultan mutfağı, divan mutfağı vb. gibi (Boyd ve Freely, 2009) kişilere ve saraydaki statülere göre mutfaklar ayrılmıştı. Osmanlı Sarayının oldukça zengin bir mutfak kültürü vardır. Bunda farklı coğrafyalarda toprakları olan bir imparatorluk olmasının katkısı önemlidir. Aysu Hatipoğlu ve Orhan Batman, Osmanlı saray mutfağı için; kimlikli, kozmopolit, yaratıcı ve ince bir mutfak derken kozmopolit olmasını Osmanlı erkeklerinin Müslümanlığı kabul etmesi durumunda her ulustan kadın ile evlenebilmelerine bağlamaktadırlar (Hatipoğlu ve Batman, 2014). Osmanlı saray mutfağının bazı özelliklerini Aysu Hatipoğlu ve Orhan Batman’ın makalelerinden şöyle özetleyebiliriz:

- Çok kısa sürede pişen yiyeceklere yer vermez.

- Kullanılan sadeyağ, günümüzün endüstriyel yağlarından daha sağlıklıdır.
- İçecek olarak en çok su, şerbet ve şurup tüketilmekteydi.
- Sarayda günde iki öğün yemek yenmekteydi.
- Batılı anlamda bir yemek odası anlayışı yoktur (Hatipoğlu ve Batman, 2014, s. 66-68).

Topkapı Sarayı mutfaklarında günümüzde seramik, cam, porselenler sergilenmektedir. Çin porseleni koleksiyonu zenginliği bakımından dünyanın en zengin üçüncü müzesidir (Boyd ve Freely, 2009). Saray mutfaklarında çalışan personelin sayısı da zamanla artmıştır. Fatih Sultan Mehmet döneminde 100 çalışanı varken; Kanuni döneminin sonlarında bu sayı 500'e 17. yüzyılın sonlarında 1253 civarına yükselmiştir (Atay ve Özer, 2022).

Fotoğraf 5. Saray mutfakları

Fotoğraf 6. Sofra takımları

Fatih Sultan Mehmet, Osmanlı tarihinin en mümtaz şahsiyetleri arasında yer almaktadır. Sadece Osmanlı devletinin tarihi gelişim seyrini belirleyip değiştirmekle kalmadı. Aynı zamanda Türk devletlerinin en büyük zafiyeti olan merkezîyetçilikten uzak yapıya son verdi. Merkezi mutlak imparatorluğu tesis ederken çok çeşitli politikalar izlemeyi ihmal etmedi. Muazzam yaratıcılığı ile çıkardığı teşkilat yasası ile padişahların artık has odada yalnız yemek yemesini kurallastırdı. Bununla yapmaya çalıştığı şey padişahın eşitler arasında birinci pozisyonuna son vererek padişahlık makamını herkesten uzaklaştırıp, temsil ettiği makama dokunulmaz, ulaşılmaz bir alan yaratmayı hedefledi. Böylece kuruluş döneminin eşitler arasında birinci olan, gazilerin silah arkadaşı olan padişahlık imajına son vermiştir. İktidarı için tehdit oluşturacak güçlü Türk ailelerinin gücünü zayıflatmıştır. Divana başkanlık etmekten vazgeçmesinin, cariyelerle evlilik usulünü getirmesinin sebebi de yine aynıdır. Merkezi mutlak hükümdarlık anlayışını yerleştirip pekiştirmek.

Murat Arıkan, “Osmanlı Saray Düğünlerinde Yemekler” adlı makalesinde Osmanlı mutfak ve yemek kültürüne ilişkin ilginç bilgiler vermektedir. 1675 yılında IV. Mehmed’in şehzadelerinin sünnet düğünü ile kızı Hatice Sultan’ın evliliğine ilişkin şu bilgileri vermektedir;

“1675’te IV. Mehmed’in şehzadeleri II. Mustafa ve III. Ahmet’in sünneti ve kızı Hatice Sultan’ın ve vezir Mustafa Paşa’yla evliliği dolayısıyla Edirne’de düzenlenen ve 19 gün süren düğünün ilk gününde 800 sahan, 100 kilo şerbet ve 30 kilo kahve kullanıldığını görüyoruz, bu rakamlar sonraki günlerde artış gösteriyor. Kaynaklar düğünde 450 aşçı, 200 tablakar, 150 saka, 1000’den fazla meşaleci görevlendirildiğini ve yemekler için binlerce koyun, 37 bin tavuk, 5 bin kaz ve 6 bin ördek kesildiğini yazmakta...”(Arıkan, 2018)

Sohum Kalesi Abidesi

Sohum, Fatih Sultan Mehmet döneminde 1455 yılında Abhazya’da bir Ceneviz kolonisi olan Sebastopolis’in fethedilmesi ile Osmanlı’nın Batum Sancağı’na, III. Murat döneminde ise Çıldır Eyaletine bağlandı. 1827-1828 Osmanlı Savaşından yenik ayrılan Osmanlı devleti 1829 Edirne antlaşması ile Sohum Kalesini Ruslara terk etmek zorunda kaldı. Sohum Kalesi 93 Harbinden önce geri alınmışsa da bu savaş sonucu Sohum Kalesi tamamen elimizden çıkmıştır. III. Ahmed’in Sohum’un fethi üzerine inşa ettirdiği abidenin üzerinde Abdülhamid’in “*Abdülhamid Han bin Abdülmecid El-muzaffer daima El-gazi*” yazılı tuğrası vardır. Kalenin 93 Harbinde kesin olarak elimizden çıkması üzerine kalenin kitabesi sökülerek Topkapı Sarayı ikinci avlusuna getirilerek buraya dikilmiştir (Durmaz, 2018).

Fotoğraf 7. Sohum Abidesi

Kubbealtı (Divân-ı Hümayun)

Divan veya Birun Meydanı da denilen ikinci avlunun sol tarafında yer alan Kubbealtı, Osmanlı’nın en önemli yönetim aygıtıdır. Aslında ilk olarak Divân-hâne adı ile Fatih Sultan

Mehmet döneminde inşa edildi. Ancak imparatorluk sınırlarının genişlemesi ve artan bürokratik işlemler nedeniyle Kanuni Sultan Süleyman döneminde Kubbealtı adıyla yeniden inşa edildi. Günümüzün Bakanlar Kuruluna, Sayıştay, Danıştay, Yargıtay gibi yargı organlarına da benzetebileceğimiz Divan-ı Hümayun toplantılarının yapıldığı bu bina, uzun yıllar boyunca Osmanlı ülkesinin siyasi, sosyal, ekonomik her türlü yönetimi ile ilgili kararların alındığı toplantılarına şahitlik etti (Akgündüz, A. & Öztürk, S. 1999). Kubbealtı'ndan içeri girdiğinizde Mohaç Meydan Muharebesi için sefer kararı alındığını, yeni fethedilen toprakların nişancının gözetiminde tahrir defterine kaydedildiğini veya Kasr-ı Adl denilen adalet penceresinin ardından divan toplantısını gizlice takip eden Osmanlı hükümdarını hayal edebilirsiniz. Üç kubbeden müteşekkil oldukça mütevazı ve alçak tavanlı bu sade yapının içinde dünyanın yönetildiğini düşünün. 1655 yılında çıkan yangın neticesinde büyük hasara uğrayan yapı adeta IV. Mehmet döneminde yeniden inşa edilmiş ve büyük bir onarımdan geçmiştir. 18. yüzyılda Lale Devriyle birlikte sanat ve mimari alanında klasik Osmanlı üslubu yerini batı tarzında barok ve rokoko tarzına bırakmaya başlamıştır. Bu değişimin rokoko ve barok üslubun etkilerini Kubbealtı binasının kendisinden daha süslü tasarlanmış geniş ve gösterişli saçaklarında takip edebiliyoruz. Kubbealtı yan yana üç odadan meydana gelmektedir. En soldaki oda divan üyelerinin toplantı odasıdır. Sadrazam adalet penceresinin tam altına konumlanırken, diğer divan üyeleri de rütbe ve derecelerine göre sadrazamın sağ ve solunda oturmaktadır. Fatih Kanunnamesine göre Sadrazam ortada onun sağında vezirler ve nişancı, solunda ise Rumeli ve Anadolu kazaskerleri ile defterdar otururdu (Alkan, 2012). Hemen yandaki ikinci oda da divanı hümayun kalemleri toplantı kayıtlarını kaleme almaktadırlar. En sondaki üçüncü oda Divit odası olup, günümüzde sarayın saat koleksiyonunun sergi alanı olarak hizmet vermektedir.

Dış Hazine (Hazine-i Âmire – Birûn Hazinesi)

Osmanlı devletinin mali yapısına baktığımızda Tanzimat dönemine kadar çok hazineli bir yapının söz konusu olduğunu görmekteyiz. 19. yüzyıla kadar hazine düalist bir yapı arz etmektedir. Devletin asıl hazinesi olan Birûn hazinesi diğer adıyla Dış hazinedir. Bir de hükümdarın şahsi gelirlerinin toplandığı İç Hazine ya da diğer adıyla Enderun hazinesi vardır (Ünal, 2019). Dış hazine Kubbealtı'nın yanı başında sekiz kubbeli bir yapıdır. İç hazine ise Enderun da yer almaktadır. Günümüzde Dış hazine binası sarayın silah koleksiyonunun sergilendiği bir mekân olarak müzede işlev görmektedir. Çeşitli savaşlar da ganimet olarak ele geçirilen silahlar ile yabancı elçilerin hediye olarak getirdiği silahlardan oluşan zengin ve dikkat çekici bir koleksiyon yerli ve yabancı turistlerin ilgi odağı olmaktadır. Ama kesinlikle bu yapının en merak edilen sergi ürünleri Kaşıkçı Elması, Topkapı Hançeri ve Sultan III. Mustafa'nın altın, elmas ve değerli taşlarla süslenmiş tören zırhıdır.

Fotoğraf 8: Topkapı Hançeri ve Sultan III. Mustafa'nın Zırhı

Bâbüssaâde Kapısı(Ak Ağalar Kapısı-Mutluluk Kapısı)

Topkapı Sarayının birçok kapısı içinde üç kapısı anıtsal nitelikli kapılardır. Anıtsal nitelikli üç kapıdan biri olan Bâbüssaâde muhteşem görüntüsü, estetik gözü okşayan ışıltısı, geçmişte birçok önemli olay ve törene eşlik etmesi ve en önemlisi sarayın içine süzülükçe, hükümdara yaklaştıkça, hükümdara sunulan hizmet mahremleştigi için bu kapı bir bakıma Osmanlı hükümdarlık makamının kudretinin sembolü olmuştur. Bu olguyu teyit etmek için Leslie P. Peirce'ın "Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümdarlık ve Kadınlar" adlı kitabındaki sözlerine kulak verelim isterseniz;

"Tüm Osmanlılar içinde padişah doğal olarak kendi bulunduğu yeri en geçilmez engellerle çevrelemeye çalıştı. Bulunduğu her mekân –savaş alanında, iç sarayda- fiziksel ya da insanlardan oluşmuş sınırlarla gözle görülür bir şekilde diğerlerinden ayrılırdı..."

İmparatorluk sarayının yapısı, hem hükümdar ikametgâhının imparatorluk merkezi politik alanı olma kimliğini hem de o alan içinde hükümdara ulaşabilmenin güçlüğünü anlatıyordu" (Peirce, 1998, s.10-11).

Gerçekten de üç anıtsal kapı ve her kapıdan diğer bölüme kimlerin geçebileceği kurallarla belirlendiği gibi her kapının güvenliğini sağlayan askerlerin mevcudiyeti yukarıda zikredilen fiziksel ve insanlardan oluşan engeli açıkça ortaya koymakta. Saray bu yapısı ile Osmanlı padişahını ulaşılamaz, erişilemez bir konuma yükselterek hükümdarın politik gücüne güç katan bir başka araç haline gelmektedir.

Fatih Sultan Mehmet döneminde yaptırılan kapının kemerinde 1774 tarihli tamir kitabesi bulunmaktadır. Üst kısmında II. Mahmud'un hattı ile yazılmış Besmele-i Şerif, kemerin kilit taşında II. Mahmud tuğrası vardır. Kapının iki yanında ise I. Abdülhamid'in övüldüğü kasideler vardır (Eyice, 1991). Reşat Ekrem Koçu Bâbüssaâde'nin işlevleriyle ilgili şu bilgileri aktarır:

1. Padişahların Cülus törenleri burada yapılmıştır.
2. Resmen sultanlığı ilan edilen hükümdara devlet ileri gelenleri burada biat etmiş ve bağlılık beyanında bulunmuşlardır.
3. Bayramlaşma törenleri ve bayram tebriklerinin kabulünde bulunulmuştur.
4. Ulufe dağıtımı yapılmıştır.
5. Kimi zaman hükümdarlar ayak divanına bu kapının önüne davet edilmiştir (Koçu, 1960,)

Enderun bir bakıma padişahın evi ve çalışma ofisi sayıldığı için hükümdarın mahremiyetinin sembolü kabul edilmiştir. Reşat Ekrem Koçu Bâbüssaâde ile ilgili yazdıklarını şöyle özetleyebiliriz;

1. Padişahın evi sayılan Enderun'a yani hükümdarın mahremiyetine açıldığı için bu kapıya halk bir çeşit kutsiyet atfetmiştir.
2. Arz Odası hükümdarın vezirleri, devlet erkânını ve yabancı devlet elçilerini huzuruna kabul ettiği yerdir. Padişahın izni yok ise, sadrazam dahi padişahı göremez hatta Bâbüssaâde'nin eşliğinden içeriye adım dahi atamazdı.
3. İsyan dalgaları saraya sıçrasa bile bu kapıdan içeriye girmemiştir (Koçu, 1960)

Yukarıda bahsedilen üçüncü durumun Osmanlı tarihinde iki istisnası olmuştur. Bunlardan ilki Genç Osman'ın tahtan indirilmesi vakasıdır (Koçu, 1960). İkincisi ise III. Selim'i tahtına tekrar iade etmeye yönelik olarak Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa'nın başarısız girişimidir. Zira Alemdar Mustafa Paşa Bâbüssaâde'den adımı içeri atar atmaz, Arz Odası ile Bâbüssaâde arasında III. Selim'in param parça edilmiş nâşı ile karşılaşmıştır. Bugün o nâşın yattığı yerin aziz hatırasını yaşatmak için kırmızı porfirden bir hatıra taşı bulunmaktadır (Koçu, 1960).

Fotoğraf 9. Bâbüssaâde Kapısı

Arz Odası

Bâbüssaâde'den içeri girince hemen Arz Odası bizi karşılar. Arz Odası, Fatih sultan Mehmet tarafından yaptırıldı. Bunun sebebi devlet yönetimiyle ilgili Kanunname-i Âli Osman'ın kabulüyle birlikte yaşanan değişimdir. Bu kanunnameye göre artık hükümdar Divan-ı Hümayun toplantılarına başkanlık etmeyecektir. Padişah bu görevi Sadrazama terk etmiştir. Bu Döneme kadar hükümdar başkanlığında yapılan divan toplantılarına artık sadrazam başkanlık edecektir. Bu değişimin amaçları nelerdir?

1. Devlet adamlarına rahat bir tartışma ortamı yaratarak bu özgür ortamda ülke yönetimi ile ilgili daha doğru kararlar alınmasını sağlamak.
2. Osmanlı padişahının merkezi mutlak otoritesini pekiştirmek. Hükümdar toplantıya katılamasa bile isterse Kasr-ı Âdl denilen kafesli pencerenin arkasından gizlice toplantıyı izleyebilir. Yeri geldiğinde sesli olarak veya bastonunu pencereye vurarak varlığını hissettirerek devlet adamları üzerinde sahip olduğu kudreti gösterebilecektir. Aynı şekilde kendisini herkesten uzaklaştırarak Osmanlı padişahı kendisine dokunulmaz, ulaşılmaz bir konum biçmekte bu da otoritesinin pekişmesinde yine etkin bir rol oynamaktadır.

Yukarıda belirttiğim ikinci durumun en etkili anlatımlarından birini Leslie P. Peirce bize şu şekilde sunmaktadır:

“Kişi yönetimi, yani mutlak monarşi sisteminde, hükümdara yakınlığın bir güç göstergesi olduğu iyi bilinir. Oysa mutlak hükümdarın gücünün başlıca bir ifadesi, ona ulaşma imkânlarının denetlenmesidir. Politik hiyerarşilerin ve saltanat protokolünün idaresi Osmanlı sultanının gücünü göstermesinin ve korumasının belki de birincil aracıydı” (Peirce, 1998, s.11).

Padişahın divana başkanlık etmekten vazgeçmesi neticesinde kuruluş devrinden itibaren bir karar organı olan Divan-ı Hümayun danışma organına dönüştü. Çünkü artık divanda alınan kararların daha sonra padişahın onayına sunulması gerekecektir. İşte bu onaya sunma işleminin gerçekleşmesi için Arz Odası yaptırılmıştır. Deprem ve yangınları müteakip yapılan tadilatlar sonrası eski ihtişamını kaybetmiştir. Sadrazam dışında askeri sınıf denilen seyfiye, ilmiye ve kâlemiye sınıflarının en üst düzey temsilcilerinin ve yabancı devlet elçilerinin kabulleri burada gerçekleşmekteydi.

Arz Odasının, Hükümdar Kapısı, Maruzat Kapısı ve Pişkeş Kapısı denilen üç kapısı vardır. Bâbüssaâde'ye bakan duvarı çok zarif çini panolarla tezyin edilmiştir.

Fotoğraf 10. Arz Odası ön cephe girişi

Arz Odasının giriş kapısı Maruzat Kapısı dediğimiz kapıdır. Yabancı elçiler bu kapıdan huzura kabul edilirdi. Yanlarında getirdikleri hediyeler Maruzat Kapısının solunda görülen Pişkeş Kapısından içeri alınırdı. Hükümdarın güvenliği açısından iki görevli elçinin kollarına girer tüm görüşme boyunca elçi elleri önde bağlı, gözlerini yerden kaldırıp hükümdara bakmadan görüşme yapılırdı. Arz Odası ile ilgili bir diğer önemli detayda şudur. Fotoğrafta gördüğünüz gibi girişin sağında bir çeşme vardır. Aynı şekilde Arz Odasının içinde de bir çeşme vardır. Bunlar yapılan toplantıların mahremiyetini sağlamak amacıyla yöneliktir. Maruzat Kapısının tam karşısında yer alıp Enderun Avlusuna açılan kapı ise Hükümdar Kapısıdır.

III. Ahmed Kütüphanesi

Arz Odasının, Enderun bahçesine bakan Hükümdar Kapısı'ndan çıktığımızda bahçenin tam ortasına konumlanmış bir şekilde III. Ahmed Kütüphanesi ile karşılaşırız. Saraydaki diğer yapılardan farklı olarak kütüphane binasında pencere sayısının fazlalığı hemen dikkati çeker. Bu durum hem güneş ışığının içeri girmesine imkân tanıyıp kitap okunan mekânın aydınlatılmasını temin etmek hem de içeride rutubet oluşmasını engelleyerek kitapların tahrip olmasını engellemek amacıyla yöneliktir. Osmanlı sarayının Harem, Enderun ve Şehzadegan Mektebi gibi eğitim kurumlarını barındırdığı düşünüldüğünde burada eğitim alan saray halkının okuma ihtiyacının giderilmesi için böylesi bir yapının inşa edilmesi kaçınılmaz bir sonuçtur. İçindeki çinileri, sedef ve fildişi ile tezyin edilmiş ahşap dolapları ile dikkat çekmektedir. Hemen girişinde sol tarafta kütüphanenin inşasına başlandığı sırada Sultan III. Ahmed'in temel

atmak için kullandığı kazma sergilenmektedir. Ayrıca aslı bakıma alınmış olan Piri Reis'in haritasının replikası sergilenmektedir.

Fotoğraf 11. Sultan Ahmet Kütüphanesi

Enderun Odaları

Enderun, Osmanlı saray mektebi olarak inşa edilmiş ve düzenlenmiş bir alandır. Burada hükümdara sıkı bir otorite ile bağlı, güvenilir, devletin üst düzey memur ve asker ihtiyacını karşılamaya yönelik uygulamalı eğitimlerin verildiği bir yapı ile karşılaşmaktayız. Çeşitli kademelerden oluşan en başarılı ve zeki olanların daha üst odalara “çıkma” adıyla geçtiği başarı ve liyakat esaslı bir eğitim modelidir. Halil İnalçık bu eğitim sisteminin işleyişindeki en önemli hususu şu şekilde ifade etmiştir:

“Kul sisteminde bu grupların ve eyaletler idaresinin ahenkli bir bütün halinde işlemlerini sağlayan sistem çıkma’dır; yani belli aralarla, 2-7 yılda bir veya her padişahın cülûsunda, yapılan terfi ve nakillerdir. Çıkmada büyük ve küçük odalardaki oğlanların eskileri, yani kıdemlileri, yukarı odalara, sırasıyla, Seferli, Kiler, Hazine odalarına, kalanları da sipahi oğlanları ve silahdâr bölüklerine nakledilir, seferli, kiler ve hazine odalarındaki kabiliyetli eskiler ise Has Odaya yükseltildi” (İnalçık, 2006:88).

Enderun mektebindeki odalar, bu odaların görevlileri ve görevlerini bir tablo ile gösterebiliriz. Bu sıralamayı aralarındaki hiyerarşik sıralamanın daha iyi görülmesi ve yükselmenin alttan üste doğru gerçekleşmesi sebebiyle, bir Enderun mektebi öğrencisinin görev alabileceği en üst oda tablo da üstte, en alt oda ise tablonun en altında gösterilmiştir. Böylece çıkma ile sırası ile kat edilen aşamalar da daha somut görülmüş olacaktır. Burada şunu

da belirtmek isterim başarılı olmayan öğrenciler de çıkma adıyla çeşitli askeri birliklere gönderilerek Enderun ile olan bağları koparılırdı.

Tablo 1. Enderun odaları ve görevlileri hiyerarşik sıraya göre

Odanın Adı	Amiri	Görevleri
Has Oda	Has Odabaşı	Padişahı giydirmek, silahını taşımak, elbise ve iç çamaşırlarına bakmak, ayakkabı ve çizmelerine bakmak
Hazine Odası	Hazinedârbaşı	Padişahın kişisel hazinesi, mücevher ve değerli eşyasını korumak
Kiler Odası	Kilercibaşı	Haremin ve padişahın yiyecek ve içecek ihtiyacını temin etmek, sofrta hizmetleri görmek
Seferli Odası	Saray Kethüdası	Müzişyen, hânende, sâzende, berber vb. ile dilsiz ve cüceler burada eğitilirdi.
Doğancı Koğuşu	Doğancıbaşı	Padişah için av hayvanı olarak doğan ve şahin denilen kuşları yetiştirirlerdi.
Büyük Oda	Saray Kethüdası	Enderun mektebinin üst kademlerine hazırlık niteliğindedir. Giydikleri kıyafetleri sebebiyle bu odaların efradına “dolamalı” adı da verilir.
Küçük Oda		

(Tablo oluşturulurken İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın “Osmanlı Devleti’nin Saray Teşkilatı” s.308-339 ve Mehmet Ali Ünal’ın “Osmanlı Müesseseleri Tarihi s.40-41 verilen bilgilerden yararlanılmıştır).

Bu odalar içinde seferli odası yüksek tahsilin ilk basamağıdır. Has oda ise padişaha olan yakınlıkları sebebiyle en önemli ve en üst eğitim katıdır. Has oda; Has Odabaşı başkanlığında silahtar, çuhadar, rikâbdar, tülbent ve miftah gulamları denilen görevlilerden oluşurdu.

Babüssaadeden içeri girince sağ tarafta büyük oda, sol tarafta has oda ile kuşhanenin arasında kalan bölgede küçük oda yer alır. Seferli odası yakın zamanda ziyarete açıldı ve avlunun sağ tarafında uzanmaktadır. Bu odada padişah ve ailesine ait çeşitli kaftan ve kıyafetler sergilenmektedir. Yine iç hazine son düzenleme ile genişletilerek ve sergilenen eser sayısı arttırılarak seferli odası bitişiğinde yeniden ziyarete açıldı. Hazine odası, yakın zamanda ziyarete açıldı, Osmanlı hat sanatının en nadide örnekleri ile ziyaretçilerini beklemektedir.

Fotoğraf 12. Seferli odasında sergilenen bazı Padişah kaftanları

Has Oda ve Kutsal Emanetler Dairesi

Has odayı padişahın saraydaki hem özel yaşam alanı (yatak odası), hem de kamusal işlerini yürüttüğü resmi devlet başkanlığı binası olarak düşünebiliriz. Zaten Osmanlı döneminde bu ister padişah sarayı olsun isterse bir devlet adamının konutu olsun, düalist bir işleve sahipti. Mesela, kadınların evi aynı zamanda mahkeme salonu olarak da kullanılmaktaydı. Topkapı Saray teşkilatında Has oda, II. Mehmet döneminde inşa edilmiştir. Yavuz Sultan Selim'in, 1516 Mercidabık ve 1517 Ridaniye Savaşları ile Mısır'ı ele geçirmesi ile kutsal emanetler İstanbul'a getirilmiştir. Bu emanetler bir selatin camisinde sergilenip-korunmak yerine, padişahın saraydaki yatak odasının hemen yanı başına yerleştirilmiş olmasının nedenlerinden biri padişahın merkezi mutlak otoritesini arttırarak, Osmanlı padişahına dokunulmaz, kutsal bir alan yaratmaya dönük bir girişimdir. Bu durumu Leslie P. Peirce şu şekilde tasvir etmiştir:

“Padişahın tebaasının zihninde sultanlık ikametgâhının bir dokunulmazlığı vardı. İyi korunmamasına rağmen, bizzat sultanların zorla tahttan indirilmeye ve hatta öldürülmeye başlandığı 17. Yüzyılda bile çok ender saldırıya uğramış olması bunu ortaya koyar. Memluk Sultanlığı'nın 1517'de fethinden sonra İstanbul'a getirilen İslamiyet'in en kutsal emanetleri büyük camilerden birinde değil, sarayın iç bölümünde korundu. Bunalım dönemlerinde padişah bu kutsal emanetleri, özellikle de Hazret-i Muhammed'in hırkasını ve sancağını tebaasından olağanüstü bir bağlılık isteyebilmek, haremi andırır bir kutsiyet havası yaratmak için kullanırdı” (Peirce, 1998:3).

Burada genelde düşülen bir hata şudur. İnsanlar, Osmanlı padişahının tüm hayatının haremde geçtiğini düşünmeleridir. Osmanlı padişahları vakitlerinin çoğunu sarayın Enderun kısmında ve Has odada geçirirdi. Hatta padişahın cinsel bir birliktelik kurmak için popüler

filmlerde olduğu gibi hareme girip, cariyeye seçme özgürlüğü de yoktu. Çünkü haremın en yüksek konumlu görevlisi olan Valide sultan yani sultanın annesi, Osmanlı hükümdar ailesinin üreme politikasından (Peirce, 1998) ve saltanatın sürdürülebilmesi için gerekli tedbirleri almakla vazifeliydi. Hükümdarın bu yönüyle hangi cariyeye ile birlikte olacağına da o karar vermekteydi. Seçilen cariyeye, altın yolu takip ederek, haremde Enderun bahçesine geçer ve has odaya gelirdi. Bu durum, III. Murat'ın saltanatına kadar devam etti. III. Murat'ın, tahta çıktığı tüm erkek kardeşlerini öldürmesi ve henüz çocuğu olmadığı için hanedanın yaşayan tek erkeği olarak kalması, Osmanlı hanedanını yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bıraktı. Bunun üzerine tedbir amaçlı saray dışına çıkmasına bile izin verilmeyen padişah için harem dairesinde bir Has oda inşa edildi. 17. Yüzyılda küçük yaşta şehzadelerin tahta çıkması ve yönetimin naip sıfatıyla valide sultana geçmesi de has odanın hareme taşınması vakasını pekiştirdi.

Harem-i Hümayun

Harem, kelimesi etimolojik olarak Arapça kökenli bir kelimedir. Kelime h-r-m kökünden türemiştir. Bu kökten türetilmiş bazı sözcükler şunlardır; haram, harem, mahrem, namahrem, mahrum. Bu kelimelerin tamamı aslında kök kelime olan haram ile bağlantılı anlamlar içerir. Haram, İslam inancına göre dokunulması veya yapılması kesin olarak yasaklanmış olandır. O halde harem kelimesi de bununla ilişkili olarak “genel girişin yasak olduğu” yer manasına gelmekte (Peirce, 1998). Topkapı sarayı için düşünürsek, sarayda padişahın annesi, kız kardeşleri, eşleri, şehzadeler ile cariyelerin yaşadığı, yabancı erkeklerin ise erkekliklerini kaybetmiş (hadım-iğdiş edilmiş) olmaları koşulu ile girme ihtimalleri bulunan mekânı tanımlar.

Haremde tıpkı Enderun mektebi gibi aslında bir eğitim kurumudur. Çünkü buraya alınan cariyeler belirli eğitimlerden geçirilmektedir. Hatta cariyelerin bir kısmı çıkma adı ile dışarıdan beylerbeyi, sancakbeyi gibi üst düzey devlet adamları ile evlendirilerek saray dışına çıkarlardı. Bu şekilde devlet bu kadınlar yoluyla hem bu devlet adamları üzerinde kontrol sağladı hem de bu devlet adamlarının görev yaptıkları bölgelerdeki güçlü ailelerin kızları ile evlenmelerinin önü kesilerek (Ünal, 2007) devletin merkezi mutlak otoritesi kadınlarında marifetiyle muhafaza edilmiştir.

Harem, mimari olarak kadınlar ile erkekler arasındaki sınırları sıkı bir şekilde koruyup sınırlandıracak şekilde tasarlanmıştı. Harem girişi divanı hümayunun hemen solundaki araba kapısı da denilen kapıdan olur. Haremden içeri girdiğinizde, haremın muhafazasını sağlayan koruma görevlileri olan “Zülüflü Baltacılar Koğuşu” ve onların dinlenmesine ayrılmış Çubuk

odası ile hamamlarının olduğu kısım karşınıza çıkar. Bunlara zülüflü denilmesinin nedeni şakaklarından omuzlarına kadar sarkan birer tutam saçlarının olmasıdır. Bu saç tutamları mahremiyeti sağlayarak gözleriyle padişah kadınları arasındaki irtibatı kesecektir.

Fotoğraf 13. Çubuk odası ve zülüflü baltacı

Zülüflü Baltacılar koğuşundan haremın iç kısımlarına olan yolculuğumuza devam ettiğimizde bizi sırada bekleyen ikinci bir kapı, bu koğuşu at yolu ve harem ağalarının yaşam alanlarına bağlar. At yolu padişahların tedbili kıyafet saray dışına at ile çıktıkları yolun adıdır. Harem-i hümayunun hizmeti ve muhafazasından ise zenci asıllı kara hadım ağalar sorumluydu. Kızlar ağası veya Darüssaade ağası, Osmanlı sarayındaki hadım ağaların başındaki görevlidir. Darüssaade ağası, protokolde Veziriazam ve Şeyhülislamdan sonra üçüncü sırada yer almaktaydı (Ünal, 2007). Osmanlı devlet geleneğinde kişinin statü ve mevkisi padişaha ve onun haremine olan yakınlığı artıp mahremleştikçe artmaktaydı. Leslie Pierce, bu durumun trajik bir örneğini şöyle aktarmıştır:

“Kişinin statüsünü, bir başkasının, en fazla da sultanın hanesinin ne dereceye kadar içine girebildiği belirlerdi. Nihai güç kaynağına yakınlığın ne kadar arzulandığının ne kadar arzulandığının dramatik bir örneği sultan efendisine yakın olabilmek için kendini hadım ettiren Gazanfer Ağa'dır... Selim 1566'da tahta çıktığı zaman Gazanfer Ağa ve kardeşi Cafer'i iç hanesine katılmaya davet etti. Bu da ancak hadım oldukları takdirde mümkündü. Cafer ameliyattan sağ çıkamadı. Ama Gazanfer Enderun'un en önemli iki makamına geçti: Kapı Ağası ve Has Oda Baş. Selim'in, oğlunun ve torununun saltanatları boyunca, otuz yılı aşkın bir süre, herhangi bir sadrazamın görev süresinden daha uzun bir süre, yönetimdeki en nüfuzlu kişilerden biri oldu” (Peirce, 1998:12).

Jane Hathaway, yukarıda bahsedilen durumu “Darüssaade Ağası: Osmanlı Sarayında Afrikalı Bir Güç Odağı” adlı eserinde, Darüssaade ağalarının şu özelliklerine vurgu yaparak ifade etmiştir (Hathaway, 2022);

- Osmanlı hanedanının mahrem dünyasına girmişler;
- Hanedan ailesi bireyleri ile iç içe yaşamışlar,
- Hükümdarlara kız veya erkek evladının doğumuna ilişkin müjdeyi ulaştırmışlar,
- Şehzadelerin eğitimi ile ilgilenmişler,
- Padişah kızlarının düğününde damadı temsil etmişler,
- Padişaha annesinin ölüm haberini vermişler,

Fotoğraf 14. At yolu ve Kara ağalar taşlığı

Cümle Kapısı, aslında haremde bir bağlantı ve kavşak noktasıdır. Harem teşkilatındaki üç önemli yere açılır. Sağdaki kapı Altın Yol ile has odaya, ortadaki kapı Valide Sultan Taşlığına ve soldaki kapı ise Cariyeler ve Kadın Efendiler Taşlığına bağlantı sağlamaktadır. Burası sürekli nöbetçiler tarafından sıkı şekilde kontrol altında tutulurdu zira harem kadınlarının ve hanedan üyelerinin güvenliği buranın korunmasına bağlıydı. Harem’in yönetiminden mehd-i ulya da denilen valide sultan sorumlu idi (Ünal, 1998). Her ne kadar kadınlar saltanatı Hürrem Sultan ile başlatılıyor olsa bile o valide sultanlık makamına gelemeydi. Kösem Sultan, Hatice Turhan Sultan en önemli valide sultanlar oldukları gibi küçük yaştaki şehzadelere naiplik yapmaları adeta onların “gölge sultan” olarak tüm devlet iktidarını ellerine almalarına neden olmuştur. Valide Sultan’dan sonra, şehzade annesi olan haseki kadınlar haremde kudretli kadınları arasında yer alır.

Fotoğraf 15. Valide Sultan Taşlığı ve Kara Ağalar

Fotoğraf 16. Hünkâr Sofası ve Altın Yol

Haremden yukarıda zikredilenlerin dışında III. Murad Has Odası, I. Ahmed Has Odası, Yemiş Odası diğer adıyla III. Ahmed Has Odası, Çifte Kasırlar (Şehzade Dairesi), Mabeyn Taşlığı ve Gözdeler Daireleri ile Valide Sultan ve Hünkâr Hamamları diğer önemli yapılardır.

Dördüncü Avlu

Topkapı Sarayı dördüncü avlusu; Sünnet Odası, Bağdat Köşkü, Revan Köşkü, İftariye Kameriyesi, Sofa Köşkü (Kara Mustafa Paşa Köşkü), Baş Lala Kulesi (Hekimbaşı Odası), Sofa Camii ve Mecidiye Köşkünü içinde barındırmaktadır.

Revan ve Bağdat köşkleri IV. Murat'ın İran seferlerinde ulaştığı zaferlerin bir sembolü olarak inşa edilmişlerdir. Duvarlarındaki İznik çinileri ve ahşap dolaplarındaki sedef, bağa ve

fildişi işlemleri, tavanlarındaki kalem iş süslemeler görülmeye değer. Sofa camii sarayda günümüzde namaz kılatabileceğiniz ibadete açık tek camidir.

Sonuç

Saraylar, Osmanlı padişahlarının hem aile hayatlarını sürdürdükleri özel yaşam alanları hem de kamusal-resmi devlet işlerinin yürütüldüğü resmi devlet konutları özelliğine sahipti. Topkapı Sarayı, Osmanlı devletinin yaklaşık 622 devam tarihi boyunca en uzun süre devletin yönetildiği, bugün ki Cumhurbaşkanlığı Külliyesine, bakanlıklar veya yüksek yargı organı dairelerine benzetebileceğimiz bir özelliğe sahiptir. Hatta bilinenin aksine Osmanlı sarayı yaşayanlar için çok büyük lüks sunmamaktaydı. Aksine saray halkının çoğunluğunun erken yaşlarda ölmeleri, verem ve zatürre gibi hastalıklara bağlı ölümlerin fazla olması sarayın çok iyi ısıtılamamasına bağlı yaşanan durumlardı. Sarayın altında Bizans döneminden kalma su sarnıçlarının olması da saray için büyük bir ısınma sorunu kaynağı olmuştur. Topkapı Sarayı denilince ilk akla gelen yer harem olur. Genellikle popüler kitap, film veya yabancı seyahatname ve resimlerde yer alan tasvirler, gerçeği yansıtmaktan uzak birçoğu da ticari kaygılarla yazılmış fantezi ürünleridir. Topkapı Sarayı Müzesi bugün sergilenen veya sergilenemeyerek depolarda muhafaza altında tutulan on binlerce eser ile dünyanın en önemli koleksiyonlarına ev sahipliği yapmaktadır.

Fotoğraf 17. Sultan I. Ahmed'in Tuğrası

KAYNAKÇA

Kur'an-ı Kerim

Akgündüz, A. & Öztürk, S. (1999). Bilinmeyen Osmanlı, OSAV

Alkan, M. (2014). Osmanlı Devleti'nde Merkez Teşkilatı. Gündüz, T. (Ed.), Osmanlı Teşkilat Tarihi El Kitabı (ss. 15-75). Grafiker Yayınları.

Aras, R. (2013). Osmanlı Saraylarında Kullanılan Kapılar Üzerine Bir Araştırma. Kastamonu University Journal of Forestry Faculty, 13(1), 24-35. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kastorman/issue/17231/179956>

Arıkan, M. (2018). Osmanlı Saray Düğünlerinde Yemekler.

Belge, M. (2004). İstanbul Gezi Rehberi, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Boyd, H. S. & Freely, J. (2009). İstanbul Gezgininin Rehberi: İstanbul'u Dolaşırken (çev. Y. Türedi) , Pan Yayıncılık.

Çetintaş, S. (2011). İstanbul ve Mimari Yazıları, TTK Basımevi

Dingeç, E. (2011). Osmanlı Sarayı'nda Cirit Alayları: Lahanacılar ve Bamyacılar. Milli Folklor Dergisi, 12(89), 78 – 86

Durmaz, H. (2018). Sohum Kalesi Kitabesi ve Kaybedişin Hikâyesi, <http://ahenkdergisi.com/?p=887>

Semavi, E. (1991). <https://islamansiklopedisi.org.tr/babussaade>

Hathaway, J. (2018). Darüssaade Ağası: Osmanlı Sarayında Afrikalı Bir Güç Odağı (Çev. T. Demirel), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hatipoğlu, A. & Batman, O. (2014). Osmanlı Saray Mutfağı'na Ait Gastronomik Unsurların Günümüz Türk Mutfağı ile Kıyaslanması. Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 11 (2) , - . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/soid/issue/11389/136034>

İnalcık, Halil. (2006). Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600), YKY

Koçu, Ekrem. (Tarihsiz). Topkapu Sarayı, https://turuz.com/storage/Turkologi/2016/1474-Topqpu_Sarayi-Eski_Saray_Yashami-Reshad_Ekrem_Kochu-266s.pdf

Özer, Ç. & Atay, E. (2022). Osmanlı Saray Mutfağı Teşkilatı ve Escoffier Mutfak Hiyerarşisi Üzerine Bir Araştırma. Gastroia: Journal of Gastronomy And Travel Research, 6 (2) , 468-477. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gastoria/issue/73234/1149071>

Peirce, L. P. (1993). Harem-i Hümayun: Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümlerlik ve Kadınlar (Çev. A. Berktaş), Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Tillinghast, R. (2012). İstanbul'un: Tarihi, Kültürü ve Yaşamı (Çev. F. Dasıkoğlu), Maya Kitap

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı, TTK Basımevi

Ünal, M. A. (2007). Osmanlı Müesseseleri Tarihi, Fakülte Kitabevi.

VELİLERİN BİLİM VE SANAT MERKEZİNDEN BEKLENTİLERİ GAZİOSMANPAŞA ÖRNEĞİ

Mehmet KAYA¹

Arda Yağız ORDU²

Zahide Nil USLU³

Özet

Üstün yetenek; sanat, zekâ gibi alanlarda ortalama üstü kabiliyete sahip olma durumudur. Türkiye’de üstün yetenekli bireyler Millî Eğitim Bakanlığına bağlı kısa adı BİLSEM olan Bilim ve Sanat Merkezlerinde eğitim almaktadırlar. Bu araştırmanın amacı, Gaziosmanpaşa BİLSEM’de öğrencisi bulunan velilerin Gaziosmanpaşa BİLSEM ’den beklentileri ve bu beklentilerin karşılanma düzeylerinin; öğrencinin BİLSEM’de devam ettiği gruba, velinin eğitim durumuna ve cinsiyetine göre değişip değişmediğini tespit etmektir. Araştırmada betimsel çalışma modellerinden tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini 2023-2024 eğitim öğretim yılı GOP BİLSEM’de öğrencisi bulunan 328 veli oluştururken araştırmanın örneklemini gönüllü olarak katılan 125 veli oluşturmuştur. Veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen ‘Velilerin Bilim ve Sanat Merkezinden Beklentileri’ (VBSMB)’ aracılığı ile toplanmıştır. Anket 10 kapalı uçlu 3’lü likert tipinde soru ve 1 açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Araştırma verilerinin analizinde SPSS 29’dan faydalanılmıştır. Toplanan verilerden elde edilen sonuçlara bakıldığında, GOP BİLSEM’de aktif öğrenim gören öğrencilerin velileri içerisinde en yüksek beklenti karşılanma düzeyine sahip grubun destek grubu olduğu velileri, sonra BYF ve ÖYG grubu velileri olduğu görülmüştür. Velilerin beklenti karşılanma derecesinin en yükseklerinin ilköğretim mezunu veliler olduğu, sonra üniversite mezunu veliler, ortaöğretim mezunu ve lisansüstü eğitime sahip veliler olduğu görülmüştür. Velilerin cinsiyetine göre ise erkeklerin, kadınlara oranla beklentilerinin karşılanma derecesinin daha yüksek olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Beklenti , BİLSEM , Üstün yetenekli öğrenciler , Veli.

Giftedness refers to having above-average abilities in areas such as art, intellect, etc. In Turkey, gifted individuals receive education at Science and Art Centers, abbreviated as BİLSEM, under the Ministry of National Education. The aim of this research is to determine whether the expectations of parents whose children attend Gaziosmanpaşa BİLSEM are being met, and whether these expectations vary according to the educational level and gender of the parent, as well as the group in which the student is enrolled at BİLSEM. A survey method was employed in this descriptive study. The population of the research consisted of 328 parents of students enrolled in Gaziosmanpaşa BİLSEM during the 2023-2024 academic year, while the sample of the research comprised 125 volunteering parents. Data were collected through the "Expectations from Science and Art Centers for Parents" (VBSMB) instrument developed by the researchers, consisting of 10 closed-ended Likert scale questions and 1 open-ended question. SPSS 29 was used for the analysis of the research data. Upon examining the results obtained from the collected data, it was observed that among the parents of students actively learning at Gaziosmanpaşa BİLSEM, the support group had the highest level of expectation fulfillment, followed by the BYF and ÖYG group parents. It was found that parents with primary education had the highest degree of expectation fulfillment, followed by those with university education, secondary education, and postgraduate education. Furthermore, it was

¹ Gaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi, Fen Bilimleri Öğretmeni, mehmetkayabilsem@gmail.com.

² Gaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi, Proje Grubu 10.Sınıf Öğrencisi, ardayagizordu@gmail.com.

³ Gaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi, Proje Grubu 10.Sınıf Öğrencisi, gonuluslu335@gmail.com.

observed that the degree of expectation fulfillment was higher for males compared to females.

Keywords: Expectation, BİLSEM, Gifted Students, Parent.

Amaç

Araştırmanın amacı Gaziosmanpaşa BİLSEM’de öğrencisi bulunan velilerin Gaziosmanpaşa BİLSEM’den beklentileri ve bu beklentilerin karşılanma düzeylerini tespit etmektir.

Araştırmada şu sorulara cevap aranmıştır:

- 1) Gaziosmanpaşa BİLSEM’de öğrencisi bulunan velilerin BİLSEM’den beklenti ve bu beklentilerin karşılanma düzeyi değişir mi?
- 2) Gaziosmanpaşa BİLSEM’de öğrencisi bulunan velilerin BİLSEM’den beklentileri velinin cinsiyetine göre değişir mi?
- 3) Gaziosmanpaşa BİLSEM’de öğrencisi bulunan velilerin BİLSEM’den beklentileri velinin eğitim durumuna göre değişir mi?
- 4) BİLSEM’de öğrencisi bulunan velilerin BİLSEM’den beklentileri öğrencinin BİLSEM’de devam ettiği gruba göre değişir mi?

Giriş

Üstün yetenek ve üstün yetenekli bireyler için birden fazla tanım yapılmaktadır. Üstün yetenekli bireyler yaşıtlarına göre daha hızlı öğrenen; yaratıcılık, sanat, liderliğe ilişkin kapasitede önde olan, özel akademik yeteneğe sahip, soyut fikirleri anlayabilen, ilgi alanlarında bağımsız hareket etmeyi seven ve yüksek düzeyde performans gösteren birey.” şeklinde tanımlanmıştır (MEB, 2023). Üstün yetenekli çocuk ABD Eğitim Bakanlığına göre aynı yaş, deneyim veya çevre şartlarına sahip akranlarına göre, üstün performans gösteren veya yüksek düzeyde başarı elde eden çocuklar ve gençlerdir (Özbay, 2013). Renzulli (1986) ise üstün yetenekli bireylerin ortalama üstü zekâ, yaratıcılık ve görev bilinci alanlarında sivrildiğini görmüş ve bu özellikleri 3 halka kuramında şematize etmiştir.

Şekil 1. Renzulli'nin 3 halka kuramı

Üstün yetenekli çocuk; zekâ, yaratıcılık, sanat, liderlik veya özel akademik alanlarda seçkin yeteneklerinden dolayı, uzmanlar tarafından belirlenmiş çocuktur (Özbay, 2013). Üstün yetenekli çocuk ve gençler, akranları gibi normal gelişim süreçlerinden kaynaklanan deneyimleri yaşamanın yanı sıra, üstün yeteneklilik özellikleriyle ilişkili bazı zorlayıcı tecrübelerle de karşılaşır. Bu durum, gelişim süreçlerinin niteliksel olarak üstün yetenekli olmayan yaşıtlarınıninkinden farklılaşmasına neden olur (Peterson ve Moon, 2008 akt. Altun ve Yazıcı, 2018). Çünkü üstün yetenekli bireyler tıpta, iş dünyasında, siyasette, bilimde ve sanatta

yarının liderleri olabilecek kapasitededirler (Fisher, 2013 akt. Ünsal, Çetin, Yoğurtçu 2019). Türkiye’de üstün yetenek tanısı konulan bireylerin yaratıcı düşünce, keşif, icat, sosyal ilişkilerde başarı, iletişim ve sanatsal beceri, inovasyon ve liderlik yeteneklerini geliştirme amacıyla bilim ve sanat merkezleri açılmıştır.

Bilim ve Sanat Merkezi (BİLSEM), örgün eğitim kurumlarına devam etmekte olan ve zihinsel, sanatsal, müzik yetenekleri kapsamında özel yetenekli olarak tanımlanan öğrencilere, yeteneklerini en iyi seviyede kullanmaları için eğitim veren kurumdur. “BİLSEM’ler; okul öncesi eğitim, ilkokul, ortaokul ve lise çağındaki özel yetenekli öğrencilerin bireysel yeteneklerinin farkında olmaları ve kapasitelerini geliştirerek en üst düzeyde kullanmalarını sağlamak amacıyla yerleşim biriminin özellikleri, ulaşım imkânları ve 3 bölgesel olarak nüfusunun 100.000’den az olmaması şartı ile hizmet alması öngörülen öğrenci sayısı gibi hususlar da dikkate alınarak valiliklerin teklifi üzerine Bakanlıkça açılır (MEB,2023).

Türk millî eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda BİLSEM’de sunulan eğitim hizmetleri ve özel yetenekli öğrencilerin;

- a) Atatürk ilke ve inkılaplarını benimseyen; ailesini, vatanını, milletini seven, ülkesine karşı görev ve sorumluluklarını bilen, bunları davranış hâline getirmiş bireyler olarak yetiştirilmesi,
- b) Ülkesinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip; lider, yapıcı, yaratıcı ve ülke kalkınmasına katkıda bulunan bireyler olarak yetiştirilip geliştirilmesi,
- c) Bilimsel düşünce ve davranışlarla estetik değerleri birleştiren, üretken, sorun çözen, kendini gerçekleştirmiş bireyler olarak yetişmeleri, yetenekleri ve yaratıcılıklarını erken yaşta fark ederek en üst düzeyde kullanmaları,
- ç) Öğrencilerin yaratıcı düşünce, keşif, icat, sosyal ilişkilerde başarı, inovasyon, liderlik, iletişim ve sanatsal beceriler kazanımları,
- d) Özel yetenekleri doğrultusunda bilimsel çalışma disiplini kazanmaları, disiplinler arası düşünme, sorunları çözme, belirlenen ihtiyaçları karşılamaya yönelik projeler gerçekleştirmeleri amaçlanır. (MEB, 2023).

Yöntem

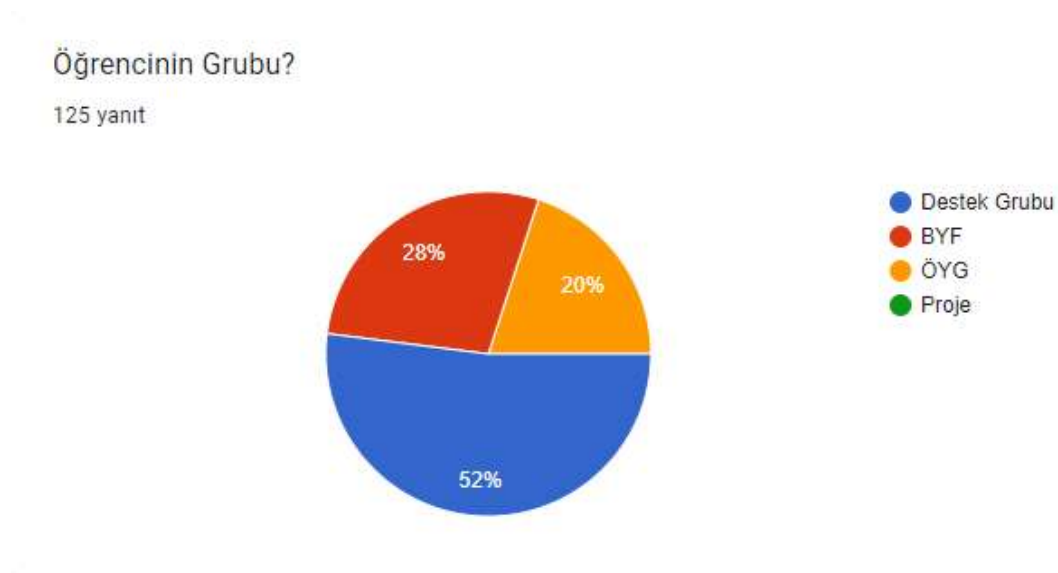
Araştırmada betimsel çalışma modellerinden tarama yöntemi kullanılmıştır. Bir konuya ya da olaya ilişkin katılımcıların görüşlerini ya da ilgi, beceri, yetenek, tutum vb. özelliklerinin belirlendiği genellikle diğer araştırmalara göre görece daha büyük örneklemeler üzerinde yapılan araştırmalar tarama araştırmalarıdır (Büyüköztürk vd., 2016, s. 177). Bu araştırmada velilerin BİLSEM’lerden beklentilerini ve bu beklentilerin karşılanma düzeylerini olduğu şekliyle betimlenmeye çalışılmıştır.

Anket, belirlenmiş bir gruptan herhangi bir konu hakkında sorular sorularak grup hakkında sistemli bilgi toplama amacıyla sosyal bilimlerde çoğunlukla kullanılan bir veri toplama aracıdır (Scheuren, 2004). Veriler, velilerin BİLSEM’lerden beklenti ve bu beklentilerinin karşılanma düzeylerini belirlemek amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen “Velilerin Bilim ve Sanat Merkezinden Beklentileri” anketi aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmada kullanılan “Velileri Bilim ve Sanat Merkezinden Beklentileri” anketi 10 kapalı uçlu ve 1 açık uçlu olmak üzere toplam 11 sorudan oluşmaktadır. Anketin kapalı uçlu maddeleri 3’lü likert tipinde “yeterli, kararsızım, yetersiz” şeklinde hazırlanmıştır. Velilere yöneltilen açık uçlu soru ise “Anket maddelerinde olmayan beklentiniz var mı? Varsa kısaca açıklayınız.” şeklindedir. Araştırmanın evreni 2023-2024 eğitim öğretim yılında Gaziosmanpaşa BİLSEM’e devam eden 328 öğrenci velisi oluştururken, araştırmanın örnekleme evreni içinden ulaşılan ve araştırmaya katılmaya gönüllü olan 125 veli oluşturmuştur. Hazırlanan anket 2023-2024 eğitim öğretim

yılında Gaziosmanpaşa BİLSEM'e devam eden 125 veli tarafından doldurulmuştur. Araştırma verilerinin analizinde SPSS 29 programından ve içerik analizinden faydalanılmıştır.

Bulgular

Velilerin BİLSEM'den beklentileri öğrencinin BİLSEM'de devam ettiği gruba göre değişir mi?

Şekil 2. Araştırmaya katılan velilerin öğrencilerinin BİLSEM'de devam ettiği program grubu

Report

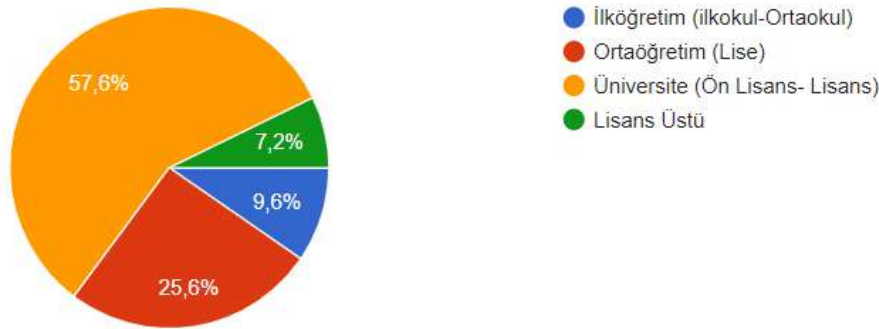
VeriOrt			
Grup	Mean	N	Std. Deviation
Destek Grubu	1,6015	65	,35067
BYF	1,2171	35	,62000
ÖYG	1,1680	25	,55582
Total	1,4072	125	,51980

Tablo 1. Öğrencinin BİLSEM'de devam ettiği gruba göre velinin beklenti karşılanma düzeyinin 0-2 arası puanlandırılması

Tablo 1'de 125 velinin, öğrencisinin BİLSEM'deki grubuna göre beklenti karşılanma düzeylerinin 0 ve 2 arasındaki puanları verilmiştir. Buna göre beklenti karşılanma puanı en yüksek olanın destek grubu velileri olduğu ve bunları sırasıyla BYF ve ÖYG grubu velilerinin takip ettiği görülmüştür. Tablo ve grafikten anlaşıldığı üzere araştırmaya katılma oranında en yüksek paya sahip gruplar sırasıyla %52 ile Destek Grubu, %28 ile BYF, %20 ÖYG ve %0 ile

proje gruplarıdır. Araştırmaya katılım sağlama oranlarına bakıldığında destek grubu velilerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Öğrencilerin yaşı arttıkça velilerin çalışmaya katılma oranlarının ters orantılı olduğu görülmüştür. Bu Velilerin zaman geçtikçe anketlere katılım hevesinin azalması ve yapılan çalışmalara daha az dikkat etmeleri gibi sebeplerden kaynaklanıyor olabilir.

Gaziosmanpaşa BİLSEM’de öğrencisi bulunan velilerin BİLSEM’den beklentileri velinin eğitim durumuna göre değişir mi?

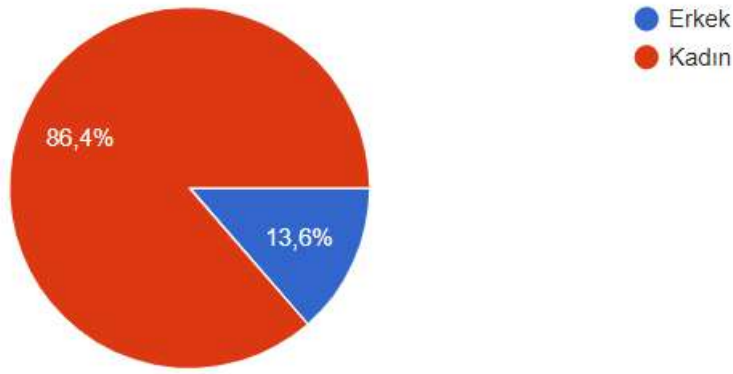
Şekil 3. Araştırmaya katılan velilerin eğitim düzeylerinin dağılımı

Report			
VeriOrt			
Eğitim Durumu	Mean	N	Std. Deviation
İlköğretim	1,6667	12	,35248
Üniversite	1,4181	72	,51054
Ortaöğretim	1,3469	32	,54476
Lisans Üstü	1,1889	9	,61936
Total	1,4072	125	,51980

Tablo 2. Velinin eğitim durumuna göre beklenti karşılanma düzeyinin 0-2 arası puanlandırılması

Grafikten anlaşıldığı üzere araştırmaya katılan velilerin eğitim durumunun çoğunlukla üniversite mezunu veliler olduğunu onlardan sırasıyla sonra ortaöğretim mezunu ve ilköğretim mezunu olduğu görülmüştür. En az orana sahip olanlar da lisansüstü eğitimi olan velilerdir. Tablodan anlaşılabacağı üzere ise beklenti karşılanma oranı en yüksek olan veliler ilköğretim mezunu veliler olup onları sırasıyla üniversite mezunu, ortaöğretim mezunu ve lisansüstü diplomaya sahip veliler takip etmektedir.

Gaziosmanpaşa BİLSEM’de öğrencisi bulunan velilerin BİLSEM’den beklentileri velinin cinsiyetine göre değişir mi?

Şekil 4. Araştırmaya katılan velilerin cinsiyete göre dağılımı

Report

VeriOrt			
Cinsiyet	Mean	N	Std. Deviation
Erkek	1,4647	17	,47162
Kadın	1,3981	108	,52844
Total	1,4072	125	,51980

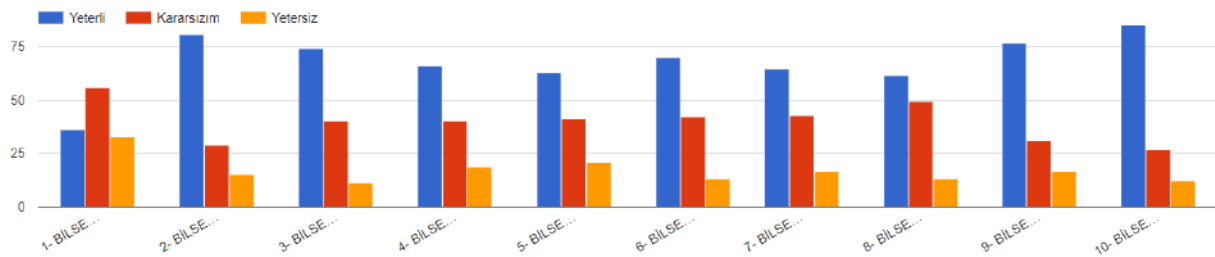
Tablo 3. Velinin cinsiyetine göre beklenti karşılanma düzeyinin 0-2 arası puanlandırılması

Tablo ve grafikten anlaşıldığı üzere araştırmaya katılan velilerin %86,4'ü kadın olduğu görülmüştür. Buradan, araştırmaya katılımın cinsiyete göre kadınlar lehine değiştiği anlaşılmaktadır. Beklentilerinin karşılanma oranlarının ise bununla ters orantılı olduğu görülmüştür. %73,23 oranla erkek velilerin beklentileri kadın velilerin beklentilerinden daha çok karşılanmıştır.

Gaziosmanpaşa BİLSEM’de öğrencisi bulunan velilerin BİLSEM’den beklentileri ve beklenti karşılanma düzeyleri?

Grup		Soru 1	Soru 2	Soru 3	Soru 4	Soru 5	Soru 6	Soru 7	Soru 8	Soru 9	Soru 10
Destek Grubu	Mean	1,15	1,71	1,71	1,60	1,58	1,58	1,58	1,60	1,74	1,75
	N	65	65	65	65	65	65	65	65	65	65
	Std. Deviation	,734	,551	,491	,524	,556	,556	,556	,494	,538	,501
BYF	Mean	,83	1,43	1,31	1,14	1,09	1,29	1,23	1,14	1,29	1,43
	N	35	35	35	35	35	35	35	35	35	35
	Std. Deviation	,785	,698	,758	,879	,887	,825	,843	,845	,750	,778
ÖYG	Mean	,96	1,20	1,24	1,12	1,04	1,36	1,08	1,20	1,08	1,40
	N	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25
	Std. Deviation	,676	,913	,723	,833	,790	,700	,759	,645	,862	,764
Total	Mean	1,02	1,53	1,50	1,38	1,34	1,46	1,38	1,39	1,48	1,59
	N	125	125	125	125	125	125	125	125	125	125
	Std. Deviation	,746	,702	,655	,737	,751	,678	,716	,671	,725	,661

Tablo 4. Bütün sorularda öğrenci gruplarına göre velilerin beklentilerinin karşılanma düzeyi

Şekil 5.

Tablodan ankete verilen cevaplar doğrultusunda hangi grup velilerinin beklentilerinin ne oranda karşılandığı anlaşılır.

2 üzerinden alınan ortalamada “BİLSEM’in, öğrencinin okuldaki ders başarısını artırmaya olumlu yönde etkisi” sorusuna en çok olumlu cevap veren grubun 1,15 beklenti karşılanma değeri ile Destek Grubu velileri olduğu görülmüştür. “BİLSEM’in, öğrencinin yaratıcı düşünme becerilerine etkisi” sorusuna en çok olumlu cevap veren grubun 1,71 beklenti karşılanma değeri ile Destek Grubu velileri olduğu görülmüştür. “BİLSEM’in, öğrencinin sorumluluk duygusu kazanmasına etkisi” sorusuna en çok olumlu cevap veren grubun 1,71 beklenti karşılanma değeri ile Destek Grubu velileri olduğu görülmüştür. “BİLSEM’in, öğrencinin bireysel yeteneklerini fark etmesine etkisi” sorusuna en çok olumlu cevap veren grubun 1,60 beklenti karşılanma değeri ile Destek Grubu velileri olduğu görülmüştür. “BİLSEM’in, öğrencinin proje çalışmaları yapmasına etkisi” sorusuna en çok olumlu cevap veren grubun 1,58 beklenti karşılanma değeri ile Destek Grubu velileri olduğu görülmüştür. “BİLSEM’in, öğrencinin milli ve manevi değerleri kazanmasına etkisi” sorusuna en çok olumlu cevap veren grubun 1,58 beklenti karşılanma değeri ile Destek Grubu velileri olduğu görülmüştür. “BİLSEM’in, öğrencinin bilimsel çalışma disiplini kazanmasına etkisi” sorusuna en çok olumlu cevap veren grubun 1,58 beklenti karşılanma değeri ile Destek Grubu velileri olduğu görülmüştür. “BİLSEM’in, öğrencinin disiplinler arası düşünmesine etkisi” sorusuna en çok olumlu cevap veren grubun 1,60 beklenti karşılanma değeri ile Destek Grubu velileri olduğu görülmüştür. “BİLSEM’in, öğrencinin problem çözme becerilerine etkisi” sorusuna en çok olumlu cevap veren grubun 1,74 beklenti karşılanma değeri ile Destek Grubu velileri olduğu görülmüştür. “BİLSEM’in, öğrencinin iletişim becerilerini kazanmasına etkisi” sorusuna en çok olumlu cevap veren grubun 1,74 beklenti karşılanma değeri ile Destek Grubu velileri olduğu görülmüştür.

Bütün sorularda öğrenci yaşı arttıkça veli memnuniyetlerinin azaldığı görülmüştür.

Tablo 5. “Anket maddelerinde olmayan beklentiniz var mı?” sorusuna verilen cevaplar ve kategorileri.

Veli Sayısı	Kategoriler	Cevaplar
V1	Atölyeler	Atölyelerin okul saatleri ile uyuşmaması ve kontenjan eksikliğinden istenen atölyeye katılımın sağlanamaması.
V2	Atölyeler	Atölyelere katılımın yüksek olmasından ötürü sınıfların fazla
V3	Ders İşleyişi	Zorunlu derslerde İngilizce olmaması.
V4	Ders İşleyişi	Bilsem eğitiminin daha verimli geçmesini istiyorum.
V5	Ders İşleyişi	Zorunlu dersler yerine, atölye dersleri konulması.
V6	Ders İşleyişi	Çocukların yeteneklerine göre eğitim verilmemesi
V7	Ders İşleyişi	Öğrencinin ilgisini çekmeyen dersleri görmesi ve hevesinin körelmesi.
V8	Ders Araç Gereçleri	Ders araç gereçleri yetersiz.
V9	Ders içeriği	Görülen derslerin uğraştırıcı olmaması.
V10	İletişim	Velilerin görüşünün alınmaması.
V11	İletişim	Bilsem okulla bağlantısı ve öğretmen veli arası bilgi bağı yok.
V12	İletişim	Destek grubu tamamlandıktan sonra çocukların yetenek ve ilgilerine göre geri bildirim yapılmasına ihtiyaç duyuyorum.
V13	İletişim	Öğrencinin ders içi durumunun veliye bildirilmesi.
V14	İletişim	Her grubun bir danışman veya sorumlu öğretmeni olmasını, daha fazla veli ile iletişim içinde olmasını
V15	İletişim	Bilsemde velilerin bilgilendirilmemesi. Düzensiz ve yetersiz bilgilendirme.
V16	İletişim	Atölye seçiminde yardımcı olunmaması.
V16	İletişim	Proje ve yarışmalar ile ilgili öğrenci ve velilere tanıtım yapılmaması.
V17	İletişim	Velileri Düzenli bir şekilde bilgilendirilmemesi.
V18	İletişim	Her grubun bir danışman veya sorumlu öğretmeni olmasını, daha fazla veli ile iletişim içinde olunması.
V19	İmkanlar	Ulaşım noktasında servis, yemek vb. ücretsiz imkân ve kaynakların olmaması.
V20	İmkanlar	Bilsem sayısının öğrenci nüfusuna yetmemesi.

Sonuç ve Tartışma

Bilim ve Sanat Merkezi yönergesinin 6. maddesinde bu merkezlerin kuruluş amaçları belirlenmiştir. Yönergenin 6. maddesinin a ve b bendine göre; özel yetenekli öğrencilerin; Atatürk ilke ve inkılaplarını benimseyen; ailesini, vatanını, milletini seven, ülkesine karşı görev ve sorumluluklarını bilen, bunları davranış hâline getirmiş bireyler olarak yetiştirilmesi; Ülkesinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip; lider, yapıcı, yaratıcı ve ülke kalkınmasına katkıda bulunan bireyler olarak yetiştirilip geliştirilmesi (MEB, 2023) amaçlanmaktadır. “Velilerin Bilim ve Sanat Merkezinden Beklentileri” anketinin 6. sorusu “BİLSEM ‘in, öğrencinin millî ve manevî değerleri kazanmasına etkisi” bu amaçlarla ilişkilendirilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda elde edilen verilere bakıldığında 125 velinin 70’i bunun yeterli düzeyde olduğunu belirtirken 42’si kararsız, 13’ü de yetersiz olduğunu düşünmektedir.

Yönergenin c bendinde özel yetenekli öğrencilerin; Bilimsel düşünce ve davranışlarla estetik değerleri birleştiren, üretken, sorun çözen, kendini gerçekleştirmiş bireyler olarak yetişmeleri, yetenekleri ve yaratıcılıklarını erken yaşta fark ederek en üst düzeyde kullanmaları (MEB, 2023) amaçlanmaktadır. Anketin 3. sorusu “BİLSEM’in, öğrencinin sorumluluk duygusu kazanmasına etkisi” bu amaçla ilişkilendirmiştir. Abraham Maslow tarafından ortaya koyulan ihtiyaçlar hiyerarşisi kapsamında, gereksinimlerin belirli bir düzen ve sıra içerisinde ele alındığı, alt basamaktaki gereksinimin karşılanması durumunda bir üst basamağa geçilebileceği, kişilik oluşumu için bütün gereksinimlerin belirli ölçülerde karşılanması gerektiği gibi ilkeler söz konusudur (Çoban, 2021). Bütün gereksinimler sağlandığı zaman birey kendini gerçekleştirir. Kendini gerçekleştirme durumu, bireyin içindeki potansiyeli keşfetmeye başlaması, içindeki gizli yetenekleri ortaya çıkarması ile ilgilenir. Kendini gerçekleştirme, bireyin kendini tatmin etmesini ve yapabileceklerinin en iyisini yapması şeklinde bir ihtiyacı temsil eder (Maslow, 1969, s.3, akt. Çoban, 2021). Maslow (1971)’a göre insan yaşamında temel ihtiyaçlar, kişinin özünü gerçekleştirmeye yönelik olarak, tam psikolojik olgunluğa erişilmesi ve potansiyellerini tam olarak geliştirdiğinde bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda kendini gerçekleştirme bireyin doğuştan gelen potansiyellerini ayırt edebilme sürecini temsil etmektedir. Kendini gerçekleştiren kişinin esnek olması ve karşısına çıkan zorluklarla baş edebilmesi genel bir özellik olarak görülürken, sorumluluk duygusuna sahip, görev bilinci olan bir bireyin kişisel yeteneklerini ve kapasitelerini en üst seviyede kullanabilmesi beklenir (Demir ve Chang, 2011, s.14, akt. Çoban, 2021). 125 velinin 74’ü bunun yeterli düzeyde olduğunu düşünürken 40’ı kararsız, 11’i de yetersiz olduğunu düşünmektedir. VBSMB anketinin 4. sorusu “BİLSEM ‘in, öğrencilerinin bireysel yeteneklerini fark etmesine etkisi” yönergenin bu amacıyla ilişkilendirmiştir. 125 velinin 66’sı bunun yeterli düzeyde olduğunu düşünürken 40’ı kararsız, 19’u da yetersiz olduğunu düşünmektedir.

Ç bendinde özel yetenekli öğrencilerin; Yaratıcı düşünce, keşif, icat, sosyal ilişkilerde başarı, inovasyon, liderlik, iletişim ve sanatsal beceriler kazanmaları (MEB, 2023) amaçlanmaktadır. VBSMB anketinin 2. sorusu “BİLSEM ‘in, öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerine etkisi” bu amaçla ilişkilendirilmiştir. 125 velinin 81’i bunun yeterli düzeyde olduğunu düşünürken 29’u kararsız, 15’i de yetersiz olduğunu düşünmektedir. 10. Soru “BİLSEM ‘in, öğrencinin iletişim becerilerini kazanmasına etkisi” de ç bendindeki amaçla ilişkilendirilmiştir. Bu soruya 125 velinin 86’sı bunun yeterli düzeyde olduğunu düşünürken 27’si kararsız, 12’si de yetersiz olduğunu düşünmektedir.

Yönergenin d bendinde özel yetenekli öğrencilerin; Özel yetenekleri doğrultusunda bilimsel çalışma disiplini kazanmaları, disiplinler arası düşünme, sorunları çözme, belirlenen ihtiyaçları karşılamaya yönelik projeler gerçekleştirmeleri amaçlanır (MEB, 2023). VBSMB anketinin 5, 7, 8 ve 9. soruları bu amaçla ilişkilendirilmiştir. Anketin 5. sorusu “BİLSEM’in, öğrencinin proje çalışması yapmasına etkisi” ni 125 velinin 63’ü yeterli bulurken 41’i kararsız,

21'i ise yetersiz olduğunu düşünmektedir. 7. soru "BİLSEM'in öğrencinin bilimsel çalışma disiplini kazanmasına etkisi" ni 125 velinin 65'i yeterli bulurken 43'ü kararsız, 17'si ise yetersiz olduğunu düşünmektedir. 8.soru "BİLSEM'in, öğrencinin disiplinler arası düşünmesine etkisi"ni 125 velinin 62'si yeterli bulurken 50'si kararsız, 13'ü ise yetersiz olduğunu düşünmektedir. 9.soru "BİLSEM'in, öğrencinin problem çözme becerisine etkisi" ni 125 velinin 77'si yeterli bulurken 31'i kararsız, 17'si ise yetersiz olduğunu düşünmektedir.

VBSMB anketinin 1. sorusu "BİLSEM'in, öğrencinin okuldaki ders başarısına etkisi" Bilim ve Sanat Merkezinin kuruluş amaçlarından bağımsızdır. 125 velinin 36'sı yeterli bulurken 56'sı kararsız, 33'ü ise yetersiz olduğunu düşünmektedir. Bu soruya verilen cevaplara bakıldığında diğer sorulara verilen cevaplarla anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan velilerin ... sı destek grubu velileridir. BİLSEM'in kuruluş amaçlarını başlangıçta tam olarak bilmedikleri, bu merkezlerde yapılan öğretim faaliyetlerinin okuldaki derslerini destekleyici etüt, kurs gibi olduğunu sanmalarıyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Bilim ve Sanat Merkezlerinin kuruluş amacında öğrencinin tam zamanlı devam ettikleri okullarındaki akademik başarıyı arttırmak yer almamaktadır.

Kaynakça

Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2008). Bilimsel araştırma yöntemleri.

Çoban, G. S. (2021). Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kendini gerçekleştirme basamağında gizil yetenekler. *European Journal of Educational and Social Sciences*, 6(1), 111-118.

Demir, Ç. & Chang, R . (2011). Kendini gerçekleştiren insanın özellikleri:Doğu ve Batı'dan görüşler . *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*.

Fisher TA (2013). The Impact of Multiple Intelligence Theory on Teacher Perception of Giftedness and The Referral of African American Students to Gifted and Talented Education Programs. Published Ph. D. Thesis. Azusa Pacific University, School of Education. akt ÜNSAL, S., ÇETİN, A., & YOĞURTÇU, M. (2019). Üstün yetenekli öğrenci velilerinin bilim ve sanat merkezinden beklentileri ve karşılanma düzeyleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(4), 1306-1321.

Millî Eğitim Bakanlığı Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesi, 2023.

Özbay, Y. (2013). Üstün yetenekli çocuklar ve aileleri. *Ankara: TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını. PDF kitap*.

Peterson, J. S., & Moon, S. M. (2008). Counseling the gifted. In S. I. Pfeiffer (Ed.), *Handbook of giftedness in children: Psycho-educational theory, research, and best practices* (pp. 223-246). New York: Springer. Akt. Altun, F. ve YAZICI, H. (2018). Türkiye'deki Üstün Yetenekli Psikolojik Danışma ve Rehberlik İhtiyaçları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi* , 19 (2), 355-378.

Renzulli, J. S. (1986) The three ring conception of giftedness: A developmental model of creative productivity. In R. J. Sternberg, & J. E. Davidson (Eds.), *Conceptions of giftedness* (pp. 53-92). New York: Cambridge University Press.

Scheuren, 2004 akt. KIZKAPAN, O., & Nacaroğlu, O. (2019). Fen bilimleri öğretmenlerinin merkezi sınavlara (LGS) ilişkin görüşleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(2), 701-719.

ÖTEKİ’NİN GÖZÜNDEN İSTANBUL’UN SEMTLERİ

Sevim GÜDER NAS^a, Ceylin Su ATEŞ^b, BeyzanurDEMİRBAĞ^c

Hasan Barlas KANBUR^d

^a *Gaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi, sevimguder81@gmail.com*

^b *Gaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi, atesceylinsu@gmail.com*

^c *Gaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi, beyzanurdemirbag08@gmail.com*

^d *Gaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi, hasanfaymut@gmail.com*

Özet

Seyahatnameler yazıldığı döneme dair birçok coğrafi, sosyal ve kültürel unsur içerir ve o dönemin şartlarını anlaşılmasına yardımcı olur. 16.yüzyılda yazılmış Reinhold Lubenau seyahatnamesinde İstanbul’a dair verdiği bilgileri konu alan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu araştırmada adı geçen eserde, seyyahın gözlemlerine dayanarak; İstanbul’un farklı semtlerinin ve bazı tarihi mekânların nasıl ele alındığını incelemek; İstanbul’un o dönemki yaşam tarzı, mimarisi ve tarihi dokusu hakkında verdiği bilgileri ortaya koymak ve Lubenau’nun İstanbul’a dair algısını değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu araştırmada, Reinhold Lubenau seyahatnamesinde adı geçen yedi semt ve tarihi mekânlarla ilgili verdiği bilgiler tespit edilmiş, doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Lubenau’nun gözlemlerine dayanarak çıkarımlar yapılmış ve bu çıkarımlar analiz edilmiştir. Ayrıca Lubenau’nun seyahatnamesinde İstanbul’un semtleri ve tarihi mekânları hakkında verdiği bilgilerin, o dönemin İstanbul’unun sosyal ve kültürel yapısını nasıl yansıttığı ve nasıl algılandığı tartışılmıştır. Lubenau, Silivri’nin şehrin dışında yer aldığı için daha sakin ve doğal bir ortama sahip olduğunu, havasının iyi ve sağlıklı olduğundan bahsetmiştir. Bu semtte bulunan Rum kiliselerinin minaresi olmayan Türk camilerine benzediğini belirtmiştir. Gördüğü güzel bahçelerden ve ilk kez karşılaştığı hayvanlardan bahsetmeyi de ihmal etmemiştir. Büyükçekmece ve Küçükçekmece’ye gelmek için uzunca bir mesafe kat etmek zorunda kaldığını ve konakladığı kervansarayın yol boyunca görmediği kadar güzel olduğuna ve semtin konukseverliğine dikkat çekmiştir. Kadıköy dolaylarının çok verimsiz olduğunu ve limanının da işe yaramaz olduğunu ifade etmiştir. İstanbul’un tarihi merkezlerinden biri olan Fatih’te Lubenau’nun tarihi yapıları, camileri ve çarşısını gözlemlemiş, bu bölgenin İstanbul’un kalbi olduğunu ve Osmanlı İmparatorluğu’nun merkezi olduğunu vurgulamıştır. Üsküdar’ı, dingin ve geleneksel bir yer olarak anlatmıştır. 16. yüzyılda İstanbul, Osmanlı İmparatorluğu’nun merkeziydi ve ticarete büyük öneme sahipti. Bu seyahatname, İstanbul’u o dönemde gören bir kişinin-ötekinin- perspektifini yansıtmaları bakımından öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, semt, Lubenau, öteki, seyahatname

Abstract

The study aimed to examine how different districts and historical sites of Istanbul were approached in Reinhold Lubenau's travelogue written in the 16th century, based on the observations of the traveler, to reveal the information he provided about Istanbul's lifestyle, architecture, and historical texture of that period, and to evaluate Lubenau's perception of Istanbul. In this research, information provided by Reinhold Lubenau about seven districts and

historical sites mentioned in the travelogue was identified and analyzed through document analysis method. Inferences were drawn based on Lubenau's observations, and these inferences were analyzed. Furthermore, it was discussed how Lubenau's information about the districts and historical sites of Istanbul reflected and perceived the social and cultural structure of Istanbul at that time. Lubenau mentioned that Silivri was located outside the city and therefore had a quieter and more natural environment, stating that its air was good and healthy. He noted that the Greek churches in this district resembled Turkish mosques without minarets. He also mentioned the beautiful gardens he saw and the animals he encountered for the first time. He had to travel a long distance to reach Büyükçekmece and Küçükçekmece and emphasized the beauty of the caravanserai where he stayed along the way and the hospitality of the district. Lubenau expressed that the areas around Kadıköy were very unproductive and its port was useless. In Fatih, one of the historical centers of Istanbul, Lubenau observed the historical buildings, mosques, and bazaars, emphasizing that this area was the heart of Istanbul and the center of the Ottoman Empire. He described Beyoğlu as a more modern and European-style district of Istanbul, highlighting the liveliness of the Galata Tower and Istiklal Avenue, as well as the foreign influences in the area. He portrayed Üsküdar as a tranquil and traditional place. In the 16th century, Istanbul was the center of the Ottoman Empire and of great importance in trade. This travelogue is important in reflecting the perspective of someone who saw Istanbul during that period.

Keywords: *İstanbul, District, Lubenau, Other, Travelogue*

GİRİŞ (AMAÇ)

Gezinlerin, seyahatlerinde gördükleri yerlere ilişkin bilgiler içeren seyahatnameler, Türk tarihinin çeşitli dönemleri hakkında önemli kaynaklardır. Bu eserler, arşiv belgelerinde bulunmayan birçok bilgiyi günümüze taşıyarak tarihsel açıdan da değerlidir. Seyyahların gözlemlediği yerler, zamanın atmosferini yansıtır ve o dönemin sosyal, ekonomik ve kültürel yapıları hakkında ipuçları verir. Bu eserlerde anlatılan olaylar, tarihe ışık tutar. Aynı zamanda farklı milletlerden seyyahların bakış açısıyla Türk tarihinin algılanma şeklini de gözlemlememizi sağlar. Lubenau'nun yolculuğu Tuna nehri üzerinde işleyen gemilerle başlar. Yazar, Tuna kıyısındaki Komorn, Estergon, Budin kalelerini ve Mohaç Meydan Savaşı'nın yapıldığı yeri tarif eder. Belgrad'tan itibaren kara yolculuğu başlar. Günümüzde Sırbistan ve Bulgaristan olarak tanımlanan ülkelerden geçerek Niş, Sofya ve Filibe kentleri üzerinden Osmanlı başkentine ulaşılır. Bu ülkelerden geçerken temel hatlarıyla bölgelerin tarih ve coğrafyasını, ekonomik koşullarını aktarır (Baykara, A. , 2013). Bu çalışmada, Reinhold Lubenau seyahatnamesinde seyyahın gözlemlerine dayanarak; İstanbul'un farklı semtlerinin ve bazı tarihi mekânların nasıl ele alındığını incelemek; İstanbul'un o dönemki yaşam tarzı, mimarisi ve tarihi dokusu hakkında verdiği bilgileri ortaya koymak ve Lubenau'nun İstanbul'a dair algısını değerlendirmek amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Bu araştırmada, Reinhold Lubenau seyahatnamesinde adı geçen semtler ve tarihi mekânlarla ilgili verdiği bilgiler tespit edilmiş, doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir.

BULGULAR

1.1. Lubenau Seyahatnamesi'nde Silivri:

Silivri'nin şehrin dışında yer aldığı için daha sakin ve doğal bir ortama sahip olduğunu, havasının iyi ve sağlıklı olduğundan bahsetmiştir. Bu semtte bulunan iki Rum kilisesinin minaresi olmayan Türk camilerine, Kontantinopolis'te Türk hükümdarlarının yaptıkları tüm camilerin ise Ayasofya kilisesinin mimarî tarzına benzediğini belirtmiştir. Gördüğü güzel bahçelerden ve ilk kez karşılaştığı ve bu bölgeye özgü, karın bölgesinde sanki boyanmış koyu kırmızı tüyleri olan özel bir karga cinsinden bahsetmeyi de ihmal etmemiştir. Beldenin yukarı kısmında dağın tepesinde dokuz tane yel değirmeni olduğunu ve daha önce böyle bir yel değirmeni görmediğini ifade eder. Yörenin ortamı için, öyle hoş ki bundan daha güzel bir yer hayal edilemeyeceğini, bu yerin güzellikleri ve zevklerinin anlatmakla bitmeyeceğini belirtir ve hemen ardından bütün bu güzelliklerin Türklerim eline geçmiş olmasından üzüntü duyduğunu aynı şeyin günün birinde başka diyarlar için de tekrarlanmasından endişeli olduğunu söyleyip kilisenin varlığını dünyanın sonuna kadar koruması için Ulu Tanrı'ya dualar eder (Lubenau, 2016, s. 159- 162).

1.2. Lubenau Seyahatnamesi'nde Büyükçekmece ve Küçükçekmece

Buralar gelmek için uzunca bir mesafe kat etmek zorunda kaldığını ve konakladığı kervansarayın Viyana'dan itibaren bütün yol boyunca görmediği kadar güzel olduğuna ve semtin konukseverliğine dikkat çekmiştir. Bu kervansarayın bir zamanlar Hristiyan imparatorlarını ve şimdi de Türk hükümdarlarının avlanmaları ya a at koşturup hoşça vakit geçirmeleri için özenle yapıldığını söylemektedir. Konakladıkları bir gece, yanındakilerin gündüz bolca içtikleri içki yüzünden derin bir uykuya daldıklarından Türklerin onların odalarına girip eşyalarını çaldığını, kendisi ise araba konakladığı ve içki içmediği için bir kayba uğramadığını belirtir (Lubenau, 2016, s. 164-165). Ancak yazar olaya şahit olduğuna dair herhangi bir bilgi vermeden hırsızlık olayını Türklerin yaptığını düşünmektedir. Olanlara rağmen Türklerin kendisi ve yanındakileri nezaketle, hoş bir şekilde karşıladıklarını ve bu sayede kendilerini çok değerli hissettirdiğini ifade etmiştir (Lubenau, 2016, s. 167).

3.3. Lubenau Seyahatnamesi'nde Fatih

Lubenau'nun tarihi yapıları, camileri ve çarşısını gözlemlemiş, bu bölgenin İstanbul'un kalbi

olduğunu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi olduğunu vurgulamıştır. Fetihle ilgili iki görüşten bahseder. Kendisinin de kabul ettiğini anladığımız görüşe göre; limanda koruma amacıyla 4 gemi bulunmaktadır. Ayrıca liman demir bir zincirle kapanmıştır. Fakat Türklerin bu zinciri parçalaması ve Joannes Justinianus adlı Cenevizli kumandanın yaralanarak şehirden kaçması İstanbul'un fethine sebep olmuştur. “Bazı yazarların sözde bir Hristiyan'ın anlattıklarına göre” şeklinde ifadesinden kendisinin itibar etmediğini anladığımız diğer görüşe göre ise Türkler şaşılacak kadar bir beceriklilikle gizlice 70 gemiyi karadan çeke çeke tepelere çıkartmışlar ve böylece şehri zapt etmeyi başarmışlardır (Lubenau, 2016, s. 181-182). Konuyla ilgili kaleme aldıklarından hareketle Lubenau'nun İstanbul'un fethedilmesindeki başarıyı küçümsediğini söyleyebiliriz. Fetihden sonraki üçüncü günle ilgili anlattığı bir olayı ise Rum Patriği Yeremias'tan bizzat duyduğunu söyler ve şöyle aktarır: Sultan Mehmet, atını Ayasofya'ya doğru sürer ve kilisenin önünde altın kaplama at üstünde bir erkek heykeli görür ve güzünü savurarak heykeli parçalar. Rumların kanısına göre at üstündeki bu adam İmparator İusinianus'muş. Rumlar, bu heykelin şehirde veba salgını olmasını önlediğini söylemişler. Mehmet bunu duyunca, yaptığına çok pişman olmuş ve bu tedbirleri alan eski insanların herhalde cahil çocuklar olmadıklarını ve bazı gerçekleri bildiklerini söyleyerek, bir daha hiçbir şeyi tahrip etmemeye söz vermiş. Hatta hem sütundaki yılanın çenesini onaracak hem de parçalanmış atlı kralın heykelini eskisi gibi bütün özellikleriyle yeniden yapacak biri bulunursa, ona bol para vermeyi vaat etmiş. Fakat bu işi yapacak kimse bulunamamış ve daha o yıl şehirde öyle bir veba salgını olmuş ki, içerisinden ölü çıkmayan ev kalmamış. Mehmet de çareyi Bitinya'da bulunan Bursa kentine kaçmakta bulmuş (Lubenau, 2016, s. 182-183). Ayasofya'yı akıl almaz yapı tarzını tarif etmenin mümkün olmadığını ancak yine de elinden geleni yapacağını söyleyen Lubenau, Türk hükümdarı bu binada ibadet ettiği için biraz çekinerek ve korkarak gezdiğini belirtir. Kendisine kiliseyi gezmek için bir Türk din adamının rekafat ettiğini söyler ve Ayasofya ile ilgili şunları aktarır: Roma'daki Pantheon tarzında inşa edilmiş ancak güzellik ve mükemmelliyet bakımından da onu aşar ve bu sebeple dünya harikası olarak nitelendirilebilir. Daha büyük ve geniş bir yapıdır. Kubbesi tam yuvarlak ve içerdeki beyaz mermer sütunlar üzerine kurulmuştur. Sütunlar kilisenin üst katına kadar yükselir ve üçerli gruplar halinde düzenlenmiştir. Kilise duvarları, mozaik işçiliği ile süslenmiş resimlerle kaplıdır. Giriş kapısının üzerinde İmparator Constantinus'un, annesi Helena'nın ve eşi Fausta'nın mozaik işçiliğiyle yapılmış resimleri bulunmaktadır. Ayrıca Hz. İsa'nın vaftiz edildiğini konu alan bir resim ve yanında Grek yazısı da (Bu benim hoşnut olduğum sevgili oğlumdur.) görülmektedir. Lubenau, Türklerin bu yazıya dokunmamasını Tanrı'nın bir takdiri olarak düşündüğünü belirtir (Lubenau, 2016, s. 183-186). Yazarın bu yazıya dokunulmamış

olmasını sadece Tanrı'nın takdiri olarak düşünmesi Türklerin ve Fatih Sultan Mehmet'in hoşgörüsü ya da şehrin kültürel mirasına saygıyla ilişkilendirmemesi dikkate değerdir. Türk din adamı, kendisine, Hz. İsa'nın Tanrı tarafından dünyaya gönderilen büyük bir peygamber olduğunu söyler ve ayrıca Muhammed'in kabrinin resmini de gösterir ve resmin bir kopyasını çizmesine de izin verir. Ayasofya'nın iç mekânında yer alan galeriler, yeşil serpentin taşından yapılan sütunlar üzerinde oturur ve kubbedeki renkli mozaik tablolarla süslüdür. Buraya bağlı vakıf binaları ve manastırların da benzer şekilde süslendiğini duyduğunu belirtir. Türk hükümdarları bu ibadet evine sık sık gelmektedirler (Lubenau, 2016, s. 183-186). Atmeydanı'nda üç güzel ve ilgi çekici sütun bulunur. Birincisi Obeliskus (Dikilitaş) olup üzerinde yarışlarda geçen olaylar resmedilmiştir. Ancak yazılar zamanla yıpranmış ve okunamaz hale gelmiştir. Ben yazılara meraklı biri olarak bunları okuyamadım. Obeliskus, dört köşeli küp biçimindeki bir kaide üzerine yerleştirilmiş pirinç madeninden yapılmış dört ayak üzerinde duruyor. Taştan yapılan Obeliskus'un her yüzeyine Mısır yazısına özgü resimler ve işaretler işlenmiştir. Bu resimlerin anlamını çözmek için pek çok kişi uğraşmıştır ancak sonuca ulaşamamıştır. Ben de Mısırlıların bu dikili taşları sadece süslemek amacıyla kullandığına inanmaktayım. Ancak bazıları bu işaretlerin pagan inançlara ait sırları açıklamayı amaçladığını düşünmektedir ben de herkesin özgür düşünceleri olduğuna inanıyorum (Lubenau, 2016, s.190-191).

3.4. Lubenau Seyahatnamesi'nde Üsküdar

Üsküdar büyük bir pazar yerine benzemektedir ve burada birkaç camiden başka görülecek önemli bir şey yoktur. Camilerden birini (Nurbanu Valide Sultan'ın yaptırdığı Atik Valide Külliyesi) III. Murad'ın annesi yaptırmıştır, hemen denizin kenarında bulunan ve çok güzel olan diğer camiyi biz Konstantinopolis'e gelmeden önce ölen Kaptan Paşa inşa ettirmiştir. Bize anlattıklarına göre, bu paşa çok zengin olduğundan Türk hükümdarı onu zehirletmiş. Türklerde bu olağan bir durumdur. Büyük beyler, paşalar, emeklerinin böyle ödüllendirileceğinin farkındadırlar (Lubenau, 2016, s. 279). Çevirenin notlarına bakıldığında; Lubenau'nın bahsettiği Üsküdar'da deniz kenarında bulunan cami, Şemsi Paşa Cami, yazarın sözünü ettiği ölen Kaptan Paşa'nın yaptırdığı cami ise Kılıç Ali Paşa Cami olduğu bilgisi verilmektedir. Çevirenin notuna bakıldığında, iki camiyi karıştırdığı anlaşılan Lubenau, Kaptan Paşa'nın ölümüyle ilgili verdiği bilgilerden de oldukça emin görünmektedir. Üsküdar'ın havası Konstantinopolis'ten çok farklıdır. Yerli halkın gerek Rumların gerekse Türklerin giyim tarzı da farklıdır. Üsküdar'ın ötesindeki dağda Türk hükümdarının İran'a karşı ile sefere çıktığı zaman karargâh kurduğu yer de görülmektedir. Üsküdar'da dolaşmak, orada çok sayıda bulunan askerlerden dolayı pek güvenli sayılmamaktadır. Özellikle de yurt dışından gelen

Hristiyanlar, o yöreyi gezmek için karşı tarafa geçtiklerinde, kaçırıldıkları ve esir olarak satıldıkları sık rastlanan olaylardandır. Sık rastlanan başka bir olay da Konstantinopolis'te satılan kölelerin, satanlar tarafından çalınıp, serbest bırakılacakları bahanesiyle Üsküdar'a götürüldükleri ve orada yeniden satıldıklarıdır (Lubenau, 2016, s. 280). Yazar, burada verdiği kaçırılan Hristiyanlarla ilgili verdiği bilgilerin kaynağını belirtmemiştir.

SONUÇLAR ve TARTIŞMA

Emrah Safa Gürkan; 1587-1588 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nu ziyaret eden Reinhold Lubenau'nun seyahatnamesindeki Akdeniz yolculuğunun gerçeklere dayanmadığı ve kurgusal olduğu iddia ettiği çalışmasının ilk kısmında, 50 günde 6.748 deniz mili yol olarak Akdeniz'i baştan sona dolaştığını iddia eden Lubenau'nun yolculuğunun dönemin kadirga teknolojisi, ortalama hızları ve seyrüsefer adetleri göz önüne alındığında gerçek olamayacağını tablo ve harita eşliğinde göstermeye çalışmıştır. Aynı zamanda Lubenau'nun eşlik ettiğini iddia ettiği Osmanlı donanmasının hiç de öyle baştan sona Akdeniz'i dolaşmadığı, aksine Doğu Akdeniz'den ayrılmadan, çok daha kısa bir mesafe katederek İstanbul'a döndüğü arşiv belgeleriyle kanıtlamış, makalenin ikinci kısmında ise Lubenau'nun seyahatnamesine neden böyle hayali bir yolculuk ekleme ihtiyacı duyduğu hakkında görüşlerini (itibar kazanmak gibi) belirtmiştir (Gürkan, E. S. (2014). Seyahatnamelerdeki bilgiler genellikle güvenilir kabul edilir, çünkü seyyahlar gözlemlerini ve deneyimlerini doğrudan aktarır. Ancak bazı durumlarda, kişisel yorumlar veya önyargılar bu bilgilerin objektifliğini etkileyebilir. Bu nedenle, seyahatnameleri kullanırken farklı kaynakları da göz önünde bulundurmak önemlidir. Ayrıca, zamanın koşulları, kültürel farklılıklar ve dönemin siyasi durumu gibi faktörler de hesaba katılmalıdır. Seyahatnamelerdeki bilgilerin doğruluğunu kontrol etmek için diğer tarihî kaynaklarla karşılaştırma yapmak ve akademik araştırmalarla desteklemek gereklidir. Emrah Sefa Gürkan'ın çalışması da bu açıdan önemlidir. Ancak bu husus bildiri konusunun dışında olduğu için Lubenau'nun o dönemin İstanbul'u ile ilgili verdiği bilgiler tespit edilmiştir. Lubenau'nun Seyahatnamesi'nde aktardıklarında bakılacak olursa; hemen hemen her dönemde Osmanlı ülkesine gelmiş tüm yabancılarda olduğu gibi Türklere karşı hayranlığı olduğu fark edilmektedir. Bunu doğrudan belli etmekten kaçınır; buna karşın belki de o dönem Avrupa'daki Türk korkusunun iziyle de Türkleri sürekli kötülemekten geri de kalmaz. İstanbul'da gördüğü güzelliklere hayran ama bunların Türklerin elinde bulunmasından rahatsızdır.

KAYNAKÇA

Baykara Taşkaya, A. Seyahatnamesi, R. L. (2013). Osmanlı Ülkesinde. Tarih İncelemeleri Dergisi, 28(2), 618-620.

Gürkan, E. S. (2014). 50 Günde Devr-i Bahr-ı Sefid: Königsbergli Lubenau'nun Kadırgayla İmtihanı. Osmanlı Araştırmaları, 43(43), 273-300.

Lubenau, R. (2012). Reinhold Lubenau Seyahatnamesi: Osmanlı Ülkesinde, 1587-1589, ed. W. Sahm, çev. Türkis Noyan, 2.

İstanbul'daki Anıt Ağaç Yoğunluğunun Bölgesel Olarak İncelenmesi

Elif Neva Değirmenci* Tuğçe Ertuğrul*
elif.nevaa.degirmenci@gmail.com

Özet

İstanbul, sahip olduğu coğrafi ve iklimsel özellikler sayesinde birçok ağaç ve endemik bitki türüne ev sahipliği yapmaktadır. Bunlar arasında özellikle ağaç türleri zengin çeşitliliğiyle göze çarpmaktadır. Bu çeşitliliğin İstanbul'a kazandırdığı sonuçlardan biri de tarihe tanıklık etmiş çeşitli semtlerdeki park, koru, cami ve meydanlarda bulunan ve tüm olumsuz etmenlere rağmen günümüzde hala canlı ve diri bir şekilde ayakta duran anıt ağaçların varlığıdır. Bu anıt ağaçlar arasında meşe, sakız, erguvan, at kestanesi, dişbudak, ıhlamur, servi, fıstıkçamı, sedir ağaçları bulunur. Kültür mirasımız olan bu anıt ağaçlar ne yazık ki hak ettiği değeri görmeyip çeşitli sebeplerden dolayı yok edilmektedir veya ciddi zarar görmektedir.

Bu çalışmanın konusu İstanbul'un belli bölgelerinde yeterli korunma koşullarının sağlanmış olduğu varsayımı üzerinden günümüze ulaşması gereken anıt ağaç yoğunluğunun tahmin edilmesi ve İstanbul genelindeki anıt ağaç yoğunluğu ile kıyaslanmasıdır. Sonuç kısmında yapılan tahmin ile mevcut yoğunluk değeri arasındaki farkın sebepleri yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anıt Ağaçlar, İstanbul, Tarih, Kültür Mirası

Abstract

Thanks to its geographical and climate characteristics, Istanbul is home to many tree and endemic plant species. Among these, tree species especially stand out with their rich diversity. One of the results of this diversity for Istanbul is the existence of monumental trees in parks, groves, mosques and squares in various districts that have witnessed history and are still standing alive today, despite all the negative factors. These monumental trees include oak, gum, judas tree, horse chestnut, ash, linden, cypress, stone pine and cedar trees. Unfortunately, these monumental trees, which are our cultural heritage, do not receive the value they deserve and are destroyed or seriously damaged for various reasons.

The subject of this study is to estimate the density of monumental trees that should survive to the present day, based on the assumption that sufficient conditions are provided in some regions of Istanbul, and to compare it with the density of monumental trees throughout Istanbul. In the conclusion section, the reasons for the difference between the prediction and

the current density value are interpreted.

Keywords: Monumental Trees, Istanbul, History, Cultural Heritage

GİRİŞ (AMAÇ)

İstanbul, uzun tarihi boyunca birçok medeniyete ev sahipliğinin yanında Roma, Bizans ve Osmanlı İmparatorluklarının başkentliğini yapmıştır. Bu süreç içerisinde bazı zamanlar İstanbul'un nüfusunda artışlar olmuştur. Nüfus artışı gibi sebeplerle oluşan çarpık kentleşme sonucunda İstanbul'un doğası olumsuz etkilenmiştir. (Aksoy ve Ergun, 2009). Bilinçsiz ve kontrolsüz ağaç kesimleri gibi bazı sebeplerden dolayı, İstanbul'un tarihine tanıklık eden Yeniçeri ve Büyükdere çınarı gibi anıt ağaçlar da yok edilmiştir. (Dursun, 2014).

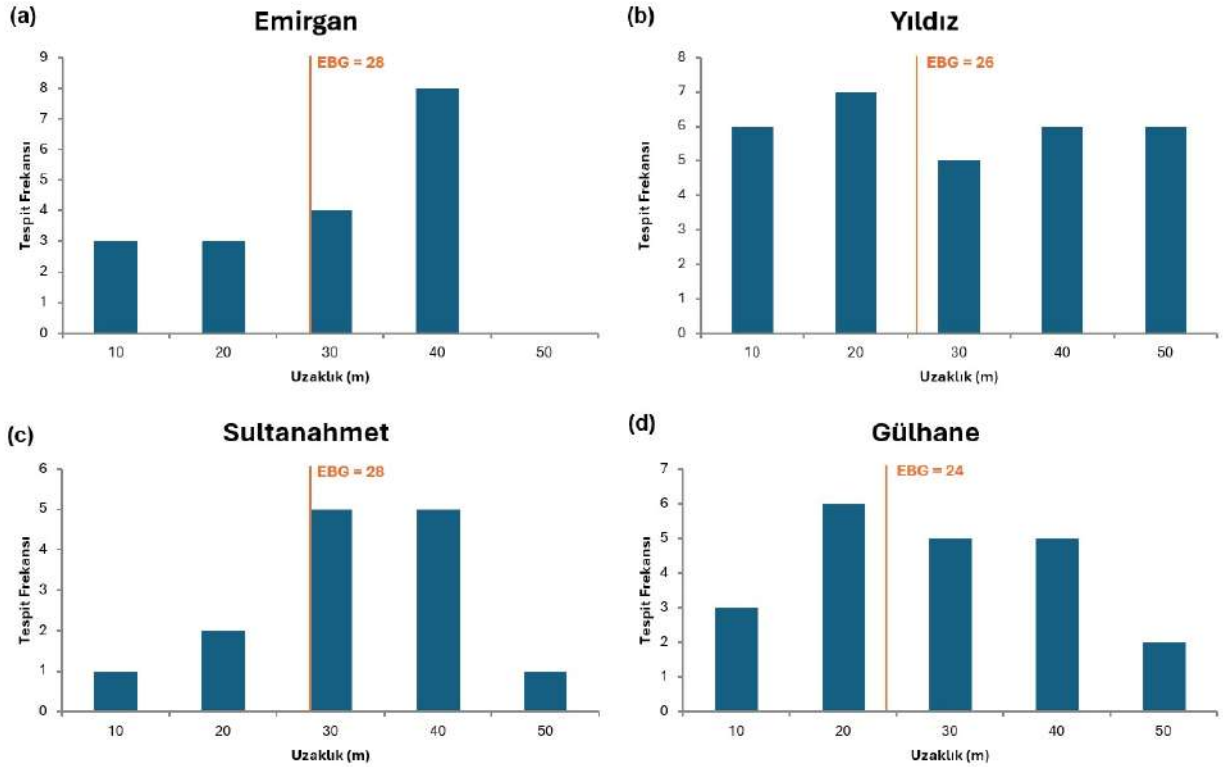
Anıt ağaçlar yüzyıllara varan ömürlerinden dolayı pek çok tarihi olaya şahitlik eden tarihi tanıklardır ve adeta bir bilge edasıyla bizleri geçmişten geleceğe bağlamaktadırlar. Bu ağaçların korunması, yeni nesillerde tarihe ve medeniyete bağlılık duygularının gelişmesine ve doğayı koruma bilincinin oluşmasına sebep olmaktadır. Görkemli silüetleri ile yaşayan mimari abideleri andıran bu ağaçların korunması, kültürel mirasımızı gelecek nesillere aktarma adına önemli bir ödev teşkil etmektedir. Bu ödevin gerçekleştirilebilmesi için öncelikle gençlerde anıt ağaç koruma bilincinin yerleştirilmesi gerekmektedir. (Asan, 2008). Bu çalışmanın ana amacı İstanbul'un tarihine canlı bir şekilde tanıklık edip günümüze ulaşan anıt ağaçların nasıl bir yok oluşla yüz yüze kaldığı ve aslında olması gereken yoğunluktan günümüzde geldiği noktaya dikkat çekmek ve kalan anıt ağaçların gelecekte varlıklarını sürdürebilmeleri adına proaktif bir şekilde önlemler almanın önünü açmaktır.

YÖNTEM

Bu çalışmada anıt ağaç yoğunluğunun tespiti için çizgiden uzaklık örnekleme yöntemi kullanıldı. (Jensen ve Meilby, 2011) Bu metodun kullanımı için İstanbul'da anıt ağaçların yoğun olarak korunduğu Emirgan, Yıldız, Sultanahmet ve Gülhane bölgeleri seçildi. Anıt ağaçların konumları İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin (İBB) anıt ağaç web sayfasındaki harita üzerinden belirlendi. ("Anıt Ağaç Haritası," t.y.). Kullanılan yöntemde harita üzerinde birbirine paralel olacak şekilde 100 m aralıklı ve 550 m uzunluğunda çizgiler çekildi. Her bölge için 5 ila 10 arasında çizgi kullanıldı. Yöntemde harita üzerindeki anıt ağaçların çizgilere dik uzaklığı ölçülerek anıt ağaçların her mesafedeki tespit frekansı bulundu. Literatürde, efektif bant genişliği (EBG) olarak ifade edilen, ağaçların çizgilere ortalama uzaklığı bulundu.

EBG değerleri ve çizgisel yoğunluk değerleri kullanılarak, alansal yoğunluk değerleri hesaplandı. 4 bölgenin ortalama alansal yoğunluk değeri kullanılarak, İstanbul'daki yoğun tahribat öncesindeki anıt ağaç yoğunluğu tahmin edildi. Bulunan sonuç mevcut değerler ile kıyaslanarak, tahribatın boyutu ortaya çıkarıldı. Sonuç kısmında anıt ağaçların korunması ile ilgili neler yapılması gerektiği tartışıldı.

BULGULAR

Şekil 1. Dört farklı bölge için uzaklığa göre tespit frekansı histogramı (a) Emirgan (b)Yıldız (c) Sultanahmet (d) Gülhane

Harita üzerinde tespit edilen uzaklıklara göre, Şekil 1'de görülen tespit frekansı histogramları oluşturuldu. Histogramlar oluşturulurken tespit uzaklıkları 10 m, 20 m, 30 m, 40 m, 50 m'lik kovalara bölündü. Literatürde, EBG hesaplaması için tespit olasılığı yoğunluğu kullanılır ve bunun için normalize edilmiş histogram verisine eksponansiyel bir fonksiyon oturtulur. EBG'nin dışında tespit edilen ağaç sayısı ile EBG'nin içinde tespit edilemeyen ağaç sayısı eşit olmalıdır. Bu çalışmada basitlik ilkesi açısından EBG'nin hesaplanmasında tespit uzaklıklarının medyan değeri kullanıldı. Şekil 1'de görüldüğü üzere Emirgan için 28 m, Yıldız için 26 m, Sultanahmet için 28 m, Gülhane için 24 m'lik EBG değerleri bulundu.

Bölgeler arasındaki alan farklılıklarından dolayı her bölgede farklı sayıda çizgi kullanıldı.

Bu sebeple toplam çizgi uzunluğu bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Çizgisel ağaç yoğunluğu, bölge başına tespit edilen toplam ağaç sayısının o bölgedeki toplam çizgi uzunluğuna bölünmesi ile bulunur. Dört bölge için elde edilen çizgisel yoğunluk değerleri Tablo 1’de verilmiştir.

EGB değeri bir ağacın çizgiden ortalama ne kadar uzakta olduğunu ifade eder. Bir ağaç çizginin her iki yanında da olabileceği için alansal yoğunluk hesaplanırken, çizgisel yoğunluk EGB’nin iki katına bölünür. Çizgisel yoğunluk ve EGB değerleri kullanarak hesaplanan alansal yoğunluk değerleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Dört farklı bölge için EGB, Çizgisel yoğunluk ve alansal yoğunluk değerleri

Bölge	Emirgan	Yıldız	Sultanahmet	Gülhane
EBG (m)	28	26	28	24
Çizgisel yoğunluk (km⁻¹)	5,47	5,47	5,22	7,66
Alansal yoğunluk (ha⁻¹)	0,98	1,05	0,93	1,60

Tablo 1’de verilen dört farklı bölge için alansal yoğunluk değerlerinin ortalaması 1,14, standart sapması 0,31 olarak bulundu. Bu ortalama alansal yoğunluk kullanarak bir hesap yapıldığında sadece Beşiktaş (1801 ha) ve Fatih (1593 ha) ilçelerinde olması gereken anıt ağaç sayısı 3869 ± 1047 olarak bulundu. İBB’nin anıt ağaç sitesinde İstanbul’un tamamında bulunan anıt ağaç sayısı 517 olarak verilmiştir. (“Anıt Ağaç İstanbul,” t.y., par. 2).

SONUÇLAR ve TARTIŞMA

Yapılan araştırmalar sonucunda İstanbul’daki anıt ağaç yoğunluğunun hektar başına yaklaşık 1 anıt ağaç olması gerektiği bulunmuştur. Gerçekteki değer ise bundan çok daha azdır. Bunun sebepleri arasında anıt ağaç tespitindeki eksiklikler de olmakla birlikte ana sebebin son yüzyıldaki artan nüfus ile çarpık yapılaşmanın getirdiği yoğun tahribat olduğu söylenebilir. Tarihsel süreçte bilinçsiz ve kontrolsüz ağaç kesimlerinden anıt ağaçlar da ne yazık ki etkilenip yok olmuştur. Öncelikle yetkililere düşen sorumluluk, mevcut anıt ağaçların bakımı ve tespit edilemeyenlerin de hızlı bir şekilde keşfedilip koruma altına

alınmasıdır. Eđitimcilerin zerine düşen sorumluluk ise anıt ağaçlarının korunması gereken birer kültür mirası olduğunun anıt ağaçların bulunduğu rotalara yapılacak saha gezileri ile öğrencilere gdlenmesidir. Bu alışma ile anıt ağaçların korunması için gerekli bilincin yeni nesillerde uyandırılmasına dikkat çekilmek istenmiştir.

KAYNAKÇA

Aksoy, Y. ve Ergun, N. (2009). Kentleşme ve Yeşil Alan Sorunu Üzerine Bir Araştırma İstanbul Kenti Bakırköy İlçesi Örneği. *Tübbav Bilim Dergisi* 2(4), 426-438.

Asan, Ü. (2008). *İstanbul'daki Anıt ve Korumaya Değer Ağaçlarda Bakım ve Restorasyon Çalışmaları*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Park ve Bahçeler Müdürlüğü

Dursun, H. (2014). *İncir Çekirdeği*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Jensen, A. ve Meilby, H. (2011). Assessing the Population Status of a Tree Species Using Distance Sampling: *Aquilaria crassna* (Thymelaeaceae) in Northern Laos. *International Journal of Forestry Research*, 2012(265831), 1-11.

SULTANAHMET MİTINGLERİ ÜZERİNDEN MİLLÎ MÜCADELEDE İSTANBUL'UN ÖNEMİ

Ömer DEMİRELLİ^a, Elif EMİROĞLU^b, Zeynep Esmâ KÜÇÜKBAY^c

^aGaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi, ressam-65@hotmail.com

^bGaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi, elif.emiroglu848@gmail.com

Özet

AMAC: İstanbul, tarih boyunca gerek jeopolitik konumu gerekse sosyokültürel yapısıyla Türkiye'nin ve dünyanın göz bebeği olmuştur. Bizans'ın ve Osmanlı'nın başkenti olup içinde hem İslamiyet'e hem de Hristiyanlığa özgü öğeler barındırması onu ilgi çekici ve önemli bir şehir yapmaktadır. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra ise yenilmiş bir Osmanlı ile itilaf devletleri tarafından fiilen işgal edilmiş bir İstanbul görülmektedir. İzmir başta olmak üzere ülkenin dört bir yanından işgal edilmeye başlanmasıyla milli mücadeleyle birlikte halk tepkisini ortaya koymak için birçok miting düzenlemiştir. Bunlardan hem en yoğun katılımın olduğu hem de en dikkat çekenleri Sultanahmet Mitingleri olmuştur. Yüz binlerce insan bir araya gelerek işgalleri proteste etmişlerdir. Aydın kişilerin yapmış olduğu konuşmalar ışığında haksız işgallere karşı seslerini duyurabilmek amacıyla çeşitli kararlar alınmıştır. Bu çalışmada, Sultanahmet Mitinglerinin bu katkıları üzerinden milli mücadelede İstanbul'un yeri ve önemi açıklanmaya çalışılmıştır.

YÖNTEM: Bu çalışma; görüntüleri bulunan 23 Mayıs 1919, 30 Mayıs 1919, 13 Ocak 1920 Sultanahmet Mitingleri üzerinden yürütülmüştür. Konu çerçevesinde literatür taranarak bilgiler toplanılmış ve sınıflandırılmıştır.

SONUÇ: Sonuç olarak, Sultanahmet Mitingleri ile halkın milli ve manevi duyguları harekete geçirilmiştir. Mitinglerdeki söylemler de göz önünde bulundurularak canla başla eylemlere katılım gösteren halkın bilinçlenmesi, birlik ve beraberlik içinde olması sağlanmıştır. Bahsi geçenler sadece İstanbul çevresinde kalmamış, basın aracılığıyla tüm Anadolu'ya da yansımıştır. Türk'ün haksız işgallere göstermiş olduğu tepki dış basını da etkilemiştir. Ayrıca mitinglerde alınan kararlar hem padişaha hem de itilaf devletlerine iletmeye çalışılmıştır. Sultanahmet Mitingleri, bu gayede teşkilatlanması kolaylaşan halkın milli mücadeleye olan desteklerinin ve inançlarının artmasında önemli rol oynamıştır.

Anahtar kelimeler: *Sultanahmet Mitingleri, İstanbul, Millî Mücadele*

Abstract

PURPOSE: Throughout history, Istanbul has been the apple of Turkey's and the world's eye due to its geopolitical location and socio-cultural structure. Being the capital of both the Byzantine and Ottoman Empires and containing elements unique to both Islam and Christianity make it an intriguing and significant city. After World War I, Istanbul saw a defeated Ottoman Empire and was practically occupied by the Allied Powers. As the country began to be occupied from all corners, starting with İzmir, many rallies were organized by the public to voice their reaction alongside the national struggle. Among these, the Sultanahmet Rallies stood out with the highest participation and the most attention. Hundreds of thousands of people gathered to protest the occupations. Various decisions were made to make their voices heard against the unjust occupations, guided by the speeches of intellectuals. This study aims to explain the place and importance of Istanbul in the national struggle through the contributions of the Sultanahmet Rallies.

METHOD: This study was conducted based on the Sultanahmet Rallies with footage from May 23, 1919, May 30, 1919, and January 13, 1920. Information was gathered and classified through literature review within the scope of the subject.

RESULT: As a result, the national and spiritual sentiments of the people were mobilized through the Sultanahmet Rallies. Considering the discourses at the rallies, the people's awareness, unity, and solidarity were ensured through their ardent participation in the actions. The aforementioned did not remain confined to Istanbul but spread throughout Anatolia via the press. The Turkish reaction to the unjust occupations also influenced the foreign press. Additionally, the decisions made at the rallies were attempted to be communicated to both the sultan and the Allied Powers. The Sultanahmet Rallies played a significant role in increasing the people's support and belief in the national struggle, facilitating their organization in this cause.

Keywords: *Sultanahmet Rallies, Istanbul, National Struggle*

1.GİRİŞ

Osmanlı devleti, 20. yüzyılın başında 1. Dünya Savaşı'ndan yenilerek ayrılmış içinde Bulgaristan ve Almanya'yı da barındıran İttifak bloğunun arasından yıpranmış bir suret ile tarih sahnesine çıkmaktadır. Devletin savaştan çekilme kararı aldığı günden itibaren hazırlanan Mondros Ateşkes Antlaşması 31 Ekim 1918'de hızla yürürlüğe getirtilmiş ve devleti olası

işgallere açık bir konuma getirmiştir. Antlaşmada bulunan 7 ve 24. maddeler bu açıdan dikkat çekicidir. Aynı zamanda dönemin gözdesi Wilson prensiplerinde yer alan 12. Madde “Türklerin çoğunlukta olduğu yerler Türkünür.” ifadesiyle ateşkeste yer alan ucu açık maddelerin üstünü örtebileceği düşüncesinde rol oynamıştır. Her ne kadar prensiplerin adaletine umut bağlanmış olsa da fiilen işgal edilmiş bir İstanbul karşımıza çıkmaktadır. İşgaller ilk günden beri sadece başkent İstanbul’da kalmayıp Anadolu’nun dört bir yanında baş göstermiştir. Dönemin İstanbul hükümeti ise duruma duyarsız kalmış ve işgallerin kalıcı olmayıp geçici olduğuna dair söylemlerde bulunmuştur (Kırmit, 2020;1329). Bu işgallerden en çok ses getiren 15 Mayıs 1919 İzmir’in Yunan kuvvetleri tarafından işgali ise ülke için adeta bir dönüm noktası olmuştur. İşgal ile binlerce Türk vahşice katledilmiş ve şehirde ciddi bir tahribat yaratılmıştır. Yaşananlar halkı derinden etkileyerek mücadelecı ve vatanperver bir ruh ile bürümüştür. İşgallerin haksız olduğu ve Wilson ilkelerinin ihlal edildiği duyurulabilmek için başta İstanbul olmak üzere ülkenin birçok yerinde protesto ve mitingler meydana gelmiştir. Bu mitinglerden en dikkat çekenleri ise İstanbul’da gerçekleştirilen Sultanahmet Mitingleri olmuştur. Başta adı bu mitinglerle anılan Halide Edip Adıvar olmak üzere birçok aydın kimse hararetle konuşmalar yapmıştır. Bu çalışmada Sultanahmet Mitingleri incelenerek İstanbul’un Milli Mücadele için öneminin ortaya koyulması amaçlanmaktadır. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran etken incelenen mitinglerin sonuçlarının İstanbul bağlamında yorumlanacak olmasıdır.

2.YÖNTEM

Bu çalışma; görüntüleri bulunan 23 Mayıs 1919, 30 Mayıs 1919, 13 Ocak 1920 Sultanahmet Mitingleri üzerinden yürütülmüştür. Konu çerçevesinde literatür taranarak bilgiler toplanılmış ve sınıflandırılmıştır. Bahsi geçen mitingler gerçekleşme sebepleri göz önünde bulundurularak incelenmiş ve analiz edilmiştir.

3.BULGULAR

İzmir’in 15 Mayıs’ta Yunan kuvvetleri tarafından işgali yurt genelinde büyük tepkilere yol açmıştır. Bu tepkilerin ise en dikkat çekenleri ise İstanbul’da gerçekleşmiştir. İstanbul’un mitingler açısından bu kadar dikkat çekici olmasının nedeni başkent olmasının yanında ulaşım ve iletişimdeki gelişmişliğidir. Ancak asıl neden şehrin fiilen işgal altında olup bütün engellemelere rağmen büyük eylemlere ev sahipliği yapmış olmasıdır (Durmuş, 2017;164). Protestoların gerçekleştirilmesinde Türk Ocakları ve Darülfünun önemli roller üstlenmiştir. Özellikle 18 Mayıs Darülfünun toplantısında alınan Türk aydın ve muallimlerinin direniş

yolunda halka yol gösterecek olması kararı itibariyle sırasıyla Fatih, Üsküdar ve Kadıköy’de büyük mitingler gerçekleştirilmiştir. Ancak hiçbirisi Büyük Sultanahmet Mitingi kadar büyük olmamıştır.

3.1 Büyük Sultanahmet Mitingi

23 Mayıs 1919 tarihinde gerçekleştirilen Büyük Sultanahmet Mitingi Sultanahmet Mitinglerinin ilki olmakla birlikte en çok ses getirenidir. İki yüz bini aşkın kişinin bir araya geldiği kalabalıkta “İzmir Türk’tür ve Türk kalacaktır”, “İki milyon Türk, iki yüz bin Rum’a feda edilemez” sloganlar atılmış (İstiklal Harbi Gazetesi, 1919) ve Wilson Prensiplerinin 12. maddesi pankartlara yazılarak İtilaf devletlerine ve Amerika’ya haksız işgaller duyurulmaya çalışılmıştır.

Mitingde Mehmet Emin Yurdakul, Fahrettin Bey ve Halide Edip Adıvar konuşmacılardandır. Konuşmalar boyunca itilaf devletlerinin tutumları yerilmiş, birlik beraberliğin sağlanarak milli direniş öğütlenmiştir. Ancak Halide Edip’in yapmış olduğu konuşma adının bu miting ile anılmasına vesile olmuştur. “Milletler dostumuz, hükümetler düşmanımızdır.” sözünü burada söylemiş ve halka insan hakları ve adalet çizgileri içinde olmak kaydıyla ne olursa olsun mücadele edeceklerine dair art arda yeminler ettirmiştir. Bu konuşması ardından üzerine tutuklama kararı çıkarılmıştır (Başaran ve Kaya, 2023;130). Ayrıca Halide Edip, Ateşten Gömlek isimli romanında da mitingden bahsetmiş ve “Karagümrüklü işçi ile İstanbullu süslü kadının omuz omuza geldiği gün” olarak tasvir ederek mitingin her kesimden insanı bir araya getirdiğini göz önüne sermiştir (Adıvar, Ateşten Gömlek, syf 43-44).

Sonuç olarak Türk’ün yok sayılarak İzmir’in haksız işgaline tepki verilmesi ve siyasi fikir fark etmeksizin halkın bir araya gelmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca mitingin etkileri İstanbul dışına, bütün yurt geneline ve basına da yansımıştır. Büyük Sultanahmet Mitingi halkın milli duygular çevresinde birleşmesinde ve Millî Mücadele’ye katılım göstermesindeki en büyük etkenlerden olmuştur.

3.2 İkinci Sultanahmet Mitingi

Büyük Sultanahmet Mitinginin yurt genelinde dikkat çekmesiyle itilaf kuvvetleri çeşitli baskı ve engellemeler uygulamaya çalışmıştır. Ancak bütün engellemelere rağmen bu mitingden bir hafta sonra, 30 Mayıs 1919’da ikinci bir miting daha düzenlenmiştir. Bir cuma günü “dua günü” adı altında gerçekleştirilen miting; İtilaf devletlerinin gözü önünde olup, neredeyse ilk Sultanahmet Mitingi kadar dikkat çekicidir (Özdemir, 2021;12).

İkinci Sultanahmet Mitinginde konuşmacılar bakımından Darülfünun'un öne çıktığı görülmektedir. Konuşmacılar arasında Türk Ocakları başkanı Hamdullah Suphi Bey'in yanında Darülfünun hocalarından İsmail Hakkı Bey ve ilk kadın Darülfünun mezunu Şukufe Nihal Hanım bulunmaktadır. Şukufe Nihal nasıl Halide Edip Büyük Sultanahmet Mitinginde damgasını vurmuşsa, kendisi de "Aziz vatan, beşiğimiz sendin mezarımız yine sen olacaksın." sözüyle bu mitinge damgasını vurmuştur (Kırmit, 2020;1335). Mitingde, Birinci Sultanahmet Mitinginde söylenenler tekrar edilmiş ve pekiştirilmiştir. İzmir'in Türklere ait olduğu vurgulanmıştır.

Mitingler aracılığıyla Anadolu halkının manevi duyguları altında bir araya gelmeleri hız kazanmıştır. Bu gelişme ile İtilaf Devletleri İkinci Sultanahmet Mitinginin basına yansımalarını büyük oranda sansürlemiştir. Ayrıca İstanbul'da herhangi bir mitingin yapılması da yasaklanmıştır (Kırmit, 2020;1336). Ancak buna rağmen miting sonrası alınan kararlar padişaha ve İtilaf Devletlerine sunulmuştur ve yasaklamalara karşın vatanın kurtuluşu için çalışmalara devam edilmiştir.

3.3 Üçüncü Sultanahmet Mitingi

İkinci Sultanahmet Mitinginden sonra Üçüncü Sultanahmet Mitinginin yapıldığı 13 Ocak 1920 tarihine kadar İstanbul'da dikkat çekici bir miting yapılmamıştır. Ayrıca Üçüncü Sultanahmet Mitingi gerçekleştirilme sebebi olarak da farklılık göstermektedir. Mitingin gerçekleştirilme sebebi İngiliz başbakanı Lloyd George'un "Türk Meselesi" hakkında dediklerinin ile İngiliz dışişleri bakanı Lord Curzon'un "Türkler derhal İstanbul ve Avrupa'dan çıkarılmalıdır." sözünün yankı bulmasıyla İstanbul'un işgal edilebileceğine dair söylemlerin gündeme gelmesidir (Martin, 2018;266-267). Ayrıca İngiliz söylemlerine karşın Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde Misak-ı Milli kararlarının koşulsuz kabul edilmiş olması da mitingin gerçekleşmesinde önemli rol oynamıştır.

Miting günü, bütün sansür ve engellemelere rağmen Sultanahmet Meydanı'nda 150 bini aşkın kişi toplanmıştır. Rıza Nur Bey, Hamdullah Suphi ve Nakiye Elgün hararetli konuşmalar yapmışlardır. Konuşmalar boyunca Türklerin uygar bir millet olarak tarih boyunca var olduğu ve yok sayılamayacağı, İstanbul ve Doğu Trakya'nın bölünmeksizin Türk toprağı olacağından bahsedilmiştir. Muallimler Cemiyeti başkanı olan Nakiye Elgün konuşmasında İstanbul'un terk edilemeyeceğinin altını çizmiştir ve gazetelerde yer eden "Size memleketimin bir kadını sıfatıyla hitap ediyorum. Fatih'in, Selim'in, Süleyman'ın mezarını, ecdadımızın ebedi abideleri olan camileri, türbeleri bırakıp çıkacak içinizde bir erkek var mıdır? Ben tasavvur etmiyorum.

Çıkmayacaksınız, bırakmayacaksınız. Biz de daima sizinle beraber olacağız.” sözleriyle mücadeleye çağrıda bulunmuştur (Özdemir, 2021;12-13). Ayrıca konuşmasında kadınların adıyla hitap ederek Türk kadınlarının da mütemadiyen bu mücadelede bulunacağını ifade etmiştir.

Miting İtilaf devletlerine alınan kararların iletileceğinin kararlaştırılmasıyla sonuçlanmıştır. Alınan kararlar içeriği bakımından vatan topraklarının gerek İzmir, İstanbul, Trakya bakımından parçalanamaz bir bütün olduğunun ve İstanbul’un başkent olarak kalması gerektiğinin bir temsili olmuştur. Ayrıca alınan kararlar oluşturulan bir heyet vasıtasıyla padişaha da arz edilmiştir (Marttin, 2018;271).

4. SONUÇLAR ve TARTIŞMA

İstanbul tarih boyunca birçok dini ve kültürel öğeyi barındırmasıyla dikkatleri üzerinde toplayabilen bir şehir olmuştur. 1. Dünya Savaşı sonrası parçalanmış Osmanlı’nın işgallere boyun eğmesiyle fiilen işgal edilmiş bir İstanbul ile karşılaşmaktadır. Padişahın ve hükümetin pasifliğini korumasının yanında İzmir’in işgal edilmesi halkı tepkisini ortaya koymaya sevk etmiştir. Tepkilerin ortaya koyularak haksız işgallerin dünya ve Türk kamuoyuna duyurulması için ise İstanbul elverişli bir konum oluşturmaktadır. İstanbul kozmopolitik yapısıyla birlikte devletin başkenti olarak iletişim-ulaşımda kolaylık sağlayarak protesto ve fikirleri çevresine duyurabilmiştir. Böylece üç büyük Sultanahmet Mitingi ile İstanbul, milli mücadele çevresinde halkı manevi ve milli değerler altında toplayabilen bir merkez olmuştur. Her ne kadar İstanbul fiilen işgal altında olup sansür ve baskılar uygulanmış olsa da Sultanahmet Mitinglerinde birçok aydın kişi hararetle konuşmalarıyla halkı işgallere karşı tepki vermeye ve mücadeleye davet etmiştir. Bu gayede Sultanahmet Mitingleri bir uyanışı temsil etmektedir. Bazı alınan her bir mitingde en az bir kadın konuşmacının bulunarak Türk kadının milli mücadelede her zaman askerinin yanında yer alacağını duyurmasında İstanbul önem arz etmiştir. Aynı zamanda İstanbul başkent olarak padişaha ve itilaf kuvvetlerine yakınlığıyla Sultanahmet Mitinglerinde alınan kararların bu makamlara iletilebilmesinde rol oynamıştır. İstanbul, dış basının da gözdesi olarak mitinglerde üzerinde durulan haksız işgallerin dünya kamuoyuna duyurulabilmesini sağlamıştır. Gerçekleştirilen Sultanahmet Mitingleri vasıtasıyla İstanbul üzerinden halka umut verilmiştir, halkın teşkilatlanması kolaylaşarak milli mücadeleye olan desteklerinin ve inançlarının artmasına vesile olunmuştur.

KAYNAKÇA

Adıvar, Halide Edip. (2009). Ateşten Gömlek, İstanbul: Can Yayınları.

Başaran, B., Kaya, B. (2023). Millî Mücadele’de Halide Edip Adıvar’ın Rolü, Çekmece Sosyal Bilimler Dergisi, 11(23), s.130.

Durmuş, G. (2017). İzmir’in İşgalini Protesto Amacıyla İstanbul’da Düzenlenen Mitinglerin Türk Romanındaki Yankıları, s.162-166.

İstiklal Harbi Gazetesi, 24 Mayıs 1919.

Kırmıt, Ö. F. (2020). İzmir’in İşgalinden Sonra Yapılan Büyük Sultan Ahmet Mitingleri, Tarih ve Gelecek Dergisi, 6(4).

Martin, V. (2018). Misak-ı Milli’nin Kabulü ve İstanbul’u İşgali Sürecinde 1920 Sultanahmet Protesto Mitingi’nin Önemi ve Etkisi, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi.

Özdemir, N. (2021). Millî Mücadele Dönemi Mitinglerinde Türk Kadını, s.12-13.

İSTANBUL'DAKİ İLK ELEKTRİK SANTRALİ

Murat AKŞAHİN, Nazlı AKGÜN, Taha Yasin YALÇINKAYA

Gaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi, murat.aksahin@windowlive.com

Gaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi, naslinaz.0509@gmail.com

Gaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi, tahayasinyalcinkaya13@gmail.com

Özet

Çağımızın olmazsa olmaz enerji kaynaklarından biri olan elektrik enerjisinin geçmişi aslında düşündüğümüz kadar eski değildir. İlk defa 1878 yılında günlük hayatı kolaylaştırmak adına hayatımıza girmiştir. Dünyada ilk elektrik santrali ise 1882 yılında Londra'da kurulmuştur. Elektrikğin Türkiye'ye gelişi ise Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1888 yılında İstanbul'da Haliç Tersanesi'nde kurulan fabrika sayesinde gerçekleşmiştir. Fakat şehir aydınlatmak amaçlı düşünülen ilk elektrik santrali Tarsus'ta kurulmuştur. Yani beklentinin aksine elektrığın ilk defa bütünüyle halk yararına kullanılmak amaçlı üretimi İstanbul'da değil Tarsus'ta gerçekleşmiştir. İstanbul'da ise ilk elektrik santrali 1914 yılında kurulmuştur. Bu bildirideki amacımızda tam olarak kadim şehir İstanbul'daki bu ilk elektrik santralinin hikayesini sizlere aktarmaktır. Yaptığımız literatür taramaları sonucunda bu santral hakkında birçok bilgiye ulaştık. Kentteki elektrik sıkıntısına karşın bir çözüm olarak kurulan bu santralde tam kapasite bir şekilde halka hizmet amaçlanmıştır. İmparatorluk dönemi ve sonrasında birçok kez el değiştiren santral kentte ulaşım ve şehir aydınlatması alanlarında sıklıkla kullanılmıştır. Üretim yaparken kullandığı kömür çevrede aşırı kirlilik yaratır. Bu sebepten ötürü ömrünü tamamladığına karar verilen santral 20 yıl âtil vaziyette kalmıştır. Sonrasında üniversiteye tahsis edilen tesis iyileştirme projeleriyle müze ve sanat galerisi olarak İstanbul'a kazandırılmak istenmiştir. Araştırmalarımızın sonucunda İstanbul'daki ilk elektrik santralinin yenilemelerle beraber dünyanın en güzel şehirlerinden biri olan İstanbul'a yakışacak çok özel bir müze haline geldiğini ve artık Santral İstanbul olarak anılıp ziyarete açıldığını görmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: *İstanbul, Elektrik, Enerji, Santral, Üretim*

Abstract

The history of electricity, one of the indispensable sources of our era, is not as old as we might think. It first entered our lives in 1878 to facilitate daily life. The world's first power plant was established in London in 1882. Electricity came to Turkey during the Ottoman Empire in 1888 with the establishment of a factory in Istanbul's Haliç Shipyards. However, the first power plant intended for city lighting was established in Tarsus. So, contrary to expectations, electricity was first produced for the benefit of the public not in Istanbul but in Tarsus. In Istanbul, the first power plant was established in 1914. The purpose of this paper is to narrate the story of this first power plant in the ancient city of Istanbul. Through our literature review, we have gathered a lot of information about this power plant. Despite the electricity shortage in the city, this power plant was established as a solution to provide full capacity service to the public. The power plant, which changed hands many times during the imperial period and afterwards, was

frequently used in transportation and city lighting. The coal it used for production caused excessive pollution in the surrounding area. Therefore, it was decided that the power plant had completed its lifespan and remained idle for 20 years. Later, the facility was allocated to a university and efforts were made to turn it into a museum and art gallery for Istanbul through improvement projects. As a result of our research, we see that with renovations, the first power plant in Istanbul has become a very special museum worthy of one of the world's most beautiful cities, Istanbul, and is now known as SantralIstanbul, open to visitors.

Keywords: *İstanbul, Electricity, Energy, Power Plant, Production*

GİRİŞ (AMAÇ)

Çağımızın olmazsa olmaz enerji kaynaklarından biri olan elektrik enerjisinin geçmişi aslında düşündüğümüz kadar eski değildir. İlk defa 1878 yılında günlük hayatı kolaylaştırmak adına hayatımıza girmiştir. Dünyada ilk elektrik santrali ise 1882 yılında Londra’da kurulmuştur. Elektriğin Türkiye’ye gelişi ise Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1888 yılında İstanbul’da Haliç Tersanesi’nde kurulan fabrika sayesinde gerçekleşmiştir. Fakat şehir aydınlatmak amaçlı düşünülen ilk elektrik santrali Tarsus’ta kurulmuştur. Yani beklentinin aksine elektriğin ilk defa bütünüyle halk yararına kullanılmak amaçlı üretimi İstanbul’da değil Tarsus’ta gerçekleşmiştir. İstanbul’da ise ilk elektrik santrali 1914 yılında kurulmuştur. Bu bildirideki amacımızda tam olarak kadim şehir İstanbul’daki bu ilk elektrik santralinin hikayesini sizlere aktarmaktır.

YÖNTEM

Yaptığımız literatür taramaları sonucunda bu santral hakkında birçok bilgiye ulaştık. Kentteki elektrik sıkıntısına karşın bir çözüm olarak kurulan bu santralde tam kapasite bir şekilde halka hizmet amaçlanmıştır. İmparatorluk dönemi ve sonrasında birçok kez el değiştiren santral kentte ulaşım ve şehir aydınlatması alanlarında sıklıkla kullanılmıştır.

BULGULAR

Sizlere birazda santralin iç yapısından ve çeşitli dönemlerinden bahsetmek istiyoruz. Tesisin kurulması için ilk adım 1910 yılında devlet tarafından açılan ihaleyle atılmıştır. İhaleyi *Ganz Electric Company* kazandı. Şirket 1911 yılında, çeşitli bankalardan aldığı finansal destekle Osmanlı Anonim Elektrik Şirketini kurdu ve devletten 50 yıllık elektrik üretim imtiyazı almış oldu. Yapılan etütler sonucunda İstanbul’da hidroelektrik güç elde etmeye uygun su kaynağı bulunmadığına kanaat getirilince kömür yakıtlı bir tesis kurulması kararlaştırıldı. Şirket derhâl Silahtarağa semtinde bir termik santral kurma işlemlerine başladı. Tesis çalışmalar sonucu 11 Şubat 1914’te açıldı. Üretilen ilk elektrik Dolmabahçe Sarayı’na ve tramvaylara enerji sağlamakta kullanılıyordu. Elektrik üretmek için gerekli olan kömürü santrale getirmek için tesise kadar gelen bir demiryolu hattı bile kuruldu. Kuruluşundan bir süre sonra tesis İstanbul’un çeşitli bölgelerine de elektrik sağlamaya başladı. Pera, İstinye, Suriçi gibi bölgeler tesis sayesinde elektrik enerjisinden faydalanmaya başladılar. Bir süre sonra elektrik tramvaylara da enerji sağlamaya başlayan tesis İstanbul’un o dönemki ulaşım problemlerine son derece etkili bir çözüm olmuştur. Tesis 1920’li yıllar itibariyle kapsama alanını genişletip İstanbul’un birçok cadde ve sokağını aydınlatmaya başlamıştır. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte şirketin işletmesini elinde tutan yabancı şirket, adını Türk Anonim Elektrik Şirketi olarak değiştirmiştir. Daha sonra ise Anadolu yakasını elektriğe kavuşturma çalışmaları kapsamında

1926 yılında boğaza yer altı elektrik kabloları döşenerek Vaniköy semtine elektrik verilmiştir. Santral 1937 yılında devlet tarafından satın alınarak İETT (İstanbul Elektrik Tünel ve Tramvay İşletmeleri) emrine verildi. Aslında ilginç ve ilgi çekici hikayelerde tam bu andan sonra başlamış santralde bizce. İşletmesi İETT'ye geçtikten sonra çeşitli reklam çalışmaları düşünülmüş tesis için. Elektriğin geniş kitlelere aktarılabilmesi amacıyla kendi elektrik abonelerine faturalarıyla birlikte gönderdikleri bir dergi tasarlamışlar mesela. Derginin ismi ise Ameli Elektrik dergisi olmuş. Toplam 67 sayı olarak yayımlanan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin posta yoluyla dağıtılan ilk dergisi olma özelliğini de bu dergi kazanmıştır. Derginin büyük bölümünü ilanlar, reklamlar, ürün tanıtımları ve yazı dizileri oluşturmaktaymış. Dönemin reklamcılık zekasını gözler önüne seren dergide ayrıca hanımlar içinde bir bölüm yer almaktaymış. Bu bölümde hanımların ilgisini çekecek çeşitli konulara değinilmiş. Örneğin; dönemin giyim modası ve moda giyim ürünlerinin sergilenmesi gibi. Kapaklarında da ilgi çekici birçok çizim yapılmış Ameli Elektrik dergisinde. Her kapağında farklı bir konuyu işleyen dergi, zaman zaman tarihi yapıları işlemiş kapağında. Bazı sayılarında ise santralin elektrik verdiği bölgelere dair projeler ve krokiler paylaşmış. Şirket bu paylaşım sayesinde yeni abonelikler elde etmeyi başarmıştır. Çok detaya inmeden birazda tesisin çalışma sisteminden bahsetmek isteriz. Tesiste eğer ziyaret ederseniz halen görebileceğiniz türbin-jeneratör grupları sayesinde hareket enerjisi elektrik enerjisine dönüştürülüyordu. Hareket enerjisi ise kömürün yakılması sayesinde ısıtılan suyun buharlaşarak türbinleri hareket ettirmesi ile oluşuyordu. Böylelikle jeneratör elektrik üretmeyi başarıyordu. Bu elektrik ise çeşitli trafolar ve kablolar yardımıyla alıcılara aktarılıyordu. Yine ziyaret ederseniz halen müzede sergilenen türbin ve jeneratör gruplarına ait birçok kontrol panosunu, jeneratör gruplarında o dönem kullanılan el aletlerini görmek mümkün. Müzenin girişinde ise o dönemin şirket tabelası da sizleri karşılamakta. Tabelada Osmanlıca, Osmanlı Elektrik Anonim Şirketi yazmakta. Yine müze içerisinde santralin o dönem elektrik enerjisi sağladığı ilçelere dair planlar ve projelerde yer almaktadır. Kullandığı kömür yakıtı dolayısıyla çevreye verdiği rahatsızlık giderek artınca ve İstanbul'a kurulan diğer elektrik santrallerinin sayısının ve kapasitelerinin giderek artmasıyla bu santral hakkında kapatılma kararı alındı. 1914-1983 yılları arasında faaliyette bulunan santral 1983 yılında kapılarını elektrik üretimine kapattı.

2007 yılına kadar santral âtil halde bekledi. 2007 yılında İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin santral ile ilgili Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na sunduğu proje kabul edildi. Ve proje hayata geçirilerek Silahtarağa Elektrik Santrali şimdiki haline dönüştürüldü. Şu anda Santralİstanbul içerisinde bir Enerji Müzesi olan santral geçmiş yılları hatırlatan ve hayal ettiren bozulmamış yapısıyla etkileyiciliğini koruyor. Müzenin içine yapılan gezi yolu sayesinde santral kuş bakışı görülebilmekte. Bu görüntü santralde geçmişte çalışan hiçbir çalışan tarafından görülmemiş bir görüntü. 'Enerji müzesini neden ziyaret etmelisiniz?' sorusunun cevabını yanıtlar nitelikte bir özellik bu bizce.

SONUÇLAR ve TARTIŞMA

Araştırmalarımızın sonucunda İstanbul'daki ilk elektrik santralinin yenilemelerle beraber dünyanın en güzel şehirlerinden biri olan İstanbul'a yakışacak çok özel bir müze haline geldiğini ve artık Santralİstanbul olarak anıldığını görüyoruz. Bilgi Üniversitesi'ne verilen bu alanda santral müze halinde ziyarete ücretsiz bir şekilde açık. Müzede sadece santralle alakalı bilgileri almakla kalmıyoruz. Santralin alt katında bilimsel bazı projelerin yer aldığı bir bölümü de gezebiliyoruz ve eğlenerek öğreniyoruz.

KAYNAKÇA

- Ameli. (1926). Ameli elektrik dergisi [Fotoğraf].
<http://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/ataturkkitapligi/index.php>
- Ergüven, A. (2021) Elektrik ve Grafik Tasarım: Ameli Elektrik Dergisi Kapaklarının Görsel Analizi
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1488753>
- İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İşletmeleri Arşivi, İETT
- Dalfes, F. L. (2022) ELEKTRİĞİN PAZARLANMASI: AMELİ ELEKTRİK DERGİSİ (1925-1934) VE ELEKTRİĞİN İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASI DÖNEMDE BİR TÜKETİM NESNESİ OLARAK SUNULMASI
Enerjisa Üretim A.Ş. Yayınları
https://www.enerjisauretim.com.tr/_assets/pdf/ameli-elektrik.pdf
Santralİstanbul Enerji Müzesi Arşivi
Yapılan müze ziyareti sırasında elde edilen bilgiler

TEKNOLOJİ İLE DÖNÜŞEN DÜNYA'DA İLETİŞİM DEVRİMİ

Hüseyin ÖRTÜCÜ* ve Elif EMİROĞLU**

ÖZET

İnsan sosyal bir varlık olması sebebiyle varlığını başka insan veya insan grupları ile sürdürmek zorunluluğu içinde olmuştur. Bu zorunluluk insanı ister klan toplumunda olsun, isterse teknolojik açıdan gelişmiş sanayi toplumunda olsun iletişim içinde olmaya veya iletişimi geliştirip dönüştürmeye sevk etmiştir. Bu araştırmanın amacı geçmişten günümüze insanlığın teknolojik alanda yaşamış olduğu değişim ve dönüşümler ile iletişim alanında yaşanan değişim ve dönüşümler arasındaki bağlantıları belirleyip ortaya koymaktır. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemiyle yürütüldü. Araştırmanın veri kaynağını, konu ile ilgili kitap, makale, haber ve resmi kurumların yaptıkları araştırmalar sonucu elde edilmiş istatistiki bilgiler oluşturmuştur. Verilerin analizinde betimsel analiz metodu uygulanmıştır. Bu amaç doğrultusunda alan yazın taraması yoluyla konu ile ilgili makale, kitap, haber ve istatistikler belirlendi. Alan yazın taraması sonucu elde edilen bilgiler tematik alt başlıklara göre tasnif edildi. Elde edilen veri ve bulgular değerlendirilip yorumlanarak araştırma raporu hazırlandı.

Anahtar Kelimeler: İletişim, İletişim Teknolojileri, Kitle İletişim Araçları, Sosyal Medya, Sosyalleşme, Değişen Habercilik,

COMMUNICATION REVOLUTION IN A WORLD TRANSFORMED BY TECHNOLOGY

Elif EMİROĞLU

ABSTRACT

Since humans are social beings, they have to continue their existence with other people or groups of people. This necessity has led people to communicate or to develop and transform communication, whether in a clan society or in a technologically advanced industrial society. The aim of this research is to identify and reveal the connections between the changes and transformations that humanity has experienced in the technological field from past to present and the changes and transformations in the field of communication. The research was conducted using the document analysis method, one of the qualitative research methods. The data source of the research consists of books, articles, news on the subject and statistical information obtained as a result of research conducted by official institutions. Descriptive analysis method was applied to analyze the data. For this purpose, articles, books, news and statistics on the subject were identified through literature review. The information obtained as a result of the literature review was classified according to thematic subheadings. The data and findings obtained were evaluated and interpreted and a research report was prepared.

Key Words: Communication, Communication Technologies, Mass Media, Social Media, Socialization, Changing Journalism,

GİRİŞ

İnsanın yeryüzündeki yaşam öyküsü günümüzden yaklaşık 2.5 milyon yıl önce başlamıştır. Tarihçi ve antropologların latince “homo habilis” dedikleri yetenekli insan anlamına gelen insan türü ile başlayan insanlık macerası yüzbinlerce yıl adeta donmuş statik bir yaşam özelliği göstermektedir. Bu uzun insanlık macerası içinde insan ömrü için uzun ama insanlık tarihi için oldukça yakın zamanlara kadar yaşam şeklimiz çok grift olmadan ve büyük değişimler göstermeden sürmüştür. Yüzbinlerce yıl avcı toplayıcı bir yaşam tarzı ve bununla bağlantılı olarak göçebe yaşamın hüküm sürdüğü, mağara ve ağaç kovuklarında hayatın ikame edildiği, avlanan hayvan etinin ateşin keşfi ve kontrolünün öğrenilmesine kadar çiğ olarak tüketildiği uzun soluklu bir macera bu. Ateşin “homo erectus” Türkçe karşılığı “dik insan” tarafından keşfi ve kontrolü insanlık tarihinin ilk büyük keşfi kabul edilir (Harmankaya, 2013: 5). Ateş yaklaşık MÖ. 400.000’lerde homo erectuslar tarafından kontrol altına alınmıştır. Ateşin kontrolünün öğrenilmesi üçlü bir işlev görmüştür insan için: korunma, ısınma ve pişirme (Şahin, 2020: 61). Avcı toplayıcı toplumlar bu yaşam tarzının doğal sonucu olarak sürekli yer değiştirmekte ve kamp denilen geçici dinlenme ve barınma alanları kullanmaktadırlar. Bu kamplarda bir ateş etrafında toplanan insanlar ateşin sağladığı sıcaklık, ışık ve güven ortamında çeşitli danslar ile sadece sosyalleşip ilkel tiyatronun temellerini atmamışlardır. Aynı zamanda sözsüz iletişim denilen jest ve mimikler ile iletişim kanallarını geliştirmiş oldukları da düşünülebilir (Şahin, 2020: 67). Son dönemlerde yapılan bilimsel çalışmalar dilin gelişiminin daha çok insanın biyolojik, zihinsel gelişiminin bir ürünü olduğu yönündeki görüşün ağırlık kazanmasında rol oynamıştır (Ercilasun, 2021: 2).

Sözlü iletişimin doğuşu insanlık için önemli bir aşamayı temsil etmekle birlikte bilginin gelecek kuşaklara nakli en büyük sorun olmaya devam etmiştir. Her doğan yeni nesil geçmişin bilgi ve tecrübesini sözlü nakil ile hafızada kaldıgınca elde etmeye çalışmıştır. Yahut eskilerin ulaştığı bilgiyi yeniden keşfetmek için çabalaması gerekmiştir. Bu durum sosyal, ekonomik, düşünsel dönüşümlerin ortaya çıkışını yavaşlatmış, adeta donmuş bir zaman ve mekân da sürdürülen bir yaşam varmış gibi düşünülebiliriz bu dönemi. Günümüzde özellikle teknolojik alanda yaşanan yeniliklerin sosyal, kültürel, bilimsel vb. alanlarda yarattığı baş döndürücü hızdaki değişim ve

dönüşümle kıyaslandığında donmuş mekân ve zaman ile kast edilen durum daha iyi zihinde kurgulanabilir.

1) İletişim ve İletişim Devrimleri

İnsan, yaşadığı toplum içinde diğer insanlar ile hatta yalnız kaldığında kendi iç dünyası ile veya hediye aldığı çiçeğe iliştilirilmiş bir not ile karşılaştığında yanında olmasa bile notu yazan kişiyle yahut bir müzede sergilenen tarihi kalıntıya bakarken onu yapan usta veya sanatçı ile bile bir iletişim söz konusudur. Aslında yukarıdaki ifadeler iletişimin ne olduğuna ilişkin tek bir tanımın olamayacağını gösterir. Metin Işık'ın (2018:15) aktardığına göre yazılı kaynakların taranması yoluyla yapılan bir araştırmada 4560 farklı iletişim tanımı yapıldığı anlaşılmıştır. Bu kadar farklı tanımın yapılmış olması iletişimin ne olduğuna ilişkin bir uzlaşının sağlanamadığına işaret etmekle birlikte aynı zamanda iletişim sahasının devingenliğini de gösterir. İletişim teknolojilerindeki her değişim ve yenilik tanıma yönelik farklı bakış açıları, yorumlar ve tanımların yapılmasına neden olmaktadır. İletişimin farklı boyutları ve türleriyle karşı karşıya olduğumuz için bazı ortak müşterekler etrafında genel geçer bir tanım konuyu daha anlaşılır kılacaktır. İletişimin mesaj, kaynak, alıcı denilen üç temel unsuru olduğu kabul edilir. O halde iletişimi: İnsanların duygu ve düşüncelerini başkalarına çeşitli kod denilen mesajlara dönüştürerek aktardıkları bir süreç olarak tanımlayabiliriz. Bu tanımda düşünce ve duyguyu iletene “kaynak”, kodlanmış duygu ve düşüncelere “mesaj”, bu mesajın muhatabına ise “alıcı-hedef” diyebiliriz (Işık, 2018: 15-16).

Sosyal bilimlerde bir toplumsal kurumda meydana gelen değişimi ifade etmek için çeşitli kavramlar kullanılır. Evrim, ıslahat, devrim (Arapçası inkılap) ve irtica. Bu kelimelerin hepsi bir değişimi ifade etmektedir. Ancak bu değişimin şekli, değişim yönü veya değişimin gerçekleşme süresinde farklılıklar vardır. Evrim dışardan bir müdahale olmaksızın, çok uzun bir zaman diliminde kendiliğinden gerçekleşen ileri yönlü yaşanan değişimlerin karşılığı olarak kullanılır. Devrim veya inkılap kelimeleri ise köklü, hızlı ve bir dış müdahale sonucu ortaya çıkan değişimleri ifade eder (<https://web.itu.edu.tr/~yayla/atailke.pdf>, 2023). O halde “iletişim devrimi” kavramı buradan hareketle şöyle tanımlanabilir. İletişimin kaynak, mesaj, alıcı gibi üç temel unsuru ile iletişimi etkileyen kanal, ortam vb. unsurlarında yaşanan köklü ve hızlı değişimlere iletişim devrimi denir. İletişim sahasında yaşanan köklü değişimler sadece bu alanla sınırlı kalmayarak sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik ve edebi birçok alanda değişim ve dönüşümler yarattığı için yani köklü değişim ve dönüşümlere neden olduğu için bir devrim

olarak tanımlanmıştır. Bu savı tarihsel birçok olgu ve olay ile kanıtlamak mümkündür. Yazının icadı iletişim tarihi açısından ilk büyük devrimdir. Yazı günümüzden yaklaşık 5200 yıl önce Sümerler tarafından icat edilmiştir. Bilinen en eski çivi yazılı belgelere Sümer şehir devletlerinden Uruk sitesinde rastlanmıştır (Köroğlu, 2013: 22). Yazı ilk kez bu coğrafyada doğmakla kalmamış çevre kültürlerle yaşanan etkileşimler sonucu önce Mısır'da geliştirilen hiyeroglif yazısına ilham kaynağı olmuş daha sonrada Fenikeliler bizim bugün kullandığımız alfabetik yazıyı geliştirerek yüzbinlerce yıldır devam eden sözlü iletişim geleneğine yazılı iletişimin eklenmesini sağlamışlardır. Geçildi demek yerine eklendi ifadesi bilinçli bir tercihtir. Çünkü geçildi demek tüm geçmiş mirasın reddi ve o iletişim tarzının terk edildiği manasını verecektir. Oysa yaşanan geçiş değil eskinin üstüne bir eklemelemedir. Ama bu eklemlenme inanılmaz sonuçlar doğuracak büyük bir hadisedir. O kadar büyük bir olaydır ki tarihçiler bu icadı tarihin başlangıcı olarak kabul etmişlerdir. Yazının icadının sonucunda sadece Sümer ülkesinde yaşanan değişimler bile bu icadın iletişim için neden bir devrimi ifade ettiğini göstermeye kâfi gelir.

- İlk yazılı edebiyat ürünleri ortaya konuldu (Köroğlu, 2013: 22)
- İlk yazılı hukuk kuralları çıkarıldı (Köroğlu, 2013: 22)
- Matematik ve tıp gelişti (Köroğlu, 2013: 22)
- Bir yazıcı sınıfı ortaya çıktı (Köroğlu, 2013: 25)
- İlk formal eğitim kurumları kuruldu (Köroğlu, 2013: 25)

Tüm bu sayılanların dışında belki de en önemli katkısı bilginin depolanıp gelecek kuşaklara aktarılması hususunda yazının büyük bir boşluğu doldurmuş olmasıdır. Paleolitik denilen eskitaş devrinde mağara duvarlarına çizilen resimler sanatsal bir kaygıdan çok o dönem insanların beklentilerinin, istek ve ihtiyaçlarının bir dışa vurumu hatta gelecek kuşaklara biz vardık sizden önce demenin yolu oldu bir bakıma. Yazı ise bunu daha açık ifade etme enstrümanlarını sağladı.

Bilginin gelecek kuşaklara aktarılmasında yazının icadı dışında mürekkebin, kâğıdın ve matbaanın icadı da önemli bir kilometre taşıdır (Öztürk, 2017: 321). Bu icatlar içinde özellikle hareketli harfli matbaanın icadı büyük bir devrim niteliği taşımaktadır. Çünkü matbaa ve ona eşlik eden selülozdan kâğıt üretimi sayesinde basılan kitap sayısı arttı. Kitap fiyatları ucuzladı. Kitaba erişim ve okuryazar olmak ayrıcalık olmaktan çıktı. Halkın kültürel seviyesi yükseldi. Fikir ve düşünceler hızla yayılma imkânı elde etti. Yaşanan bu gelişmeler önce Avrupa'da sonra adeta bir domino etkisi yaratırcasına tüm dünyada sosyo-ekonomik, siyasi, kültürel ve düşünsel

değişim ve dönüşümlere sebep oldu. 1450’lerde Gutenberg tarafından icat edilen matbaa özellikle basılan kitap sayısını arttırmış ve rönesans, reform, hümanizm hareketlerinin yayılmasında etkili bir araç olmuştur (Kayapınar, 2018: 86). Rönesans sanat, edebiyat, mimari gibi alanlarda yeni fikir ve düşüncelerin doğup yayılmasında, hümanizm insanı merkeze alan düşüncenin yayılmasında, reform ise Katolik kilisesinin yanlış uygulamalarına karşı oluşan muhalefetin sesinin yayılmasında, yeni mezheplerin doğarak Avrupa’da mezhep birliğinin bozulup uzun yıllar sürecekleşen din savaşlarına kapı aralamıştır. Tüm bu gelişmelerin gerçekleşmesinde en önemli işlevlerden birini de hareketli harfli matbaanın icadı ile selülozdan kâğıt yapımının öğrenilmesi yerine getirecektir. Çünkü matbaa bir kitle iletişim aracı olarak kâğıt ile birlikte yeni fikirlerin çok kısa sürede geniş alanlara yayılmasını sağlayacaktır. Yani siyasi, kültürel, sosyal, dini ve sanatsal alanlarda yeniçağ Avrupa’sında yaşanan tüm gelişmeler değişim ve dönüşümde kilit rol bu buluşlarda olacaktır. Yaşanan dönüşümleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Ortaçağ’ın skolastik düşüncesi yerini akılcı bilimsel düşünceye bırakmıştır
- Kilisenin kontrolündeki eğitimin yerini laik eğitim kurumları almıştır
- Sanat kilisenin istemleri ve onun propaganda aracı olmaktan uzaklaşarak kendisine yeni konular bulmuştur, özellikle resim ve heykel gelişme imkânı kazanmıştır (Kayapınar, 2018: 88)
- Avrupa mezhep birliği bozulmuş, Kalvenizm, Protestanlık, Anglikanizm gibi yeni mezhepler ortaya çıkmıştır (Kayapınar, 2018: 94-95)
- Kilisenin zenginliklerine prenslerin el koymas, din adamlarının etkisini azaltmış, siyasi otoriteyi ise güçlendirmiştir (Kayapınar, 2018: 93)

Matbaadan sonra iletişimde meydana gelen diğer önemli gelişmeler sırasıyla telgraf, radyo, televizyon, bilgisayar ve internetin icadıdır. Tüm bu icatlar iletişimin hem zamansal hem de mekânsal boyutunda değişime neden olmuştur. Çünkü teknik alanda yaşanan bu gelişmeler kısa zamanda bir mesajın daha geniş bir alanda daha kalabalık gruplara ulaştırılmasını sağlamıştır.

Telgraf kelimesi etimolojik olarak Yunanca kökenli bir kelimedir. Türkçe karşılığı “uzağa yazmak”tır (Çakılcı, 2019: 1). Geleneksel iletişimde bir mesajın ülkenin bir ucundan diğerine ulaşması günler alırken, telgraf sayesinde bu süre kısalmıştır. Telgrafın ülkemize girişi matbaanın Müslüman Türkler tarafından kullanılmasıyla kıyaslandığında oldukça hızlı gerçekleşmiştir. Bu durumun birçok sebebi vardır. Evvela bu alet padişahların tüm ülke üzerindeki mutlak otoritelerini yeniden tesis etmelerine hizmet edecektir. Çünkü kısa zamanda

taşıradaki gelişmeleri öğrenip müdahale etmeyi mümkün kılmaktadır. Ayrıca bu aletin askeri sahada emir-komuta zincirinin hızla iletilmesindeki rolünün fark edilmesi de erken bir zamanda Osmanlı ülkesinde telgraf hatlarının kurulup kullanılmasında etkili olmuştur. Osmanlı Sultanı I. Abdülmecit “1853-1856 Kırım Savaşını” nedeniyle telgraf hatlarının kurulup kullanımına ayrı bir önem vermiştir (Çakılcı, 2019: 11).

Yukarıda verilen örneklerin gösterdiği gibi teknik alanda yaşanan değişim sadece iletişimin şeklini, ortamını değiştirip dönüştürmekle kalmamış birçok farklı alanda da değişimlere sebep olmuştur. Bilim ve teknik alanındaki gelişmeler devam ettikçe iletişim alanında yenilikler yaşayacağımız geçmiş tecrübelerimiz ışığında gerçekleşecek gibi görünmektedir.

2) İletişim Ortamında Değişim

Her iletişim kaynağın alıcıya gönderdiği mesajın ona ulaşmasını sağlayan bir iletişim kanalı ve iletişim ortamını gerekli kılmaktadır. Bilim ve teknolojiye yaşanan yenilikler ve icatlar aslında iletişim ortamlarını da değiştirmiştir. Telgrafın icadı mesaj iletimi için telgraf merkezlerinin kurulmasını ve belli merkezler arasında telgraf direkleri ve hatları çekilmesini gerekli kılmıştır. Özellikle radyo ve televizyonun icadı kitle iletişiminde çığır açmıştır. Kısa süre içinde radyo dalgaları ile aynı zaman dilimi içinde binler hatta milyonlarla ifade edilen kitlelere ulaşma imkânı sağlamıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında özellikle radyo kitle iletişim araçları arasında kitleleri etkileme ve propaganda yapmanın en etkin aracı olmuştur. Günümüze geldiğimizde ise bu konuda bayrağı internet ve internet âlemi ele almış görünmektedir (Öztürk, 2017: 323). Televizyonun giderek yaygınlaşması ise adeta tüm dünyayı sınırların olmadığı, McLuhan’ın tabiri ile “küresel bir köye” dönüştürmüştür (Öztürk, 2017: 322). Burada küresel köy tanımlanması aslında kitle iletişim araçlarının kullanımının yaygınlaşması ile birlikte artık dünyada insanlar için mesafenin bir öneminin kalmaması, bir televizyon kanalındaki olimpiyat oyunlarını neredeyse aynı anda tüm dünyanın izleyebilmesinin önünün açılmış olmasını da ifade eder. Bilgi ve düşüncenin önündeki doğal fiziki ortam ve engeller uydu teknolojilerinin, bilgisayar ve internetin icadı ile giderek azalmaktadır. Bu durum ulus devlet kavramını da sorgulanır kılıp “küreselciler” denilen tek dünya devleti hayali veya amacını kendilerine hedef edinmiş sermaye sahipleri ile belli siyasi odakları bu hedefe ulaşacakları konusunda umutlandırmıştır da muhakkak.

Sınırlar sadece iletişim için kalkmamıştır. Aynı durum ticaret ve ekonomik ağlar, küresel ölçekli büyük şirketlerin kurulması şeklinde ekonomik alanda da kendini göstermiştir. Bunu

mümkün kılan ise ulaşım ve iletişim sistemlerinde yaşanan yenilik ve değişimlerdir. Artık büyük şirketlerin yönetim merkezleri, fabrikaları ve ürettikleri ürünü pazarladıkları tüketici nüfusun ikamet ettiği yer farklı kıtalardaki ülkeler ve bu ülkelerin halkları olabilmektedir.

3) İletişim Teknolojisi ve Sosyalleşmede Değişim

Sosyalleşme denilen olgu bireyin sadece içinde yaşadığı topluma uyum süreci ile ilgili mekanizmaları ifade etmez. Sosyalleşme aynı zamanda sosyal ve teknolojik değişim sonrası bireyin yaşadığı topluma, değişen duruma ve inanç ve duygu âlemine uyum süreçlerini de ifade eder (Doğan, 2005: 31). Bireyin sosyalleşmesinin en önemli aracı ise içinde doğup yetiştiği çevrenin iletişim dilidir. İletişim teknolojilerinin gelişip değişmesi özellikle de sosyal medya kullanımının ve kitle iletişim araçlarının karşısında insanların geçirdiği sürenin artması bireylerin sosyalleşmesi üzerinde de etkili olmuştur. Sosyal medya mecralarında sosyalleştğini iddia eden ciddi bir kitle hayatımızda veya çevremizde artık var.

Sosyal medya ve ağlar karakter olarak içe kapanık bireylere gerçek kimliklerini gizleyip, avatar karakterlerin arkasına saklanarak gerçekte sahip olmadıkları bir özgüven pompalarken, bu mecralarda gerçek dünyada kuramadığı iletişimi hiç tanımadığı ve bilmediği insanlar ile kurabilmektedir. Ancak bu durum birçok riski de içinde barındırmaktadır. Kötü niyetli kişiler için düşük özsaygıya sahip bireyler tuzağa düşürülmeye müsait bir avdır. Onlara duymak istediklerini söylemeleri yeterlidir. Bu ve benzeri birçok habere sürekli denk gelmek mümkündür. NTV'nin 22.12.2022 tarihli bir haberine göre Kanada'nın Toronto kentinde internette tanışarak bir araya gelen 8 kız çocuğu (yaşları 13 ile 16 arasında) 59 yaşında bir adamı bıçaklayarak öldürmüşlerdir. Haberde bu çocukların şehrin farklı bölgelerinde yaşamalarına rağmen olay günü buluştukları, bir çeteleşme olup olmadığına ilişkin araştırmaların devam ettiği belirtilmektedir (https://www.ntv.com.tr/dunya/sosyal-medyada-tanisan-8-kiz-cocugu-cinayet-isledi,1e4kBNlIukeMm_raFXICRA, 2023). Yine Anadolu Ajansının 27.07.2019 tarihli bir haberinde sosyal medya sitelerinde oluşturdukları sahte profiller ile tanıştıkları kadınları evlilik ve gelecek vaadiyle ağlarına düşürerek dolandırdıkları aktarılmıştır (<https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/sanal-ortamda-kadinlara-ask-tuzagi/1543045>, 2023). Buna benzer birçok haber sosyal medya ve sosyal ağ sitelerinin barındırdığı risklerin bilincinde olarak bilinç bir sosyal medya okuryazarı olmamız gerektiğine işaret eder.

Özellikle yaşanan küresel salgın ilginç evlenme teklifleri ve kız isteme törenlerine şahitlik etmemizi sağladı. Birbirinden uzak iki şehirdeki çiftin ebeveynleri bilgisayar ekranından çevrimiçi bağlantı ile kız isteyip aldı. Sonra törene katılanların alkışları arasında isteme töreni sonlandı (<https://www.ntv.com.tr/video/turkiye/online-kiz-isteme-merasimi,2023>). Bu olay iletişim teknolojilerinin kullanım alanına ilişkin insanoğlunun yaratıcılığını göstermesi açısından ilginç bir örnek oldu. Aslında bu örnek sosyal medyanın sosyalleşmeye yönelik kullanımını örneklemin yanında, iletişim teknolojilerinin değişmesi ile iletişim ortamının nasıl değiştiğine ilişkin bize veri sunmaktadır.

Sosyal medyada yaşanan iletişim sınırlı bir alanda ve yüzeysel boyutta yaşanan bir ilişki biçimidir. Sosyal medyanın kullanımın yaygınlaşması ile sosyalleşmenin niteliğinde bir değişim yaşandığı ve yeni bir anlam kazandığı düşünülmektedir (Vatandaş, 2020: 813). Gazete, dergi, radyo ve televizyon geleneksel medya olarak bilinirler. Bunlarda iletişim tek taraflıdır. Bilgi, duygu, düşüncenin kaynağı medya organlarıdır. Dinleyiciler ise sadece alıcı konumundadır (Vatandaş, 2020: 822). Oysa gelişen teknolojiler ile sosyal medya ve sosyal ağlar ile bireyler sadece pasif alıcılar olmaktan çıktılar. Televizyon tüm geleneksel medya organları arasında bireyler üzerinde en büyük etkiye sahip olanıdır. Dünyada ve Türkiye’de insanların televizyon karşısında geçirdikleri süreler bakıldığında bu renkli kutunun hayatımıza birçok ülkeden daha geç girdiği halde izleme oranlarında birinciliği kısa sürede ele geçirdiğimizi görmekteyiz (Vatandaş, 2020: 822).

İnternet ve sosyal ağların hayatımızdaki etkisi gün geçtikçe artmaktadır. Özellikle sosyal medya ve internet kullanımına ilişkin araştırma sonuçları iletişim alanında yaşanan bu gelişmeye dikkat çekmektedir. Ülkemizin sosyal ağ kullanımına ilişkin Mart 2023 tarihli bir araştırmaya göre katılımcıların % 95,5’i internete erişimlerinin olduğunu ifade etmişlerdir. İnternete erişimi olanların % 81,8’i evlerinde internet bağlantısı olduğunu ifade etmişlerdir. İnternet kullanıcılarının % 23,8’i iki saat ve altında bir süreyi günde internette geçirdiklerini ifade ederken, iki ile sekiz saat arasında süre geçirenlerin oranı % 76,2’dir. İnternet kullanım amacına ilişkin soruya katılımcıların % 53,8’i sosyalleşmek, % 39,3 sosyal medya platformlarına bağlanmak şeklinde ifade etmişlerdir. % 65,6 ise zaman geçirmek için interneti kullandıklarını ifade etmişlerdir (<https://sosyalagharitasi.gov.tr/report>, 2023). Verileri incelediğimizde ülkemizde internete erişim imkânlarının hayli yüksek düzeyde olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle mobil telefonların internet bağlantısına imkân yaratması da bu kullanımı artırmıştır. Yine veriler bireylerin internet ve sosyal ağları sosyalleşmenin bir aracı ve ortamı olarak gördüklerini göstermektedir.

4) İletişim Teknolojileri ve Habercilikte Değişim

İletişimin giderek dijitalleşmeye başlaması, haberciliğinde bir dönüşüm geçirmesine sebep olmuştur. Geçmişte geleneksel medya organları vasıtasıyla ulaşılan bilgi ve haberlere artık yurttaş gazeteciler adı verilen elinde kameralı bir telefonu olan sosyal medya kullanıcılarının yakınlarında şahit oldukları bir olayı videoya alıp hızla paylaşımına sunmaları aslında her akıllı telefon sahibini ve sosyal medya hesabı sahibini potansiyel bir haberci haline getirmiştir. İşte bu şahit oldukları olayları paylaşımına sunanlar ise alan yazına yurttaş gazeteciler olarak girmiştir (Değirmencioğlu, 2016: 592).

İnternet Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB arasındaki askeri rekabetin sonucu ortaya çıktı. Önce askeri alanda kullanılan bu sistemler 1990 yılında internete dönüştürüldü. Geldiğimiz yüzyılda mobil iletişim cihazlarının gelişimi ve internete erişim imkânı sağlaması insanların haber tüketim alışkanlıklarında da bir değişim ve dönüşüme sebep oldu

(Değirmencioğlu, 2016: 595-596). Bu değişime kayıtsız kalmayan medya sektörü değişen koşullara uyum sağlamak zorunda kaldı ve internet haberciliği gelişmeye başladı. Her haber kanalı veya yayın kuruluşu tüketicilerine ulaşabilmek için bir de internet tabanlı haber siteleri oluşturdular. Yurttaş gazetecilik bir bakıma varlığı ile medya organlarını mobil gazeteciliği geliştirmeye itmiştir. Hatta dijital çağla uyumlu “inovasyon haberciliği” denilen bir kavramda artık hayatımıza girmeye başlamıştır (Değirmencioğlu, 2016: 597). TÜİK’in Temmuz 2023 tarihinde yayımladığı “Yazılı Medya ve Uluslararası Standart Kitap Numarası İstatistikleri, 2022” adlı rapora göre; Gazete ve dergi sayısı, 2022 yılında 2021 yılına göre %9,2 azalarak 4 bin 048 olurken, bu yayınların %53,9’unu dergiler oluşturmuştur. Yine aynı rapora göre “gazete ve dergilerin tirajı, 2022 yılında 2021 yılına göre %8,3” azalmıştır (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yazili-Medya-ve-Uluslararası-Standart-Kitap-Numarası-İstatistikleri-2022>, 2023). Basılı gazete ve dergilerin tirajında yaşanan azalma da internet tabanlı haber kanallarının ve haberlerin takibinin artması ile doğru orantılı olarak yaşanan dönüşüme işaret etmektedir.

SONUÇ

Herakleitos’un, “her şey akış halindedir” deyişinin üzerinden yaklaşık 2500 yıl geçmiş olmasına rağmen onun sosyal yaşam ve hayatın en önemli prensibinin değişim olduğuna yönelik vurgusu değişmeyen tek gerçeklik olarak hala canlılığını korumaktadır. Değişim ve dönüşüm dil ve iletişim gibi insan eylemleri ile sürekli gelişen bir alanda daha fazla kendini hissettirmektedir. Yaptığımız kısa çalışma bize insanlığın iletişim tarihinin yaşadığı değişim ve dönüşümler ile teknolojik ilerlemeler arasındaki ilişkiyi betimleme imkânı sağladı. Bunun da ötesinde iletişimin vazgeçilmezliğini, değişen koşullara uyum sağlamak istiyor ve bu dünyanın, bu çağın bir bireyi olmak istiyorsak kaçınılmaz olan teknik yeniliklere barındırdığı tehlikelerin bilincinde olarak, sorumluluk bilinci ile hareket ederek bu dönüşüme ayak uydurmak gerektiği ortaya koymuştur. Yurttaş gazeteciliğin doğuşu nasıl ki medya organlarını internet tabanlı haber siteleri açmaya veya mobil habercilik yapmaya sevk ettiyse, sürekli değişen zaman içinde ufalanıp kaybolmak istemiyorsak bizimde birey olarak yeniliklere temkini elden bırakmadan uyum sağlamamız gerekecektir. Çünkü değişen dünyada zaman ve mekânın hızlı ve verimli kullanımı bunu başaramayanlara göre başaran kişi veya uluslara avantajlar sağlayacaktır. Bu noktada eğitim sistemimizde robotik derslerinin zorunlu derslere dönüştürülmesinin, bilişim ve nesne tabanlı internet, internet okuryazarlığı eğitimlerinin nicelik ve niteliğinin yaygınlaştırılıp arttırılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Çakılcı, D. (2019). Rumeli telgraf hatları 1854-1856. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Doğan, M. S. (2005). *Sosyalleşme, sosyal değişme ve siyasal sosyalleşme. İstanbul Journal of Sociological Studies*, (32), 31-40.

Ercilasun, A. B. (2021). Dilin doğuşu ve evrimi: basamak teorisi, *Journal of Language Studies*, (29), 1-17.

Harmankaya, S. (2013). Mezopotamya'nın tarih (yazı) öncesi dönemleri. K. Köroğlu (Ed.). Eski mezopotamya ve mısır tarihi içinde (s. 2-19). Açıköğretim Fakültesi Yayını.

<https://sosyalagharitasi.gov.tr/report>, Erişim Tarihi: (28.11.2023)

<https://web.itu.edu.tr/~yayla/atailke.pdf>, “Atatürk ilkeleri ve inkılâp tarihi ders notları” Öğr. Gör. Yayla. A. Erişim Tarihi: (30.11.2023)

<https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/sanal-ortamda-kadinlara-ask-tuzagi/1543045>, Erişim Tarihi: (30.11.2023)

https://www.ntv.com.tr/dunya/sosyal-medyada-tanisan-8-kiz-cocugu-cinayet-isledi,1e4kBNllukeMm_raFXICRA, Erişim Tarihi; (30.12.2023)

<https://www.ntv.com.tr/video/turkiye/online-kiz-isteme-merasimi>, Erişim Tarihi: (30.01.2023)

Işık, M. (2018). İletişim bilimine giriş. Eğitim Yayınevi.

Kayapınar, A. (2018). İstanbul'un fethinden augsburg antlaşmasına kadar avrupa tarihi (1453-1555). Kayapınar, L & Afyoncu, E. (Ed). Ortaçağ-yeniçağ avrupa tarihi içinde (s. 78-102). Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Köroğlu, K. (2013). Yazılı (tarihi) sürecin başlangıcı ve sümerler. K. Köroğlu (Ed.). Eski mezopotamya ve mısır tarihi içinde (s. 20-35). Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Öztürk, G. (2017, Nisan). Sözlü iletişimden matbaaya: iletişim devrimleri ve toplum. *The turkish online journal of desing, art and communication*, 7(2), 317-327.

Şahin, T. E. (2020, Ocak). Ateş'in geçmişi, ateş-insan-dans ilişkisinin kökeni ve nevrüz. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(1), 59-75.

Vatandaş, S. (2020, Temmuz). Sosyalleşme ve sosyalleşmenin sosyal medya mecralarındaki anlamsal ve işlevsel dönüşümü. *Erciyes İletişim Dergisi*, 7(2), 813-832.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yazili-Medya-ve-Uluslararası-Standart-Kitap-Numarası-Istatistikleri-2022>, Erişim Tarihi: (27.11.2023)

Değirmencioğlu, G. (2016). Dijitalleşme çağında gazeteciliğin geleceği ve inovasyon haberciliği. *TRT Akademi*, 1(2), 590-606.

ORHAN VELİ KANIK’IN “AĞACIM”, “SAKA KUŞU”, “ROBENSON”, “RÜYA”, “BAYRAM” ŞİİRLERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Melek KARANİSOĞLU GÜDER* ve Sibel ALBAYRAK BOYACI**

Özet

Bu araştırmanın amacı, Orhan Veli Kanık’ın “Ağacım”, “Saka Kuşu”, “Robenson”, “Rüya”, “Bayram” şiirlerinin konu, duygu ve ileti bakımından hangi değerlere karşılık geldiğinin incelenmesidir. Bu açıdan şiirlerin değerler eğitimine yönelik katkı sağlayabilecek öğeleri olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışmanın deseni nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesidir. Bu yolla elde edilen veriler, betimsel analiz yoluyla çözümlenmiştir. Araştırmanın sonunda Orhan Veli Kanık’ın çalışmaya konu olan şiirlerinin değerler eğitiminde kullanılabileceği belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: değer, erdem, Değerler Eğitimi, Orhan Veli, şiir.

* Melek KARANİSOĞLU GÜDER, Gaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi, melekkaranisogluguder@gmail.com

** Sibel ALBAYRAK BOYACI, Necati ve Fatma Dölen İlkokulu, sibelalbayrakb@hotmail.com

1. Giriş

Bu çalışmada Orhan Veli Kanık’ın “Ağacım”, “Saka Kuşu”, “Robenson”, “Rüya”, “Bayram” şiirlerinin, Türkçe dersi programının içinde de yer alan değerler eğitiminde işlenmeye uygun olup olmadığı incelenmiştir.

“...çocuk ve gençlik yazınının, okuma alışkanlığının kazanılmasından yazınsal duyarlılığın gelişmesine ve bireyin kendi kimliğinin oluşmasına değin geniş bir etki alanı vardır. Kendisi de yaşamında bir geçiş sürecini yaşayan çocuk ya da genç, yine bir geçiş yazını olarak gördüğümüz çocuk ve gençlik yazını ürünlerinden yararlanarak hem bireysel hem de kültürel gelişimini tamamlayabilir. Bu nedenle, çocuğun gelişiminde çocuk yazını ürünlerine büyük

görevler düşmektedir (Dilidüzgün, 2018, s.26.). Bu bağlamda nitelikli Çocuk Edebiyatı yapıtları çocuk okurun, kişilik gelişimine de katkı sağlar. Karakter edinme sürecinin en önemli öğeleri arasında "değerler" yer almaktadır.

İnsanın ve toplumun olduğu her yerde değerler de vardır. Toplumun değeri bireylerinin sahip olduğu değerlerle gözlenir. Bu durumda erdem edinimi eğitimin en öncelikli işlevleri arasında sayılabilir.

Değerlerin kazandırılması farklı yaklaşımlarla olanaklı olabilir. Bunlardan başlıcaları:

- * Değer Aktarma-Telkin Yaklaşımı
- *Değerlerin Gizli Öğretimi (Örtük Program) Yaklaşımı
- * Kohlberg'in Adil Topluluk Okulları Yaklaşımı
- * Eylem Öğrenme Yaklaşımı
- *Gözlem Yoluyla Öğrenme Yaklaşımı
- * Değer Belirginleştirme-Açıklama Yaklaşımı
- * Ahlaki Muhakeme Yaklaşımı
- * Değer Analizi

(Kim Suh ve Traiger,1999; Huitt,2004; Lovat,2006; Doğanay, 2007; akt. Tahiroğlu, Aktepe, 2015).

Yukarıda sözü edilen yaklaşımların birçoğu doğru yapılandırılmış programlar aracılığıyla eğitim ortamına taşınabilir. MEB Türkçe Öğretim Programında da “Erdemler” işlenmesi zorunlu temalar arasındadır. Bu nedenle Türkçe dersi programında yer alan değerler temasının içeriği bu çalışmada kavramsal çerçevenin çatısını oluşturmuştur.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modelinde yer alan değerlerin sıralaması aşağıdaki gibidir:

EDE Çerçevesi’nde Yer Alan Değerler

D1 Adalet

D11 Özgürlük

D2 Aile Bütünlüğü

D12 Sabır

D3 Çalışkanlık

D13 Sağlıklı Yaşam

D4 Dostluk

D14 Saygı

D5 Duyarlık

D15 Sevgi

D6 Dürüstlük

D16 Sorumluluk

D7 Estetik

D17 Tasarruf

D8 Mahremiyet

D18 Temizlik

D9 Merhamet

D19 Vatanseverlik

D10 Mütevazilik

D20 Yardımseverlik

(EBA, 2024).

2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada Orhan Veli Kanık'ın beş çocuk şiirinin Türkçe dersi kapsamında değerler eğitimine ne düzeyde, hangi değerler açısından katkı sağlayabileceğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

Orhan Veli'nin çalışmaya konu olan çocuk şiirleri değerler eğitimi bağlamında çocuklara değer kazandırmaya uygun mudur?

Alt Sorular: Orhan Veli'nin seçilen çocuk şiirleri evrensel değerler kazandırmaya uygun mudur?

Orhan Veli'nin seçilen çocuk şiirleri toplumsal değerler kazandırmaya uygun mudur?

Orhan Veli'nin seçilen şiirleri bireysel değerler kazandırmaya uygun mudur?

Örneklemin Belirlenmesi: Orhan Veli'nin rastlantısal yolla seçilen beş çocuk şiiri bu çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır.

AĞACIM

Mahallemizde

Senden başka ağaç olsaydı

Seni bu kadar sevmezdim.

Fakat eğer sen bizimle beraber

Kaydırak oynamasını bilseydin

Seni daha çok severdim.

Güzel ağacım!

Sen kurduğun zaman.

Biz de inşallah

Başka mahalleye taşınmış oluruz (Fuat, 2017, s.58).

SAKA KUŞU

Güzel kız, sen küçüklüğümde,

Bahçemizde erik ağacının

En yüksek dalına kurduğum

Öksenin üstüne dolaşan

Saka kuşu kadar

Sevimli değilsin (Fuat, 2017, s.58).

ROBENSON

Haminnedir en sevgilisi

Çocukluk arkadaşlarımın

Zavallı Robenson'u ıssız adadan

Kurtarmak için çareler düşündüğümüz

Ve birlikte Ağladığımız günden beri

Biçare Güliiver'in

Devler memleketinde

Çektiklerine (Fuat, 2017, s.59).

RÜYA

Annemi ölmüş gördüm rüyamda.

Ağlayarak uyanışım

Hatırlattı bana, bir bayram sabahı

Gökyüzüne kaçırdığım balonuma bakıp

Ağlayışımı (Fuat, 2017, s.59).

BAYRAM

Kargalar, sakın anneme söylemeyin!

Bugün toplar atılırken evden kaçıp

Harbiye Nezaretine gideceğim.

Söylemezseniz size macun alırım,

Simit alırım, horoz şekeri alırım;

Sizi kayık salıncağına bindiririm kargalar,

Bütün zıpızıplarımı size veririm.

Kargalar, ne olur anneme söylemeyin! (Fuat, 2017, s.60).

3. Yöntem

Bu araştırmanın deseni nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesidir. Dokümanlar nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynakları olarak betimlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, sf. 190). Doküman incelemesi yapılırken şiirler irdelenerek okunmuş ve gerekçelendirilerek programda yer alan değerlerle ilişkilendirilmiştir.

4. Bulgular

Orhan Veli'nin seçilen beş şiirinin Türkçe dersi kapsamındaki değerler eğitimi bağlamında aşağıda açıklandığı gibi evrensel, toplumsal ve bireysel değerlere uygunluğu saptanmıştır.

Ağacım: Bu şiire konu olan elma ağacı, *doğa (ağaç) sevgisi* değeri ile ilişkilendirilebilir. “Kaydırak oynamayı bilseydin eğer seni daha çok severdim”, ifadesiyle *duygularının farkında olma, kendini tanıma* değerleri bulgulanmıştır. “...daha çok severdim” ifadesi *dürüstlük* değerini göstermektedir. Şiirin geneli *dostluk* ve *çevreye duyarlık* değerlerini yansıtmaktadır.

Saka Kuşu: Bu şiire konu olan saka kuşu, *doğa sevgisi (hayvan sevgisi)* değerini yansıtmaktadır. “Saka Kuşu kadar sevimli değilsin” ifadesiyle, *dürüstlük* değeri arasında ilişki kurulabilir.

Robenson: Bu şiire konu olan kahramanlar Robenson ve Güliiver, *okuma sevgisi (evrensel okuryazarlık)* değerine karşılık gelir. “Zavallı Robenson”, “Çaresiz Güliiver” ifadeleriyle şiir *empati kurma, duyarlılık* değerleriyle ilişkilendirilebilir. “Kurtarmak için çareler düşündüğümüz” ifadesi *çözüm odaklı olma, sorumluluk* değerleri ile örtüşmektedir.

Rüya: Bu şiire konu olan anne kavramı *anne sevgisi* değerine yöneliktir. “Bir bayram sabahı”, ifadesi *kültürel değerleri* vurgulamaktadır. Annenin ölümü ardından duyulan üzüntü ise *aile bütünlüğü* değerini yansıtmaktadır.

Bayram: Bu şiire konu olan kargalar ve onlarla kurulan arkadaşlık bağları ile *arkadaşlık, paylaşma, hayvan sevgisi* değerlerine ulaşılabilir. Şiirde geçen bayram, macun, horoz şekeri, kayık salıncağı, topların atılması gibi kültürel öğeler *vatanseverlik* değerini işaret etmektedir.

Sonuçların sınıflandırılması ve analitik uygulama: Orhan Veli'nin seçilen çocuk şiirlerinin yapılan araştırmadaki değerlere göre sınıflandırılması şu şekildedir:

Ağacım ve Saka Kuşu şiirleri, yansıttığı değerler bağlamında, evrensel değerlerden ağırlıklı olarak *doğa sevgisi* ve *arkadaşlık* değerleri edinimi için uygundur. Rüya ve Bayram şiirleri de toplumsal değerlerden ağırlıklı olarak *anne sevgisi* ve *kültürel değerlerin* edinimi için uygundur. Robenson şiiri yansıttığı değerler bağlamında evrensel değerlerden, evrensel okur yazarlık değeri edinimi için uygundur. Ayrıca Robenson şiiri yansıttığı değerler bağlamında bireysel değerlerden, *empati kurma, çözüm odaklı olma* değerleri edinimi için uygundur.

5. Tartışma ve Yorum

Bu çalışmada Orhan Veli Kanık'ın "Ağacım", "Saka Kuşu", "Robenson", "Rüya", "Bayram" şiirleri içerdikleri konu ve duyguların karşılığı olduğu düşünülen erdemler eşleştirilerek sınıflandırılmıştır. Yeni Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli eğitim müfredatının temel hedefi erdemli insan yetiştirmek olarak belirlenmiştir. Erdemli insanın sahip olduğu iyi ve doğru davranışların öğrenciye kazandırılmasında sanat eğitimi büyük bir araçtır. Türkçe dersi programının amaçları arasında "Sözlü ve yazılı Türk ve dünya kültür ürünleri yoluyla Türk kültürünü tanıma ve kazanmalarında; Türk yurdunu ve ulusunu, doğayı, hayatı ve insanlığı sevmelerine yardımcı olmak" ifadesi yer almaktadır (Sever, Kaya, Aslan, 2011, s.13). Edebi türler arasında şiir sanatı, taşıdığı özellikler bakımından öğrencinin duyarlılık ve farkındalık eğitiminde kullanılacak en güçlü araçlardan biridir. Türkçe dersinin dört temel becerisi: okumak, yazmak, konuşmak ve dinlemektir. Nitelikli çocuk şiirlerinin sınıf ortamına etkili bir biçimde taşınması, Türkçe dersinin temel becerilerinin gelişmesine yardımcı olurken soyut nitelikler barındıran insani becerilerin kazandırılmasına da katkı sağlar.

Araştırmanın konusu olan şiirlerin evrensel, toplumsal ve bireysel değerleri barındırdığı gözlemlenmiştir. Şiirlerin konu, duygu ve iletileri bakımından empati, öz farkındalık, sevgi, dürüst olma, doğaya saygı duyma, arkadaşlık gibi toplum ve bireyler tarafından iyi ve güzel olarak nitelenebilecek temaları taşıması bunu kanıtlamaktadır.

Çalışmada sadece Orhan Veli Kanık'ın beş çocuk şiirinin incelenmesi araştırmanın sınırlılıklarından birisidir. Bunun nedeni Orhan Veli Kanık'ın çocuk şiirlerinin Türkçe ders kitaplarında yeterince yer almamasıdır.

Edebiyatımıza yön veren şairlerin şiirlerinin Türkçe ders kitapları aracılığıyla öğrenciyle buluşması, okurun estetik ve edebi haz yaşamasını dolayısıyla kitap okuma isteğini ve sevgisini arttıracaktır. Öğrenci bu yolla Türkçe'nin dil ve anlam zenginliğinin tanığı olacak öte yandan da örtük yolla şiirlerin yansıttığı değerleri edinecektir. Bu durum okuma kültürünün oluşma sürecine doğal akışında hizmet edecektir. Ancak o zaman öğrenci iştahla kitaplara, metinlere sarılacaktır. Sonrasında bu haz yinelenmek isteyecek, kazandırılmak istenen okuma aşkı kendiliğinden öğrencinin yüreğinde filizlenecektir.

Araştırmada seçilen çocuk şiirlerinin, yalnızca karşılık geldikleri değerler bakımından incelenmesi çalışmanın sınırlılıklarından biridir. Şiirlerin ana duyguları, estetik unsurları, edebi özellikleri vb. başka bir araştırma konusu olarak ele alınabilir.

Her yaştan okura seslenen çeşitlilikte ve değerde eserler ortaya koyan Orhan Veli Kanık’a ait şiirlerinin seçilmesi şairin yetişkinlerin yanı sıra çocuklar tarafından da sevilerek okunabilecek olması açısından bir tartışma konusu olabilir.

6. Sonuç

Orhan Veli Kanık’ın “Ağacım”, “Saka Kuşu”, “Robenson”, “Rüya”, “Bayram” şiirleri taşıdığı değerler bakımından oldukça zengindir. Çocuklar tarafından okunabilecek ve anlaşılabilir bu metinler, onların hayal ve duygu dünyalarının kapılarından geçebilecek nitelikte eserlerdir.

Şiir, edebi türler arasında insan hislerinin en derin ve en koyu biçimde ifade edildiği bir sanat dalıdır. Bir insanın yaşam çemberleri arasında çocukluk da duyguların en içten, saf şekilde yaşandığı ve yansıtıldığı dönemdir. Şiir okumak, bilmekten çok sezmekle ilişkilidir. Çocukların sezgilerinin kuvvetli oluşu onların şiir okumayı sevmelerini sağlamaktadır. Tersine düşünülürse şiir okumak çocukların duygularını fark etmelerine ve onları anlamalarına da yardımcı olacaktır. Duygular insanın hangi yöne gitmesi gerektiğini gösteren pusulalar gibidir. Çocuğun duygularını fark etmesi, onları tanımlayabilmesi, gözlemleyebilmesi onları çoğaltmasına eğer ki olumsuz ise azaltmasına yardımcı olacaktır. Öz farkındalık gelişiminin bir yönü duyguların tanımlanabilmesinden geçmektedir. Bu becerinin kazandırılmasında şiirler bilge yol arkadaşları olarak görülebilir. Anne sevgisi, doğa sevgisi, arkadaş sevgisi, hayvan sevgisi, kitap sevgisi, empati, farkındalık, öz şefkat incelenen şiirlerde yer alan duygu ve değerlerdir. Bu olumlu duygu ve değerlerin kazandırılması, erdemli insanı temel alan yeni eğitim müfredatının hedefleriyle de örtüşmektedir. Erdem-değer-eylem yaklaşımı açısından çocuk şiirleri önemli araçlardır. Sanatsal değeri yüksek dizeler; değerlerin kazandırılması sürecinde Değer Aktarma-Telkin, Değerlerin Gizli Öğretimi, Eylem Öğrenme, Değer Belirginleştirme-Açıklama, Değer Analizi yaklaşımlarına Türkçe dersi içerisinde zemin hazırlar. Orhan Veli Kanık’ın şiirlerinin biçim ve içerik yönünden Türkçe dersi programı kapsamında incelenmesinin şiir estetiğiyle çocuğun sanat ihtiyacının doyurulmasını öte yandan iyicil duygu ve devamında davranışların kazandırılmasında büyük bir rol üstleneceği düşünülmektedir.

7. Öneriler

Kendine özgü özellikleri ile diğer metin türlerinden ayrılan şiirin değerler eğitiminde kullanılması önerilmektedir.

Türkçe ders kitaplarında sanatsal değeri taşıyan şiirlerin yer alması çocukların estetik değerlere ilk elden ulaşmasına yardımcı olabilir.

İlkokul 1. ve 2. Sınıflarda, çocuk şiirlerinin daha sık aralıklarla işlenmesi, şiir türüne olan yatkınlık ve yetkinliği arttırabilir, şiir ilgisi ve sevgisi kazandırabilir.

Şairlerin çocukluk anılarının Türkçe ders kitaplarında yer alması, çocuğun şaire sempati duymasını sağlayarak şiir yazmaya özendirir.

Türkçe ders kitaplarında yer alan nitelikli çocuk şiirleri ders ortamında işlenirken şiirin yansıttığı duyguların ve değerlerin anlaşılmasına yönelik yaratıcı etkinlikler tasarlanabilir.

Çocuk şiirleri antolojileri sınıf kitaplıklarında öğretmen ve öğrencinin faydalanması bakımından bulundurulabilir.

Türkçe ders kitaplarında nitelikli çağdaş çocuk şiirlerine de yer verilmesi bugünün çocuğu ile çocuk şiirinin arasındaki zamansal mesafeyi kısaltabilir ve duygudaşlığı artırabilir.

Kaynakça:

Dilidüzgün, S., 2018, *Çağdaş Çocuk Yazını*, Tudem Yayınları, İzmir.

Fuat, M., 2017, *Türk Yazınında Seçilmiş Çocuklar İçin Şiirler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Sever, S., Kaya, Z., Aslan, C., 2011, *Etkinliklerle Türkçe Öğretimi*, Tudem Yayınları, İzmir.

Tahiroğlu, M., Aktepe, V., 2015, *Değerler Eğitimi Yaklaşımlarına Göre Geliştirilen Etkinliklerin Demokratik Algı ve Davranışlar Üzerinde Etkisi*, Değerler Eğitimi Dergisi, 30, 309-345.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H., 2016, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayınevi, Ankara.

www.eba.gov.tr, [Erişim Tarihi: 11 Kasım 2024].

www.meb.gov.tr, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, [Erişim Tarihi: 12 Kasım 2024]

www.meb.gov.tr, Türkçe Dersi Öğretim Programı, [Erişim Tarihi: 21 Ocak 2024]

VİŞNE SİRKESİNİN BAŞ AĞRISI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Seda DİRİ⁴

Tuğçe YILDIZ⁵

Yusuf EVRAN⁶

ÖZET

Ağrı kesicilerin hayatımızda büyük yer kapladığı gerçeğinden yola çıkılarak yapılan bu araştırmanın amacı; ağrı kesici kullanımına alternatif çözüm önerileri geliştirmektir. Betimsel tarama ve iki gruplu deneysel yöntemin birlikte kullanıldığı karma yöntemli bu araştırma 4 aşamada tamamlanmıştır. Birinci aşamada konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. İkinci aşamada araştırmacılar tarafından veri toplama aracı olarak 4 sorudan oluşan bir anket hazırlanmıştır. Anket, sosyodemografik özellikler ve ağrı kesici ilaç kullanımının değerlendirilmesine yönelik sorulardan (ağrı kesiciye neden ihtiyaç duyulduğu, ağrı kesici kullanım esnasında doktora danışılıp danışılmadığı, ne sıklıkla ağrı kesici kullanıldığı) gibi sorulardan oluşmaktadır. Üçüncü aşamada hazırlanan anket, Gaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi velilerinden araştırmaya katılmaya gönüllü 82 erkek, 171 kadın toplam 253 kişiye uygulanmış ve veriler SPSS programıyla analiz edilmiştir. Dördüncü aşamada iki gruplu deneysel yöntem uygulanmıştır. Deneysel çalışmaya katılmaya gönüllü olan ve baş ağrısı için doktora danışmadan ağrı kesici kullanma alışkanlığına sahip 2'si kadın, 2'si erkek 4 kişi deney grubu; 2'si kadın, 2'si erkek 4 kişi ise kontrol grubu olarak belirlenmiştir. Kadınların ağrı geçmişleri benzer olan bireyler ve her birinin aynı yaşta ve günlük fiziksel aktivitelerinin benzer olmasına dikkat edilmiştir. Çalışılan erkek bireylerin de yaşları aynı ve diğer etmenleri benzer tutulmuştur. Araştırmanın bağımlı değişkeni baş ağrısı, bağımsız değişkeni ise doğal yollarla hazırlanan vişne sirkesinin bireylerin hissettiği baş ağrısına etkisidir. Hipotez ise “Bireylerin hissettiği baş ağrısının azaltılmasında, bilinçsiz ve doktora danışılmadan kullanılan ağrı kesicilere göre vişne sirkesi kullanımı daha etkilidir.” şeklindedir. İki hafta süren deneysel çalışmada birinci hafta; bireylerin ağrı geçmişleri dikkate alınarak “Ağrı hissedilmeden vişne sirkesi kullanımının ağrıyı önleyici özelliği var mıdır?” Sorusuna cevap aramak için deney grubundakilerin beş gün boyunca her sabah tok karına 1 tatlı kaşığı vişne sirkesini bol su ile içmeleri ve ağrı hissetme durumlarını not almaları; “Ağrı hissinin olduğu sırada vişne sirkesi kullanmanın ağrı hissi üzerindeki etkisi nedir?” Sorusuna cevap aramak için de ikinci hafta

⁴ Gaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi, Biyoloji Öğretmeni

⁵ Gaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi ÖYG-1 Öğrencisi

⁶ Gaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi ÖYG-1 Öğrencisi

boyunca baş ağrısı hissettikleri zamanlarda 1 tatlı kaşığı vişne sirkesini bol su ile içmeleri ve ağrı hissinin geçip geçmediğini not almaları istenmiştir. Deney grubuyla yapılan çalışmanın sonucunda elde edilen verilere göre; vişne sirkesinin ağrıyı önleme özelliği olduğu ve ağrı hissedildiğinde de kullanılması durumunda baş ağrısını dindirdiği tespit edilmiştir. Kontrol grubundakiler ise ağrıyla karşılaştığında ağrının kendisinde bıraktığı hisse bağlı olarak ağrı kesici kullanma alışkanlığına devam etmiştir. Bu durum araştırma hipotezini doğrulamaktadır. Uygulanan anketten elde edilen verilere göre; araştırmaya katılan bireylerin, % 39.9'u ayda en az bir kez, % 11.9'u haftada bir, %10.3'ü haftada birden fazla ağrı kesici kullanmaktadır. %74,3'nü ise ilacı kullanırken doktora danışmadığını belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Ağrı, Ağrı Kesici, Vişne Sirkesi,

Giriş

Yoğun çalışma temposu ve günlük hayat koşuşturmacası içerisinde artık vücudumuzda hissettiğimiz en ufak bir ağrıya bile tahammül edemediğimiz gerçeği doğmuştur. Yeni doğan bir bebekten ileri yaştaki bireylere kadar ilaçlar artık hayatımızda büyük bir yer kaplamaktadır. Özellikle son yıllarda ağrı kesici kullanım sıklığının hem ülkemizde hem de dünyada son derece arttığını gözlemlemiş bulunuyoruz. Korkutucu gerçek ise bu kullanımın, bağımlılık seviyesine ulaşmış olması. Çalışmanın bu bölümünde kavramsal çerçeveyi sunmak için Bu bölümde ağrı, ağrı kesici, bağımlılık ve ağrı kesici kavramlarının tanımları verilmiştir.

Ağrı fenomeninin ilk araştırmaları ilk çağlara kadar uzanırsa da nörofizyolojik değerlendirilmesi 19. yüzyıldan önce olmamıştır. Daha yakın zamanlardaki çalışmalar dikkat çeldirme, geveleme, korku, depresyon, geçmiş ağrı deneyimi gibi psikolojik faktörlerin, ailesel ve kültürel etkenler gibi ağrı deneyimini modüle ettiğini göstermiştir. 1960'larda geliştirilen kapı kontrol mekanizmasına göre, farkları inhibe eden ve ilerleten mekanizmalar bilişsel ve duygusal süreç ile birlikte etkileşim gösterir. Tüm bu çalışmalar sonunda Uluslararası Ağrı Araştırmaları Teşkilatı (IASP) ağrıyı “mevcut veya potansiyel doku harabiyetine bağlı olan nahoş, duyuşsal ve duygusal bir yaşantıdır” şeklinde tanımlanabilir. Bu tanım ile duygusal ve kognitif faktörler fiziksel faktörler ile eşdeğer olarak sıralanabilir (Frischenschlager O., Pucher I., 2002). Analjezik ya da ağrı kesici, ağrıyı dindirmek ve acı yitimine yol açmak için kullanılan her türlü ilaca verilen isimdir (Anonymous,1990). Bağımlılık sözcük anlamıyla birey ve nesne arasında bireyin seçimi ile kurulmuş aynılık ve süreklilik özelliği taşıyan boyutlu bir ilişkidir. Bu ilişkinin tanımı içinde, bireyin seçimi ile başlamış olmasına rağmen bireyin özerkliğini süreç içinde ortadan kaldıran bir yön vardır. Bağımlılığın gelişmesiyle birlikte yitirmeye

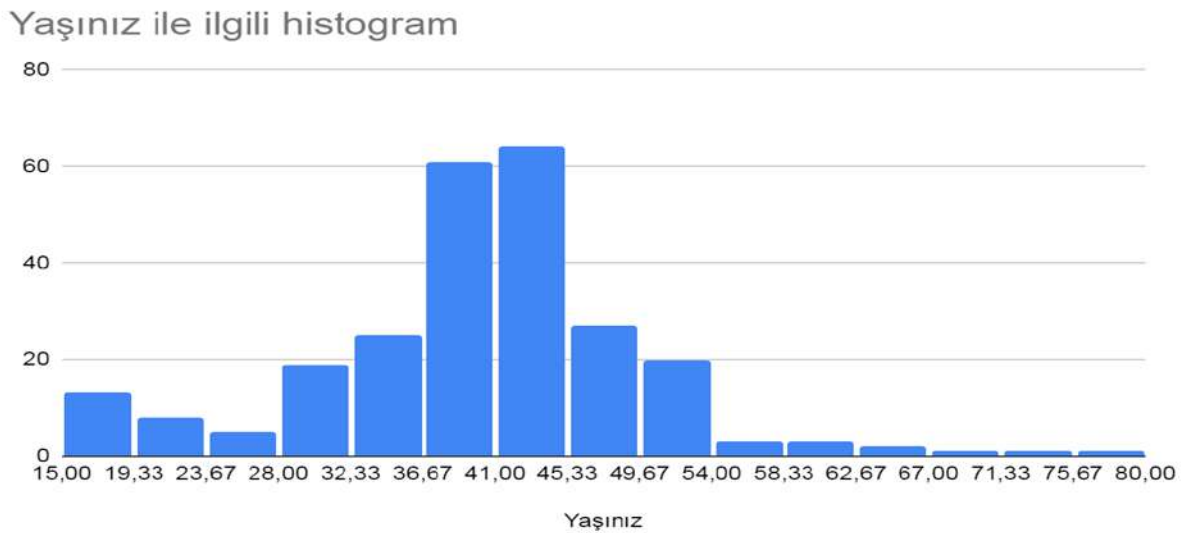
başlayan özerklik, bireyin daha öncesinde dağarcığında bulunmayan yeni tür tutum ve davranışlar edinmesine yol açar. Bu da bireyin gerek kendi içi ortamına gerekse onu kuşatan dış dünyaya uyumunu olumsuz etkilemek suretiyle değişik sorunların doğmasına neden olmaktadır (Doğan Y., 1997). Kronik baş ağrısı olan her üç kişiden birinin aslında 'ilacın aşırı kullanımına bağlı baş ağrılarından' muzdarip olduğu düşünülmektedir. Vücudunuz ağrı kesicilere uyum sağlar ve kanınızdaki seviyeler düştüğünde yoksunluk belirtileri yaşarsınız. Bu bir "geri tepme" baş ağrısına neden olur ve bariz yanıt daha fazla ağrı kesiciye ulaşmaktır. Bu, migreni olan ve aşırı ilaç kullanımına bağlı baş ağrılarına daha yatkın görünen kişiler için özel bir sorundur. Türk Eczacıları Birliği ve Türk Algoloji Derneğinin Şubat-Ekim 1999 tarihleri arasında gerçekleştirdiği "Türkiye'de Erişkinlerin Ağrı Sıklığı ve Baş Etme Yöntemleri" konulu araştırmalarında; Türkiye'de erişkinlerin %63.5'inin ağrı şikâyeti ile karşı karşıya olduğu, ağrısı olanların da %73'ünün ağrı kesici kullandığı saptanmıştır. Ağrı kesici kullananların ise ancak %58.4'ünün hekime başvurarak ağrı kesici kullandığı ve %59.6'sının reçetede belirtilen doza uyduğu tespit edilmiştir (Doğan Y., 1997). Yine yerel düzeyde yapılan çalışmalardan olan İşsever ve arkadaşlarının çalışmasında katılımcıların %73.8'inin önceden ağrı deneyimi olduğu ve ağrısı olanların %64.5'inin ağrı kesici kullanmayı tercih ettiği tespit edilmiştir (İşsever F., Aslan FE., Özyalçın S., 2006). Bu araştırma bilinçsiz ağrı kesici kullanımın önüne geçebilmek için ağrı kesici kullanımına alternatif çözüm önerileri geliştirmek ve organik vişne sirkesinin baş ağrısı üzerine etkisini tespit etmek amaçlanmıştır.

Yöntem

Betimsel tarama ve iki gruplu deneysel yöntemin birlikte kullanıldığı karma yöntemli bu araştırma 4 aşamada tamamlanmıştır. Birinci aşamada konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. İkinci aşamada araştırmacılar tarafından veri toplama aracı olarak 4 sorudan oluşan bir anket hazırlanmıştır. Anket, sosyodemografik özellikler ve ağrı kesici ilaç kullanımının değerlendirilmesine yönelik sorulardan (ağrı kesiciye neden ihtiyaç duyulduğu, ağrı kesici kullanım esnasında doktora danışılıp danışılmadığı, ne sıklıkla ağrı kesici kullanıldığı) gibi sorulardan oluşmaktadır. Üçüncü aşamada hazırlanan anket, Gaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi velilerinden araştırmaya katılmaya gönüllü 82 erkek, 171 kadın toplam 253 kişiye uygulanmış ve veriler analiz edilmiştir. Dördüncü aşamada iki gruplu deneysel yöntem uygulanmıştır. Deneysel çalışmaya katılmaya gönüllü olan ve baş ağrısı için doktora danışmadan ağrı kesici kullanma alışkanlığına sahip 2'si kadın, 2'si erkek 4 kişi deney grubu; 2'si kadın, 2'si erkek 4 kişi ise kontrol grubu olarak belirlenmiştir. Kadınların ağrı geçmişi benzer olan bireyler ve her birinin aynı yaşta ve günlük fiziksel aktivitelerinin benzer olmasına

dikkat edilmiştir. Çalışılan erkek bireylerin de yaşları aynı ve diğer etmenleri benzer tutulmuştur. Araştırmanın bağımlı değişkeni baş ağrısı, bağımsız değişkeni ise doğal yollarla hazırlanan vişne sirkesinin bireylerin hissettiği baş ağrısına etkisidir. Hipotez ise “Bireylerin hissettiği baş ağrısının azaltılmasında, bilinçsiz ve doktora danışılmadan kullanılan ağrı kesicilere göre vişne sirkesi kullanımı daha etkilidir.” şeklindedir. İki hafta süren deneysel çalışmada birinci hafta; bireylerin ağrı geçmişleri dikkate alınarak “Ağrı hissedilmeden vişne sirkesi kullanımının ağrıyı önleyici özelliği var mıdır?” sorusuna cevap aramak için deney grubundakilerin beş gün boyunca her sabah tok karnına 1 tatlı kaşığı vişne sirkesini bol su ile içmeleri ve ağrı hissetme durumlarını not almaları; “Ağrı hissiniin olduğu sırada vişne sirkesi kullanmanın ağrı hissi üzerindeki etkisi nedir?” Sorusuna cevap aramak için de ikinci hafta boyunca baş ağrısı hissettikleri zamanlarda 1 tatlı kaşığı vişne sirkesini bol su ile içmeleri ve ağrı hissiniin geçip geçmediğini not almaları istenmiş ve sonuçlar raporlaştırılmıştır.

Bulgular

Şekil 1. Araştırmaya katılan bireylerin yaş dağılım grafiği

Yaş Aralığı	Sayıyla	Yüzdeyle
18-25	25	9,9
26-33	24	9,5
34-41	97	38,3
42-49	76	30,0
50-57	22	8,7
58-65	6	2,4
65+	3	1,2
Toplam	253	100,0

Tablo 1. Araştırmaya katılan bireylerin yaş dağılımı

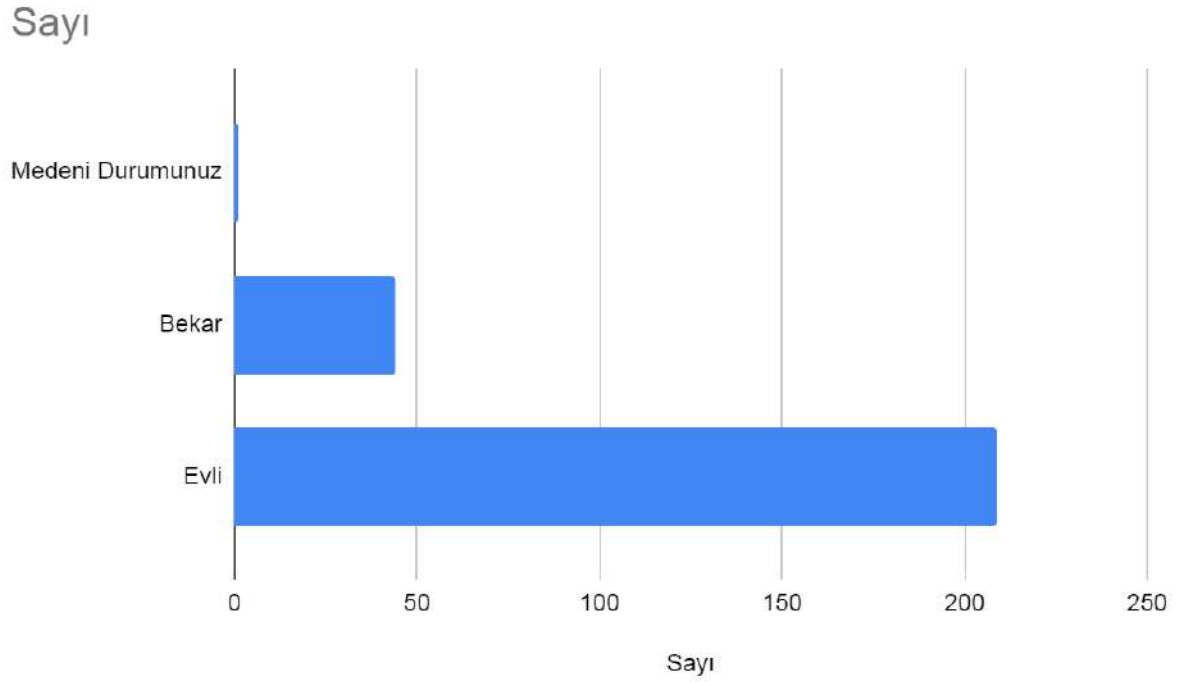

Şekil 2. Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyete göre dağılımı

Araştırmaya katılan bireylerin 82'si erkek, 171'i kadındır.

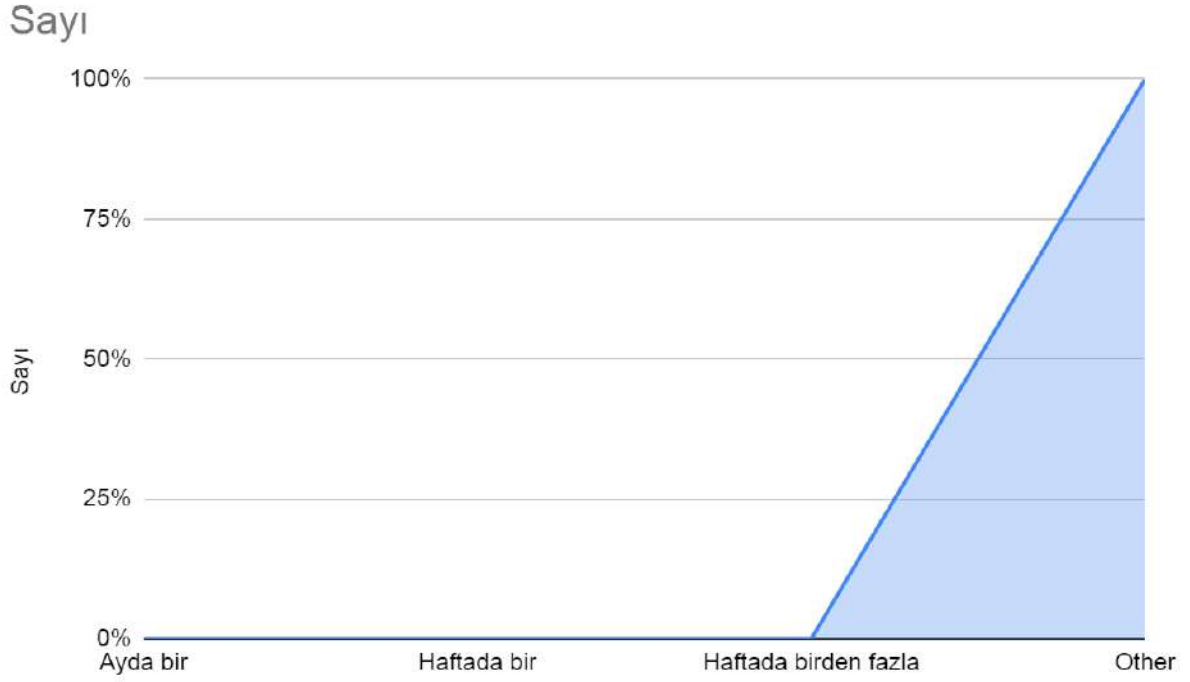
Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde
İlkokul	24	9,5
Ortaokul	13	5,1
Lise	54	21,3
Lisans	139	54,9
Lisansüstü	23	9,1
Toplam	253	100,0

Tablo 2. Araştırmaya katılan bireylerin eğitim durumu

Şekil 3. Araştırmaya katılan bireylerin medeni durumu

Araştırmaya katılan bireylerin 44'ü bekâr, 209'u evlidir.

Şekil 4. Araştırmaya katılan bireylerin ağrı kesici kullanım sıklığı

Ağrı Kesici Kullanım Sıklığı	Sayı	Yüzde
Ayda bir	101	39,9
Haftada bir	30	11,9
Haftada birden fazla	26	10,3
Diğer	96	37,9
Toplam	253	100,0

Tablo 3. Araştırmaya katılan bireylerin ağrı kesici kullanım sıklığı

Araştırmaya katılan bireylerin % 18,6'sı gün içinde birden fazla ağrı kesici kullandığını belirtmiştir. % 25,7'si ağrı kesici kullanırken doktora danışırken % 74,3'ü doktora danışmadan ağrı kesici kullandığı tespit edilmiştir.

Doğal çözümlere başvurur musunuz?	Sayı	Yüzde
Evet	164	64,8
Hayır	89	35,2
Toplam	253	100,0

Tablo 4. : Araştırmaya katılan bireylerin ağrı kesici kullanmak yerine doğal çözümlere başvurma durumu

Başvurma sebebi	Sayı	Yüzde
Baş ağrısı	173	68,4
Romatizmal ağrılar	14	5,5
Regl dönemi	19	7,5
Diğer	22	8,7
Baş ağrısı ve regl dönemi	14	5,5
Baş ağrısı ve romatizmal ağrılar	4	1,6
Baş ağrısı ve diğer	5	2,0
Baş ağrısı, romatizmal ağrılar ve regl dönemi	2	0,8
Toplam	253	100,0

Tablo 5. Araştırmaya katılan bireylerin ağrı kesiciye başvurma sebepleri

“Ağrı hissedilmeden vişne sirkesi kullanımının ağrıyı önleyici özelliği var mıdır?” Sorusuna cevap aramak için deney grubundaki Birey 1 ve Birey 2’nin beş gün boyunca her sabah tok karnına 1 tatlı kaşığı vişne sirkesini bol su ile içmeleri ve ağrı hissetme durumlarını not almaları istenmiştir. Tablo 6’da bu bireylerin 5 gün boyunca ağrı hissetme durumları gösterilmiştir.

	1.Gün	2.Gün	3.Gün	4.Gün	5.Gün
Birey 1	Gün boyunca ağrı yok.	Baş ağrısı hissedildi ancak hafif seyretti.	Gün boyunca ağrı yok.	Gün boyunca ağrı yok.	Gün boyunca ağrı yok.
Birey 2	Gün boyunca ağrı yok.	Gün boyunca ağrı yok.	Gün boyunca ağrı yok.	Gün boyunca ağrı yok.	Gün boyunca ağrı yok.

Tablo 6. :Deney grubunun vişne sirkesi aldıkları günlerde ağrı durumu

	1.Gün	2.Gün	3.Gün	4.Gün	5.Gün
Birey 5	Ağrı yok.	Ağrı oldu, birey ağrı kesici kullandı.	Ağrı yok.	Ağrı oldu, birey ağrı kesici kullandı.	Ağrı oldu, birey ağrı kesici kullandı.
Birey 6	Ağrı oldu, birey ağrı kesici kullandı.	Ağrı oldu, birey ağrı kesici kullandı.	Ağrı yok.	Ağrı oldu, birey ağrı kesici kullandı.	Ağrı oldu, birey ağrı kesici kullandı.

Tablo 7. Kontrol grubunun ağrı ve ağrı kesiciye başvurma durumu

“Ağrı hissinin olduğu sırada vişne sirkesi kullanmanın ağrı hissi üzerindeki etkisi nedir?” Sorusuna cevap aramak için de Birey 3 ve Birey 4’ün ikinci hafta boyunca baş ağrısı hissettikleri zamanlarda 1 tatlı kaşığı vişne sirkesini bol su ile içmeleri ve ağrı hissinin geçip geçmediğini not almaları istenmiştir. Tablo 8’de bu bireylerin 5 gün boyunca ağrı hissetme durumunda vişne sirkesinin ağrıyı etkisi gösterilmiştir.

	1.Kez Kullanım	2. Kez Kullanım	3. .Kez Kullanım
Birey 3	Ağrı 2 saat sonra geçti.	Ağrı 2 saat sonra geçti.	Ağrı 1,5 saat sonra geçti
Birey 4	Ağrı hafifledi .	Ağrı geçmedi.	Ağrı 1,5 saat sonra geçti

Tablo 8. Deney grubundaki bireylerin ağrı hissedildiğinde kullandıkları vişne sirkesinin ağrı üzerine etkisi

Kontrol grubundaki Birey 7 ve 8, ağrı ile karşılaştıklarında ağrının kendilerinde bıraktığı hisse bağlı olarak ağrı kesici kullanma alışkanlığına devam etmişlerdir.

Sonuç

Araştırma sonucunda elde edilen verilere bakıldığında, yapılan anket çalışmasına katılanların büyük bir bölümünü kadınların oluşturmaktadır. Ağrı kesici kullanımında daha çok 35-50 yaş aralığında yoğunlaştığı görülmüştür. Ağrı kesici kullanım sıklığı fazla olan bireylerin eğitim durumunun genellikle lisans düzeyinde olduğu görülmüştür. Eğitim seviyesi arttıkça ağrı kesici kullanımının da artması oldukça dikkat çekicidir.

Evli katılımcıların, ağrıya kesici kullanma sıklığının bekârlara oranla fazla olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan bireyler ağrı kesiciyi ayda en az bir kez kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu verilerden yola çıkarak ilerleyen zamanlarda madde bağımlılığı konusunda ağrı kesicilerin çok ciddi bir yere sahip olacağını söylemek mümkündür. Araştırma esnasında en çarpıcı nokta ise araştırmaya katılan c bireylerin %74,3'nün ilacı kullanırken doktora danışmaması olmuştur. Ağrı kesicinin neden kullanıldığı sorusuna cevap ise katılımcıların çoğunluğunda baş ağrısı sebebiyle olduğunu belirtmeleridir. Deneysel çalışmada elde edilen veriler sonucunda, Deney grubuyla yapılan çalışmanın sonucunda elde edilen verilere göre; vişne sirkesinin ağrıyı önleme özelliği olduğu ve ağrı hissedildiğinde de kullanılması durumunda baş ağrısını dindirdiği tespit edilmiştir. Kontrol grubundakiler ise ağrıyla karşılaştığında ağrının kendisinde bıraktığı hisse bağlı olarak ağrı kesici kullanma alışkanlığına devam etmiştir.

Kaynakça

Anonymous (1990). Expert Committee on Cancer Pain Relief and Active Supportive Care. (1990). *Cancer Pain Relief and Palliative Care: Report of the WHO Expert Committee*. World Health Organization. [1](#)-75. [ISBN 978-92-4-120804-8](#).

Doğan, Y.,(1997). “Madde Bağımlılığı”, *Sosyal Hizmetler Dergisi*. Ocak 1997 Sayısı.

Frischenschlager, O., & Pucher, I. (2002). Psychological management of pain. *Disability and rehabilitation*, 24(8), 416-422.

İşSever, F., Aslan, FE., & ÖZyalçın, S.,(1996). *Bireylerin Yaşadıkları Bölgeler Ve Ağrı İLe Baş Etme Yöntemleri Arasındaki İlişki*, IV. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, İstanbul.

GAZİOSMANPAŞA İLÇESİNDE ÖZEL GEREKSİNİME SAHİP BİREYLERİN EBEVEYNLERİNİN PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK VE TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Çağla GÖZEL*, Neslihan ÖZEN ve Oğuzhan YÜKSEL

ÖZET

Bu çalışmayla, İstanbul ili Gaziosmanpaşa ilçesinde özel gereksinime sahip bireylerin ebeveynlerinin görüşleri doğrultusunda ailelerin psikolojik sağlamlık ve tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca, özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin psikolojik sağlamlık ve tükenmişlik düzeylerinin; cinsiyete, yaşa, medeni duruma, eğitim düzeyine, çocuğun özel gereksinim türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amaçlanmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunu araştırmaya gönüllü olarak katılan İstanbul ili Gaziosmanpaşa ilçesinde özel gereksinimli çocuğa sahip 170 ebeveyn oluşturmaktadır. Bu çalışma, Gaziosmanpaşa Rehberlik ve Araştırma Merkezinde tanımlanmış olan bireylerin aileleri ile yürütülmüştür. Bu çalışmada veri toplama araçları olarak Kişisel Bilgi Formu, Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (KPSÖ) kullanılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre; ebeveynlerin psikolojik sağlamlık ve tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Psikolojik sağlamlık ve tükenmişlik düzeyleri arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak erkek ebeveynlerin psikolojik sağlamlık düzeyinin daha yüksek; kadın ebeveynlerin ise tükenmişlik düzeyinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Yaşa göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Medeni duruma göre; bekar ebeveynlerin tükenmişlik düzeyi daha yüksek, evli ebeveynlerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Eğitim düzeyine göre tükenmişlik düzeylerine bakıldığında; yüksek lisans mezunu ebeveynlerin tükenmişlik düzeyleri en yüksek, ilkökul mezunu ebeveynlerin ise en düşük olduğu görülmüştür. Eğitim düzeyine göre psikolojik sağlamlık düzeylerine bakıldığında ise ortaokul mezunu ebeveynlerin psikolojik sağlamlık düzeyleri en yüksek, lisans mezunu ebeveynlerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin en düşük olduğu görülmüştür. Çocuğun özel gereksinim türüne göre incelendiğinde; otizm spektrum bozukluğuna sahip bireylerin ebeveynlerinin tükenmişlik düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dil konuşma güçlüğüne sahip bireylerin ebeveynlerinin psikolojik sağlamlık düzeylerinin en yüksek, birden fazla yetersizliğe sahip bireylerin ebeveynlerinin psikolojik sağlamlık düzeylerinin en düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özel gereksinimli birey, ebeveyn, aile, tükenmişlik, psikolojik sağlamlık

1. GİRİŞ

1.1. Tükenmişlik Kavramı

Pines'in modelinde tükenmişlik, enerji ve amaç kaybının kaybı nedeniyle strese, umutsuzluğa ve çaresizliğe yol açan fiziksel duygusal ve zihinsel bir yorgunluk olarak açıklanmıştır (akt. Çapri, 2013). Tükenmişlik kavramının tarihsel sürecine bakıldığında ilk olarak 1970 yıllarında Amerika'da çıktığı görülmüştür. Tükenmişlik üzerine yazılan ilk kavramlar sağlık sektöründe üzerinde inceleme yaparak ortaya konmuştur. İlk makaleler Freudenberger ve Maslach tarafından yazılmıştır. 1980'lere gelindiğinde ise deneysel çalışmaların artmaya başladığı ve ölçeklerin ortaya konduğu görülmüştür. 1990'lı yılların başında ise tükenmişlik çalışmaları sosyal hizmet odaklı olmaktan çıkmış ve farklı meslek dallarını kapsayan araştırmalar haline gelmiştir (Sarıkaya, 2007). Maslach'a göre tükenmişlik ise devam eden yorgunluk, fiziksel olarak tükenme, ümitsizlik ve çaresizlik, benliğin olumsuz gelişimiyle birlikte yaşam, iş ve çevreye karşı negatif tutumlarla ortaya çıkan duygusal, fiziksel ve zihinsel tükenme sendromudur (Çapri, 2006). Tükenmişliğe neden olan etkenler olarak demografik değişkenler, bireysel sebepler, sosyal sebepler (aile yapısı, sosyal destek vb.) ve çevresel sebepler sayılabilir. Bu belirtiler 3 başlık altında sıralanabilir. Bunlar; fizyolojik belirtiler, psikolojik belirtiler ve davranışsal belirtiler olarak tanımlanabilir.

1. Fizyolojik Belirtiler: Yorgunluk hissi, enerji yoksunluğu, uyku bozuklukları, vücut ve baş ağrıları, kilo problemleri, psikosomatik belirtiler vb. gibi görünümeler örnek verilebilir.

2. Psikolojik Belirtiler: Duygusal yorgunluk, sinirlilik ve öfke durumu, bitkin duygu durum, kaygı, huzursuz olma hali, sabırsız olma, ümitsizlik, apati, boşluk ve anlamsızlık hali vb. gibi durumlar örnek verilebilir (Göktepe, 2016; akt. Şener, 2021).

3. Davranışsal Belirtiler: İş hayatında sorunlar yaşama ve ihmalkâr davranma, sosyal ilişkilerde problem yaşama, hata yapma, dikkatsiz olma gibi durumlar örnek verilebilir (Kaçmaz, 2005).

Tükenmişlik yaşayan bireyler birçok fiziksel, psikolojik ve sosyal olumsuzluklarla karşılaşabilirler. Bu olumsuzluklar arasında uyku bozuklukları, sürekli halsizlik, aşırı şüphecilik, olumsuz benlik algısı, madde kullanımı, dikkat toplamada zorluk yaşama, aşırı öfke, sürekli depresyon hali, karamsarlık, umutsuzluk ve çevreye karşı duyarsızlaşma yer alabilir. Uyku bozuklukları ve aşırı şüphecilik, tükenmişlik sendromunun yaygın bir belirtileridir ve

yorgunluğu arttırabilir, sürekli halsizlik ve bitkinlik hissi de oluşturabilir, diğer insanlara karşı güvensizlik ve şüphe duymaya neden olabilir (Galek vd., 2011; akt. Dilekci, 2023).

1.2. Psikolojik Sağlamlık Kavramı

Psikolojik sağlamlık kavramı, karşılaşılan tüm zorluklara ve stres durumlarına rağmen durumlar karşısında esnek, dayanıklı olabilme, bu zorlu deneyimlere karşı uyum sağlayabilme, motivasyon ve güdülenme gibi becerilerle hayata olan umudu sürdürebilme becerisi olarak tanımlanabilir (Arslan, 2015).

Richardson (2002) psikolojik sağlamlık kavramını üç temel boyut şeklinde açıklamıştır. Bu üç temel boyut şu şekildedir (Akt. Kararırmak, 2006):

- Psikolojik sağlamlık terimine ulaşabilmek için öncelikle ana etken olan risk faktörü tanımlanmalıdır. Risk faktörü karşısında bireyler maruz kaldıkları zorlukları aşmalı ve beklenenden daha iyi bir gelişim göstermelidir. Risk faktörüne maruz kalmadan başarılı olan kişilere psikolojik olarak sağlam kişiler denemez, bunun yerine bu kişilere sadece başarılı ya da yeterli kişiler denebilir (Gizir, 2007).
- İkinci boyutta ise yaşanan olumsuz durumlarla başa çıkabilme sonucu birinci boyutta tanımlanan ve listelenen özelliklerin geliştirilmesi anlatılmaktadır. Stresli ve zorlayıcı yaşam şartlarına rağmen kişilerin bu unsurlarla baş edebilmeleri ve bu duruma uyum sağlayabilmeleri becerisinden söz edilebilir (Demircioğlu & Yoldaş, 2019).
- Üçüncü boyut ise kişinin farkında olmadığı gizil güçlerini ortaya çıkarma ve keşfetmesinde yardımcı olacak travmatik deneyimden sonra, bireyin büyüme ya da gelişme yaşadığı ve bu deneyimle kendini gerçekleştirmeye doğru bir adım attığı vurgulanmaktadır. Richardson (2002)'a göre bahsedilen üçüncü boyut “doğuştan gelen sağlamlık” olarak isimlendirilmiştir.

Aile bireylerinin karşılaştıkları risklerle baş etme yolları ve göstermiş oldukları psikolojik sağlamlık çocukları doğrudan etkilemektedir. Aileler psikolojik açıdan ne kadar sağlam olursa çocuklar da bundan etkilenecek ve risklerle baş etme durumları güçlenecektir. Psikolojik olarak sağlam ebeveynler çocuklarıyla ve çevreleriyle kurdukları ilişkilerde de başarılı olacaktır. Buna bağlı olarak da psikolojik açıdan sağlam çocuklar yetişecektir. Bununla birlikte risk

faktörleriyle baş etmekte zorlanan ailelerin çocukları da bu durumdan olumsuz etkilenecektir. Çocuklar ailelerin maruz kaldıkları durumlarda göstermiş oldukları davranışları ve tutumları gözlemleyeceklerdir. Bu doğrultuda da karşılaştıkları risk durumlarındaki davranışlarını ve tutumlarını düzenleyeceklerdir. Ebeveynler, çocukların kişilik gelişimlerinde belirleyici bir konumda olduğundan psikolojik olarak sağlam olmayan ebeveynler çocuklarıyla olumsuz sosyal etkileşim içerisinde olacaktır. Ebeveynleriyle olumsuz etkileşim içerisinde olan çocuklar, çevreleriyle olan ilişkilerinde de olumsuz yaklaşım içerisinde olacağından olumsuz deneyimlere sahip olacaklardır (Aksoy, 2022).

1.3. Özel Gereksinimli Birey

Özel gereksinim terimi, öğrenme ya da davranış problemleri yaşayan çocukları, bedensel ya da duyuşsal yetersizliği olan çocukları kapsadığı gibi zihinsel olarak üstün veya özel yetenekli bireyleri de kapsamaktadır (Eripek, 2005). Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde özel gereksinimi olan çocuklar "özel eğitim gerektiren birey" terimi altında "çeşitli nedenlerle bireysel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılık gösteren birey" olarak tanımlanmaktadır.

Özel gereksinim türleri 9 başlık altında sıralanabilir:

1. Zihinsel Yetersizlik: Zihinsel yetersizliğe ilişkin açıklayıcı tanımlar 1900'lü yıllarda yapılmaya başlanmıştır. Bu tanımlar arasında en yaygın olarak benimsenen ve kullanılan tanım, 2002 yılında Luckasson'un başkanlığını yaptığı kısaca AAMR (American Association of Mental Retardation) tarafından yapılan tanımdır. Zekâ geriliği, zihinsel işlevde bulunma ve kavramsal, sosyal ve pratik uyumsal becerilerde kendini gösteren uyumsal davranışların her ikisinde de anlamlı sınırlılıklar olarak karakterize edilen bir yetersizliktir. Bu yetersizlik 18 yaşından önce başlar (Eripek, 2005). 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmündeki Kararname özel eğitim gerektiren bireyi çeşitli nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyde anlamlı farklılık gösteren birey olarak tanımlamaktadır.

2. Otizm Spektrum Bozukluğu: Otizm yaklaşık yüz kişiden birini etkilemektedir. Oluşum nedenleri arasında genetik etmenlerin önemli rol oynadığı bu hastalıktaki temel problemler, sosyal ilişkiler, dil gelişimi ve iletişim becerilerinde kendini göstermektedir. Hastaların büyük kısmında tekrarlayıcı hareketler ve ilgi alanlarında ciddi kısıtlılık söz

konusudur. Otizmli hastaların %75'inde gözlenen entelektüel yetersizlik, yaşam boyu önemli düzeyde sosyal ve eğitsel desteğe gereksinim yarattığından ciddi bir toplumsal sağlık problemi oluşturmaktadır (Yosunkaya, 2013).

3. Öğrenme Güçlüğü: “Öğrenme bozukluğu” terimi ilk kez 1963 yılında özel eğitimci Kirk tarafından kullanılmıştır. Öğrenme bozukluğunda özel bir akademik alanda belirgin disfonksiyon söz konusudur. Bu tanıyı alan çocuklarda bilişsel yetilerin düzgün olmayan dağılımı dikkati çeker. Düşük sosyoekonomik durum, anksiyete, depresyon veya obsesif sorunlar akademik-bilişsel yetkinliği olumsuz etkilese de günümüzde daha çok nörobiyolojik nedenlerin daha etkili olduğu kabul edilir (Salman, Özdemir, Salman, & Özdemir, 2016).

4. Bedensel Yetersizlik: Bedensel yetersizlik, doğum öncesi, doğum sırası ya da doğum sonrası dönemde oluşan bir nedenle, iskelet, kas ve sinir sisteminde gelişimsel veya deformasyona bağlı gelişen bozukluklar sonucu gelişir. Bedensel yetersizliği olan birey, hareketle ilgili fonksiyonlarını çeşitli derecelerde yitirilmesi toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılamada güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon hizmetlerine ihtiyaç duyan bireylere denilmektedir. Bedensel yetersizliği olan bireyde, yaşanan bozuklukların nedeni kas, iskelet, eklem ve sinir sisteminde yaşanan sorunlardır (Ayhan & İlhan, 2021).

5. İşitme Yetersizliği: İşitme yetersizliği, işitme duyarlılığının kısmen veya tamamen yetersizliğinden kaynaklı konuşmada, dili kullanmada ve iletişimde güçlük nedeniyle bireyin eğitim performansının ve sosyal uyumunun olumsuz yönde etkilenmesi şeklinde açıklanmaktadır. İşitme engeli ise işitme duyarlılığının (16–20.000 Hz. ve 0.110 dB) kişinin gelişim, uyum gibi becerilerini özellikle de iletişimdeki görevleri yeterince yerine getirememe durumuna denmektedir (Sevinç, Aslan, & Özkan, 2015)

6. Dil ve Konuşma Güçlüğü: Konuşma bozukluğu, sözel dildeki sesleri üretmek için gerekli olan motor, bilişsel ve dilsel işlemlerin (solunum, sesleme, rezonans ve sesletim) yerine getirilmesindeki aksamalar olarak tanımlanmaktadır. Bu özelliklerden biri olmadığında ya da onunla ilgili bir problem olduğunda normal konuşma gerçekleştirilemez. Dil bozukluğu ise konuşmayla birlikte anlama, isimlendirme, yazma, okuma gibi diğer iletişim işlevlerini de içerdiğinden konuşma bozukluğundan ayrı değerlendirilmelidir (Tanrıdağ, 2009).

7. Görme Yetersizliği: Görme yetersizliği "Görme gücünün kısmen ya da tamamen kaybindan dolayı özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan birey" şeklinde

tanımlanmaktadır (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018).

8. Özel Yetenekli Birey: Üstün zekâlı ve özel yetenekli bireyler; “yaşıtlarına göre hızlı öğrenen, yaratıcılık, sanat, liderliğe ilişkin kapasitede önde olan, özel akademik yeteneğe sahip, soyut fikirleri anlayabilen, ilgi alanlarında bağımsız hareket etmeyi seven, soyut fikirleri anlayabilen ve yüksek düzeyde performans gösteren bireyler” olarak tanımlanmaktadır (Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesi, 2016; Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018).

9. Süreğen Hastalık: Süreğen bir diğer ifadeyle kronik hastalıklar, genelde yavaş ilerleme gösteren, tıbbi tedavisi tam olarak gerçekleştirilemeyen ancak hastalık derecesinin azaltılması ve bireyin toplumsal aktivitesinin artırılabilirdiği uzun süreli bakım gerektiren hastalıklardır. Bu hastalıklara sahip olan bireylerin genelde hastanede uzun süre yatması ya da evde dinlenmesi gerekebilir (Vural Batık ve Vural, 2019).

1.4. Özel Gereksinime Sahip Bireylerin Ebeveynlerinin Karşılaştıkları Güçlükler

Özel gereksinimli çocuğu olan ailenin normal gelişim gösteren aileye göre görev ve sorumlulukları daha fazladır. Normal gelişim gösteren çocuklara verilen ilgi, koruma gelişimini takip etmenin yanı sıra özel gereksinimli çocuğa sahip olan ailenin ekstra olarak çocuğuna daha fazla beceri öğretimi ve verilen terapi hizmetlerine yardımcı olmak gibi görevleri de vardır. Genel olarak tüm bunlar özel gereksinimi olan çocuğun ailesi için oldukça yıpratıcıdır (Bengisoy & Yılmaz, 2019).

Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynler normal gelişimli çocuğu olan ebeveynlere göre daha kaygılı ve daha fazla stres altındadırlar. Strese yol açan etkenleri şu şekilde sıralayabiliriz; normal gelişim gösteren bir çocuk beklerken özel gereksinim ile karşılaşp hayal kırıklığına uğrama buna eşlik eden dışardaki insanların tepkilerine ve rahatsız edici sorularına maruz kalma, özel gereksinimden dolayı ortaya çıkan sağlık sorunları bunlar genel olarak strese yol açar. Aileye gelen dışardan tepkilerin yanı sıra çocuğa da dışardan gelen olumsuz tepkiler ve ailenin özel gereksinimli çocuğun geleceğini de düşünüyor olması stresi tetikleyen faktörler arasındadır. Ailedeki stresi arttıran bazı durumları Hardman, Drew ve Egan şu şekilde sıralıyor; özel gereksinimi olan çocuğun yaşamında anne babaya bağımlı olması, özel gereksinimin getirdiği maddi yük, özel gereksinim ile sürekli olarak ilgilenilmesi gerektiğinden ebeveynlerin birbirine vakit ayıramaması ve vaktin büyük bir çoğunluğunu özel gereksinimli çocuğa harcanıyor olması ailedeki stresi arttırmaktadır. Bu stresli yaşam ile bazı ebeveynler başa çıkabiliyorken bazı ebeveynler ise başa çıkmakta zorlanmaktadır. Elbette özel gereksinimli çocuğu büyütmek ve onunla ilgilenmek zordur fakat özel gereksinimli çocuğu olan aileler bireysel farkındalık kazanırlar, ne kadar güçlü bir birey olduklarını farkına varırlar ve aynı zamanda özel gereksinimli çocuğun kardeşleri de bu olumlu süreçten geçerler (Çetrez İşçan & Malkoç, 2017).

Özel gereksinimli çocuğa sahip olan aileler çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Psikolojik, maddi durum, eğitim durumu, yaşam tarzı, sosyal çevre ile ilişkiler gibi alanlarda sorunlarla

karşılaşmaktadırlar. Çocuklarının engelli olduğunu öğrenen ailelerin bir kısmı sağlıklı bir şekilde bu durumun üstesinden gelirken, çok büyük bir çoğunluğu umutsuzluk hissetme, toplumdan kendilerini izole etme ve çocuğun davranışsal problemleri ile baş edememe gibi problemler yaşamaktadırlar (Durat, Atmaca, Ünsal, & Kama, 2017). Bazı aileler özel gereksinimli çocuğun doğumuyla başlayan bu stresli duruma uyum sağlamada zorlanırken, bazıları etkili başa çıkma yolları kullanarak stresli durumdan dinginliğe geçiş yapabilmektedirler. Diğer bir ifadeyle, ebeveynler yaşadıkları tüm zorluklara rağmen yaşamlarını devam ettirerek, yetersizliğin yol açtığı bu güç durumun altından başarıyla kalkabilmektedirler (Patterson, 2002).

Ebeveynler, alışılması zor olan bu durum karşısında stres yaşamakla birlikte, günlük hayatın gereklerini yerine getirmede zorlanmakta, başta evlilik ve duygusal ilişkiler olmak üzere kişilerarası ilişkilerinde de gergin olabilmektedirler. Yaşanan bu travmatik duruma uygun olmayan tepkiler ve ailenin içine düştüğü suçluluk duygusu anne babayı depresyona götürmektedir. Aynı zamanda çocuğun bakımı için gerekli olan fazla zaman, para, enerji gereksinimi ebeveynlerin stres yaşamasına sebep olmaktadır (Akçakın & Erden, 2001).

Farklı gelişen bir çocuğa sahip olduğunu öğrenen bir aile kabullenme sürecinde birtakım aşamalardan geçmektedir. Bu aşamalar; şok-inkar-acı-depresyon, çelişki kızgınlık-suçluluk duygusu-utanç, pazarlık etme-kabul ve uyumdur (Özdemir, 2011; Şahin, Işıtan ve Gündüz, 2011; Özen, 2010; Kaner, 2010; Varol, 2006; akt. Kot, Sönmez ve Eratay, 2018). Aileler bu süre içinde hem kendi içsel durumları ile savaşmakta, hem de toplumun meraklı ve acıyan bakışlarına karşı dik durmak zorundadır. Ülkemizde doğumdan itibaren özel gereksinimli bireylerin aileleri, tanı aldıktan sonra ne yapacakları, yasal dayanaklarının neler olduğu, nasıl bir eğitim sürecinden geçmeleri gerektiği hakkında karmaşa yaşamaktadırlar (Özen, 2013). Özel gereksinimli bir çocuğun aileye katılımı, ailenin yaşam tarzında değişikliklere yol açmakta ve aile üzerinde travmatik etkiler yaratabilmektedir. Ailenin mevcut düzeninde değişiklikler olmaktadır. Konu ile ilgili yapılan araştırmalar özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin normal gelişim gösteren çocuk sahibi ebeveynlere göre daha fazla stres altında olduklarını ve kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir (Metin, 2012).

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma nicel araştırma modellerinden olan ilişkisel tarama modeline uygun olarak hazırlanmıştır. İlişkisel tarama modeli iki veya daha fazla değişken arasındaki farklılaşmaları, ilişkileri ve derecelerin belirlenmesini amaçlayan bir araştırma modelidir.

2.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Bu çalışma, İstanbul ili Gaziosmanpaşa ilçesi Gaziosmanpaşa Rehberlik ve Araştırma Merkezinde tanılanmış olan bireylerin aileleri ile yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubu; araştırmaya gönüllü olarak katılan özel gereksinimli çocuğa sahip 170 ebeveyninden oluşmaktadır. Katılımcılar; cinsiyetlerine, medeni durumlarına, yaşlarına, eğitim düzeylerine ve çocuğun özel gereksinim türüne göre sınıflandırılmıştır. Araştırmada seçkisiz olmayan örnekleme yöntemleri arasında yer alan amaçsal (amaçlı) örnekleme yöntemi (ölçüt örnekleme) kullanılmıştır. Çalışma grubundaki katılımcılarla ilgili kişisel bilgiler Tablo 1’de paylaşılmıştır.

Tablo 2.1. Katılımcılarla İlgili Kişisel Bilgiler

Cinsiyet	f	%	Eğitim Düzeyi	f	%
Kadın	128	75.2	İlkokul	75	44.2
Erkek	42	25.8	Ortaokul	37	21.7
Medeni Durum	f	%	Lise	37	21.7
Bekar	7	4.1	Lisans	19	11.2
Evli	163	95.9	Yüksek Lisans	2	1.2
Yaş Grubu	f	%	Doktora	0	0
18-24	2	1.2	Çocuğun Özel Gereksinim Türü	f	%
25-34	40	23.5	Zihinsel Yetersizlik	31	18.3
35-44	94	55.3	Görme Yetersizliği	1	0.6
45-54	32	18.8	İşitme Yetersizliği	0	0
55-64	2	1.2	Otizm Spektrum Bozukluğu	62	36.4
65 ve üstü	0	0	Özel Yetenekli Birey	0	0
Toplam	170	100.0	Bedensel Yetersizlik	9	5.3
			Özel Öğrenme Güçlüğü	17	10
			Dil ve Konuşma Güçlüğü	21	12.3
			Birden Fazla Yetersizlik	29	17.1
			Toplam	170	100.0

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak Kişisel Bilgi Formu, Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (KPSÖ) kullanılmıştır.

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu, araştırmada yer alan katılımcılardan çeşitli değişkenler hakkında bilgi toplamak amacıyla kullanılmıştır. Kişisel Bilgi Formunda katılımcılara; cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim düzeyi ve çocuğun özel gereksinim türü ile ilgili sorular sorulmuştur. “Kişisel Bilgi Formu” (Ek-1)’de sunulmuştur.

2.3.2. Maslach Tükenmişlik Ölçeği

Maslach Tükenmişlik Ölçeği; Maslach ve Jackson (1981) tarafından geliştirilen ve Maslach’ın adıyla literatüre geçen Tükenmişlik Ölçeği yedi dereceli Likert tipi bir ölçek olan bu ölçme aracı toplam 22 madde ve üç alt ölçekten oluşmaktadır. Bu alt ölçeklerden duygusal tükenme [emotional exhaustion, EE] alt ölçeği, 9 maddeden, duyarsızlaşma [depersonalizasyon, DP] alt ölçeği 5 maddeden ve kişisel başarısızlık [personal accomplishment, PA] alt ölçeği de toplam sekiz maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri “1 hiçbir zaman” ve “7 her zaman” biçiminde puanlanmaktadır. Ergin (1992) tarafından Türkçeye çevrilen envantere bazı değişikliklere gidilerek özgün formunda yedi dereceli olan cevap seçeneklerinin “0 hiçbir zaman”, “4 her zaman” olarak ölçeğin beş dereceli olarak düzenlenmesine karar verilmiş ve eğitici formunda da bu beş dereceli olan hali kullanılmaktadır. Tükenmişliğin yüksekliği duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt ölçeklerindeki yüksek puanı, kişisel başarı, alt ölçeğindeki düşük puanı yansıtmaktadır. Orta düzeyde tükenmişlik, her üç alt ölçek için de orta düzey puanları yansıtırken, düşük düzeyi duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt ölçeklerindeki düşük ve “kişisel başarı” alt ölçeğindeki yüksek puanlar yansıtmaktadır. Puanlamada, her bir kişi için üç ayrı tükenmişlik puanı hesaplanmaktadır (Çapri, 2006). Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Türkçeye uyarlanması Ergin (1992) tarafından yapılmıştır. 6 farklı meslektan (doktor, hemşire, öğretmen, avukat, polis ve memurlar) 235 kişilik örneklem grubu üzerinde gerçekleştirilen bu çalışma sırasında özgün formunda 6 basamaklı olan cevap seçeneklerinin Türk kültürüne uygun olmadığı görülmüş ve seçenek sayısı 5’e indirilmiştir (akt. Duygun, 2001).

2.3.3. Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (KPSÖ)

Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği (KPSÖ): Ölçek, bireylerin psikolojik sağlamlığını ölçebilmek amacıyla Smith ve ark. (2008) tarafından geliştirilmiştir. KPSÖ, 5'li likert tipinde, 6 maddelik, öz bildirim tarzı bir ölçme aracıdır. Ölçekte bulunan ve tersten kodlanan maddeler çevrildikten sonra, alınan yüksek puanlar, yüksek psikolojik sağlamlığa işaret etmektedir. Ölçeğin geliştirilmesi ve geçerlik-güvenirlik çalışmaları dört farklı çalışma grubu üzerinde gerçekleştirilmiştir. Buna göre ilk iki grubu üniversite öğrencileri, sonraki iki grubu ise kalp ve fibromiyalji hastaları oluşturmuştur. Ölçeğin, yapı geçerliğini belirlemek üzere açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonucu, 4 farklı örneklem grubu için sırasıyla, toplam varyansın %61, %61, %57 ve %67'sini açıklayan tek faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Ölçek maddelerine ilişkin faktör yükleri ise, .68 ile .91 arasında değişen değerlerde bulunmuştur. Ölçeğin güvenirliği iç tutarlık ve test tekrar test yöntemleriyle hesaplanmıştır. Buna göre, iç tutarlık güvenirlik katsayısı .80 ile .91 arasında değişen değerlerde bulunmuştur. Test tekrar test güvenirlik katsayısı ise, .62 ile .69 arasında bulunmuştur. Ölçüt bağıntılı geçerlik kapsamında, KPSÖ ile diğer ölçekler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Buna göre KPSÖ ile, ego sağlamlığı, iyimserlik, yaşam amaçları, sosyal destek, olumlu başa çıkma stratejileri ve olumlu duygular arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. KPSÖ ile, kötümserlik, depresyon, anksiyete, olumsuz duygular, algılanan stres ve olumsuz başa çıkma stratejileri arasında ise negatif yönde anlamlı ilişkiler olduğu görülmüştür. KPSÖ, 5'li Likert tarzında bir ölçektir. "Hiç uygun değil" (1), "Uygun Değil" (2), "Biraz Uygun" (3), "Uygun" (4), "Tamamen Uygun" (5) şeklinde bir cevaplama anahtarına sahiptir. Ölçekte 2, 4, ve 6. maddeler tersten kodlanmaktadır. Tersten kodlanan maddeler çevrildikten sonra alınan yüksek puanlar yüksek düzeyde psikolojik sağlamlığa işaret etmektedir (Doğan, 2015).

3. BULGULAR

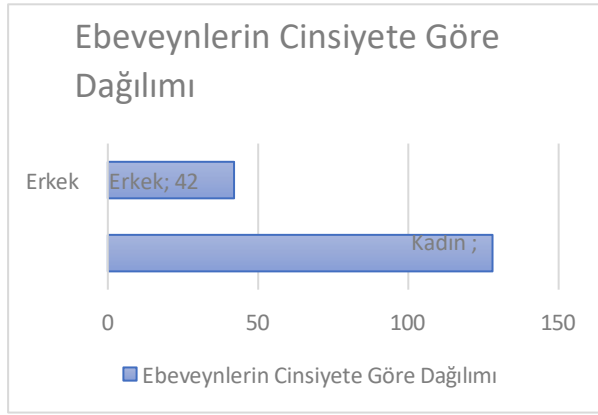
Çalışmanın bu bölümünde analizler sonucu elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Araştırmaya Katılan Ebeveynlerin Demografik Özellikleri

Tablo 3.1. Ebeveynlerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Grafik 3.1. Ebeveynlerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	f	%
Kadın	128	75.2
Erkek	42	25.8

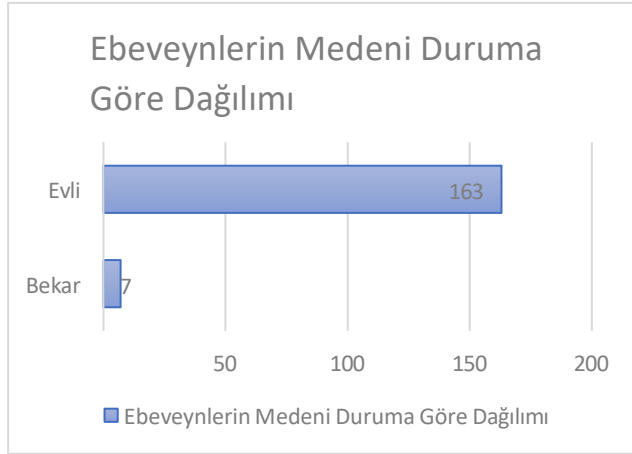

Katılımcıların cinsiyete göre dağılımı Tablo 3.1’de gösterilmiştir. Araştırmaya katılan katılımcıların %75.2’si (N=128) kadın, %25.8’i (N=42) erkektir.

Tablo 3.2. Ebeveynlerin Medeni Duruma Göre Dağılımı

Grafik 3.2. Ebeveynlerin Medeni Duruma Göre Dağılımı

Medeni Durum	f	%
Bekar	7	4.1
Evli	163	95.9

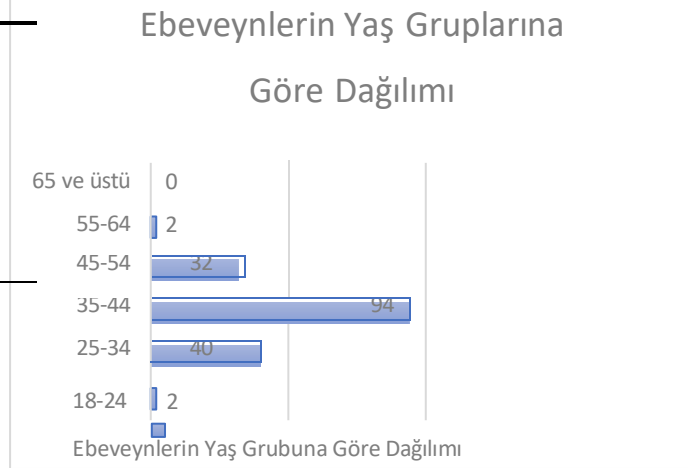

Katılımcıların medeni duruma göre dağılımı Tablo 3.2’de gösterilmiştir. Araştırmaya katılan katılımcıların %4.1’i (N=7) bekar, %95.9’u (N=163) evlidir.

Tablo 3.3 Ebeveynlerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Yaş Grubu	f	%
18-24	2	1.2
25-34	40	23.5
35-44	94	55.3
45-54	32	18.8
55-64	2	1.2
65 ve üstü	0	0

Grafik 3.3. Ebeveynlerin Yaş Grubuna

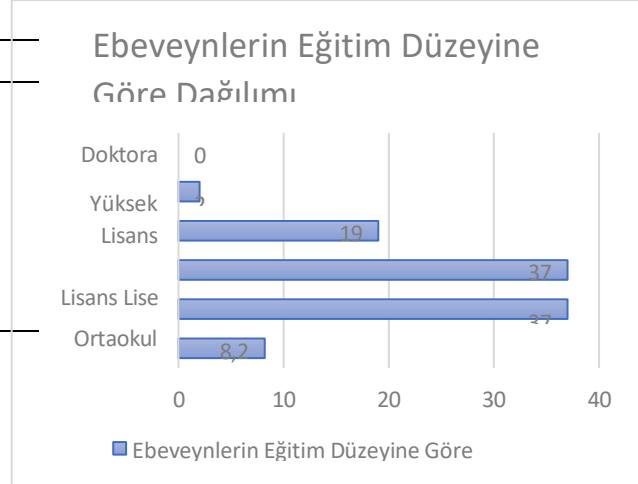

Katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımı Tablo 3.3’de gösterilmiştir. Araştırmaya katılan katılımcıların %1.2’si (N=2) 18-24 yaş arasında, %23.5’i (N=40) 25-34 yaş arasında, %55.3’ü (N=94) 35-44 yaş arasında, %18.8’i (N=32) 45-54 yaş arasında, %1.2’s i (N=2) 55-64 yaş arasındadır. Araştırmaya 65 yaş ve üstü ebeveyn katılmamıştır.

Tablo 3.4. Ebeveynlerin Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı

Eğitim Düzeyi	f	%
İlkokul	75	44.2
Ortaokul	37	21.7
Lise	37	21.7
Lisans	19	11.2
Yüksek Lisans	2	1.2
Doktora	0	0

Grafik 3.4. Ebeveynlerin Eğitim

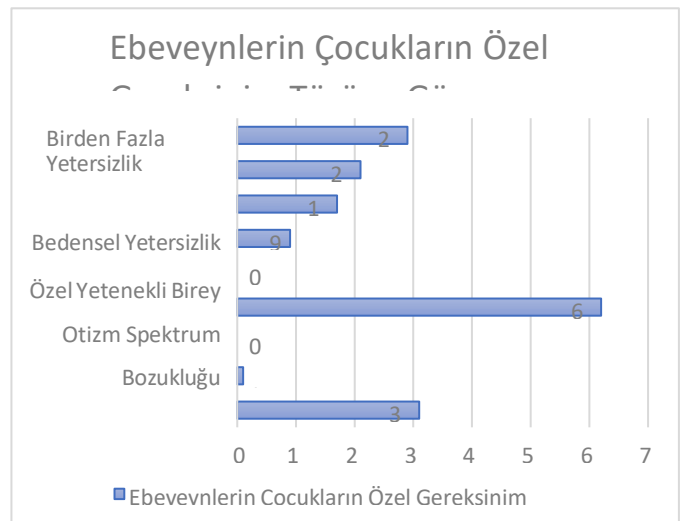

Katılımcıların eğitim düzeyine göre dağılımı Tablo 3.4.’de gösterilmiştir. Araştırmaya katılan katılımcıların %44.2’si (N=75) ilkokul mezunu, %21.7’si (N=37) ortaokul mezunu, %21.7’si (N=37) lise mezunu, %11.2’si (N=19) lisans mezunu, %1.2’si (N=2) yüksek lisans mezunudur. Araştırmaya doktora mezunu ebeveyn katılmamıştır.

Tablo 3.5. Ebeveynlerin Çocukların Özel Gereksinim Türüne Göre Dağılımı

Çocuğun Özel Gereksinim Türü	f	%
Zihinsel Yetersizlik	31	18.3
Görme Yetersizliği	1	0.6
İşitme Yetersizliği	0	0
Otizm Spektrum Bozukluğu	62	36.4
Özel Yetenekli Birey	0	0
Bedensel Yetersizlik	9	5.3
Özel Öğrenme Güçlüğü	17	10
Dil ve Konuşma Güçlüğü	21	12.3
Birden Fazla Yetersizlik	29	17.1

Grafik 3.5. Ebeveynlerin Çocukların Özel Gereksinim Türüne Göre Dağılımı

Katılımcıların çocukların özel gereksinim türüne göre dağılımı Tablo 3.5.'de gösterilmiştir. Araştırmaya katılan katılımcıların çocuklarının özel gereksinim türü; %18.3'ü (N=31) zihinsel yetersizlik, %0.6'sı (N=1) görme yetersizliği, %36.4'ü (N=62) otizm spektrum bozukluğu, %5.3'ü (N=9) bedensel yetersizlik, %10'u (N=17) özel öğrenme güçlüğü, %12.3'ü (N=21) dil ve konuşma güçlüğü, %17.1'i (N=29) birden fazla yetersizliğe sahiptir. Araştırmaya katılan ebeveynlerin çocuklarında işitme yetersizliği ve özel yetenekli birey bulunmamaktadır.

3.2. Katılımcıların Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeğinden En Çok Katıldıkları Maddelere İlişkin Betimsel Bulgular

Tablo 3.6.'da araştırma kapsamında yer alan katılımcıların Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeğinde en çok katıldıkları maddelere ilişkin aritmetik ortalamalar ve standart sapmalar yer almaktadır.

Tablo 3.6. Katılımcıların Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeğinde En Çok Katıldıkları Maddelere İlişkin Aritmetik Ortalamalar ve Standart Sapmalar

Ölçekler	Madde İfadeleri	$\bar{X}$	SS
Maslach Tükenmişlik Ölçeği	9.Yaptığım şeylerle çocuğumun yaşamına katkıda bulunduğumu hissediyorum.	3.09	1.20
Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği	1.Sıkıntılı zamanlardan sonra kendimi çabucak toparlayabilirim.	3.74	1.24

3.3 Katılımcıların Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeğinden En Az Katıldıkları Maddelere İlişkin Betimsel Bulgular

Tablo 3.7.'da araştırma kapsamında yer alan katılımcıların Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeğinde en az katıldıkları maddelere ilişkin aritmetik ortalamalar ve standart sapmalar yer almaktadır.

Tablo 3.7. Katılımcıların Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeğinde En Az Katıldıkları Maddelere İlişkin Aritmetik Ortalamalar ve Standart Sapmalar

Ölçekler	Madde İfadeleri	$\bar{X}$	SS
Maslach Tükenmişlik Ölçeği	5. Çocuğuma sanki insan değilmiş gibi davrandığımı hissediyorum.	.24	.68

Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği	4. Kötü bir şeyler olduğunda bunu atlatmak benim için zordur.	3.18	1.40
----------------------------------	---	------	------

3.4. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeğine İlişkin Bulgular

Tablo 3.8.'de araştırma kapsamında yer alan katılımcıların Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeğine ilişkin cinsiyet değişkenine göre Bağımsız (İlişkisiz) Gruplar T-Testi (t) sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3.8. Katılımcıların Cinsiyet Değişkenine Göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeğine İlişkin Bağımsız (İlişkisiz) Gruplar T-Testi (t) Sonuçları

Ölçekler	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	SS	SH	t	p
Maslach Tükenmişlik Ölçeği	Kadın	128	36.95	10.11	.89	.780	.436
	Erkek	42	35.52	10.84	1.67		
Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği	Kadın Erkek	128	20.56	4.50	.39	-.612	.541
		42	21.04	4.30	.66		

Tablo 3.8'deki bulgular incelendiğinde bireylerin tükenmişlik düzeyleri ve psikolojik sağlamlıkları arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır $t(168)=.780$, $p=.436$; $t(168)=.541$, $p=.541$. Ancak Maslach Tükenmişlik Ölçeğinde yüksek puanların kadınlara ait ($\bar{X}=36.95$; $SS=10.11$) olduğu, daha düşük puanların ise erkeklere ait ($\bar{X}=35.52$; $SS=10.84$) olduğu görülmüştür. Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeğinde ise yüksek puanların erkeklere ait ($\bar{X}=21.04$; $SS=4.30$) olduğu, daha düşük puanların kadınlara ait ($\bar{X}=20.56$; $SS=4.50$) olduğu görülmüştür. Kısaca kadınların tükenmişlik düzeylerinin daha yüksek, erkeklerin ise psikolojik sağlamlık düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

3.5. Katılımcıların Yaş Grupları Değişkenine Göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeğine İlişkin Bulgular

Tablo 3.9.'da araştırma kapsamında yer alan katılımcıların Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeğine ilişkin yaş grupları değişkenine göre varyans analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3.9. Katılımcıların Yaş Grupları Değişkenine Göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeğine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) Sonuçları

Ölçekler	Yaş Grupları	N	$\bar{X}$	F	P
Maslach Tükenmişlik Ölçeği	18-24	2	32.00	.907	.461
	25-34	40	37.60		
	35-44	94	35.59		
	45-54	32	38.87		
	55-64	2	32.00		
	65 ve üstü	0	0		
Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği	18-24	2	21.50	.756	.555
	25-34	40	20.35		
	35-44	94	21.14		
	45-54	32	19.65		
	55-64	2	21.00		
	65 ve üstü	0	0		

Tablo 3.9.'daki bulgular incelendiğinde bireylerin tükenmişlik düzeyleri ve psikolojik sağlamlıkları arasında yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak Maslach Tükenmişlik Ölçeğinde en yüksek puanların 45-54 yaş grubuna ait ($\bar{X}$ =38.87; SS=12.03) olduğu; en düşük puanların ise 18-24 yaş grubuna ($\bar{X}$ =32.00; SS=.00) ve 55-64 yaş grubuna ($\bar{X}$ =32.00; SS=4.24) ait olduğu görülmüştür. Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeğinde ise en yüksek puanların 18-24 yaş grubuna ait ($\bar{X}$ =21.50; SS=4.94) olduğu; en düşük puanların ise 45-54 yaş grubuna ait ($\bar{X}$ =19.65; SS=4.61) olduğu görülmüştür. Kısaca 45-54 yaş grubunun psikolojik sağlamlık düzeyi en düşük ve tükenmişlik düzeyi en yüksek grup olduğu söylenebilir.

3.6. Katılımcıların Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeğine İlişkin Bulgular

Tablo 3.10.'da araştırma kapsamında yer alan katılımcıların Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeğine ilişkin eğitim düzeyleri değişkenine göre varyans analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3.10. Katılımcıların Eğitim Düzeyleri Değişkenine Göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeğine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) Sonuçları

Ölçekler	Eğitim Düzeyi	N	$\bar{X}$	F	P
Maslach	İlkokul	75	35.30		
Tükenmişlik Ölçeği	Ortaokul	37	36.05		
	Lise	37	39.05	.996	.411
	Lisans	19	37.47		
	Yüksek Lisans	2	41.50		
	Doktora	0	0		
Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği	İlkokul	75	20.05		
	Ortaokul	37	22.37		
	Lise	37	20.75	1.985	.099
	Lisans	19	19.73		
	Yüksek Lisans	2	20.50		
	Doktora	0	0		

Tablo 3.10.'daki bulgular incelendiğinde bireylerin tükenmişlik düzeyleri ve psikolojik sağlamlıkları arasında eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak Maslach Tükenmişlik Ölçeğinde en yüksek puanların yüksek lisans mezunu ebeveynlere ait ($\bar{X}$ =41.50; SS=9.19) olduğu, en düşük puanların ise ilkokul mezunu ebeveynlere ait ($\bar{X}$ =35.30; SS=12.10) olduğu görülmüştür. Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeğinde ise en yüksek puanların ortaokul mezunu ebeveynlere ait ($\bar{X}$ =22.37; SS=4.13) olduğu, en düşük puanların ise lisans mezunu ebeveynlere ait ($\bar{X}$ =19.73; SS=6.76) olduğu görülmüştür. Kısaca yüksek lisans mezunu ebeveynlerin tükenmişlik düzeyleri en yüksek, ilkokul mezunu ebeveynlerin ise en düşük olduğu ve ortaokul mezunu ebeveynlerin psikolojik sağlamlık düzeyleri en yüksek, lisans mezunu ebeveynlerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin en düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.7. Katılımcıların Çocuklarının Özel Gereksinim Türü Değişkenine Göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeğine İlişkin Bulgular

Tablo 3.11.'de araştırma kapsamında yer alan katılımcıların Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeğine ilişkin çocuğun özel gereksinim türü değişkenine göre varyans analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 3.11. Katılımcıların Çocuklarının Özel Gereksinim Türü Değişkenine Göre Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeğine İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) Sonuçları

Ölçekler	Çocuğun Özel Gereksinim Türü	N	$\bar{X}$	F	P
Maslach Tükenmişlik Ölçeği	Zihinsel Yetersizlik	31	33.58	1.870	.089
	Görme Yetersizliği	1	34.00		
	İşitme Yetersizliği	0	0		
	Otizm Spektrum Bozukluğu	62	39.43		
	Özel Yetenekli Birey	0	0		
	Bedensel Yetersizlik	9	33.77		
	Özel Öğrenme Güçlüğü	17	33.52		
	Dil ve Konuşma Güçlüğü	21	36.42		
	Birden Fazla Yetersizlik	29	36.96		
Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği	Zihinsel Yetersizlik	31	20.51	1.976	.072
	Görme Yetersizliği	1	21.00		
	İşitme Yetersizliği	0	0		
	Otizm Spektrum Bozukluğu	62	21.29		
	Özel Yetenekli Birey	0	0		
	Bedensel Yetersizlik	9	20.88		
	Özel Öğrenme Güçlüğü	17	21.05		
	Dil ve Konuşma Güçlüğü	21	21.90		
	Birden Fazla Yetersizlik	29	18.31		

Tablo 3.11.'deki bulgular incelendiğinde bireylerin tükenmişlik düzeyleri ve psikolojik sağlamlıkları arasında çocuğun özel gereksinim türüne göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak Maslach Tükenmişlik Ölçeğinde en yüksek puanların otizm spektrum bozukluğuna sahip bireylerin ebeveynlerine ait ($\bar{X}$ =39.43; SS=8.33) olduğu, en düşük puanların ise özel öğrenme güçlüğüne sahip bireylerin ebeveynlerine ($\bar{X}$ =33.52; SS=12.98) ait olduğu görülmüştür. Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeğinde ise en yüksek puanların dil ve konuşma güçlüğüne sahip bireylerin ebeveynlerine ait ($\bar{X}$ =21.90; SS=4.57) olduğu; en düşük puanların ise birden fazla yetersizliğe sahip bireylerin ebeveynlerine ait ($\bar{X}$ =18.31; SS=3.63) olduğu görülmüştür. Kısaca otizm spektrum bozukluğuna sahip bireylerin ebeveynlerinin tükenmişlik düzeyleri en yüksek, özel öğrenme güçlüğüne sahip bireylerin ebeveynlerinin tükenmişlik

düzeylerinin en düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca dil konuşma güçlüğüne sahip bireylerin ebeveynlerinin psikolojik sağlamlık düzeylerinin en yüksek, birden fazla yetersizliğe sahip bireylerin ebeveynlerinin psikolojik sağlamlık düzeylerinin en düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen sonuçlar aşağıda özetlenmiştir:

Katılımcıların Maslach Tükenmişlik Ölçeğinde en çok katıldıkları madde; *“Yaptığım şeylerle çocuğumun yaşamına katkıda bulunduğumu hissediyorum.”* en az katıldıkları madde ise *“Çocuğuma sanki insan değilmiş gibi davrandığımı hissediyorum.”* maddesi olmuştur.

Katılımcıların Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeğinde en çok katıldıkları madde; *“Sıkıntılı zamanlardan sonra kendimi çabucak toparlayabilirim.”* en az katıldıkları madde ise *“Kötü bir şeyler olduğunda bunu atlatmak benim için zordur.”* maddesi olmuştur.

Bireylerin tükenmişlik düzeyleri ve psikolojik sağlamlıkları arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak kadınların tükenmişlik düzeylerinin daha yüksek, erkeklerin ise psikolojik sağlamlık düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bireylerin tükenmişlik düzeyleri ve psikolojik sağlamlıkları arasında medeni duruma göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak bekar ebeveynlerin tükenmişlik düzeylerinin daha yüksek, evli ebeveynlerin psikolojik sağlamlık düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bireylerin tükenmişlik düzeyleri ve psikolojik sağlamlıkları arasında yaş gruplarına göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak 45-54 yaş grubundaki ebeveynlerin psikolojik sağlamlık düzeyi en düşük ve tükenmişlik düzeyi en yüksek grup olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bireylerin tükenmişlik düzeyleri ve psikolojik sağlamlıkları arasında eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak yüksek lisans mezunu ebeveynlerin tükenmişlik düzeyleri en yüksek, ilkökul mezunu ebeveynlerin ise en düşük olduğu görülmüştür. Ortaokul mezunu ebeveynlerin psikolojik sağlamlık düzeyleri en yüksek, lisans mezunu ebeveynlerin ise psikolojik sağlamlık düzeylerinin en düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bireylerin tükenmişlik düzeyleri ve psikolojik sağlamlıkları arasında çocuğun özel gereksinim türüne göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak otizm spektrum bozukluğuna sahip bireylerin ebeveynlerinin tükenmişlik düzeyleri en yüksek, özel öğrenme güçlüğüne sahip bireylerin ebeveynlerinin tükenmişlik düzeylerinin en düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dil konuşma güçlüğüne sahip bireylerin ebeveynlerinin psikolojik sağlamlık düzeylerinin en yüksek, birden fazla yetersizliğe sahip bireylerin ebeveynlerinin psikolojik sağlamlık düzeylerinin en düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara ilişkin öneriler aşağıda özetlenmiştir: Araştırmacılara, bu çalışmanın daha geniş bir çalışma grubuyla yapılması önerilebilir.

Okul rehber öğretmenlerine, ebeveynlerin psikolojik sağlamlık ve tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılması önerilebilir. Ayrıca ebeveynlerin psikolojik sağlamlıklarını arttıracak seminerler ve grup etkinlikleri düzenlenmesi önerilebilir. Özellikle otizm spektrum bozukluğuna sahip bireylerin ebeveynlerinin tükenmişliklerini önlemeye yönelik psikoeğitim programlarının hazırlanması önerilebilir.

Çocuğun tanı aşamasında birçok ebeveyn çocuğuna konulan tanının ne anlama geldiğini bilmemekte ve aileyi bekleyen süreç hakkında kargaşa yaşamaktadır. Rehberlik Araştırma Merkezlerinde tanılama sürecinde ebeveynlerin çocuğun özel gereksinimi hakkında bilinçlendirilmesi ve çocuk özel eğitim alırken ailelere yönelik eğitimlerin yapılması önerilebilir. Ebeveynlerin bu süreçte sosyal destek görmesi tükenmişliklerini önlemeye ve psikolojik sağlamlıklarını arttırmaya yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

- Akçakın M, & Erden G. (2001). Otizm tanısı konmuş çocukların anne babalarındaki ruhsal belirtiler. *Çocuk Ruh Sağlığı Dergisi*, 8(1), 2-10.
- Aksoy, H. P. (2022). *Annelerin psikolojik sağlamlık düzeyleri ile okul öncesi dönem çocuklarının psikolojik sağlamlık düzeyleri ve akademik destek becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Arslan, G. (2015). Psikolojik istismar, psikolojik sağlamlık, sosyal bağlılık ve aidiyet duygusu arasındaki ilişki. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(36), 47-58.
- Ayhan, B., & İlhan, E. L. (2021). Türkiye’de Spor Bilimi Alanında Bedensel Engelli Bireylere Yönelik Yapılan Makalelerin İçerik Analizi (2015-2020). *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 672-686.
- Bengisoy, A. ve Yılmaz İ. (2019). Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Okul Rehberlik Servisinden Beklentileri İle İlgili Görüşleri. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32 (1), 1-23.
- Çapri, B. (2006). Tükenmişlik Ölçeğinin Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 62-77.
- Çapri, B. (2013). Tükenmişlik Ölçeği-Kısa Formu ile Eş Tükenmişlik Ölçeği-Kısa Formu’nun Türkçe uyarlaması ve psikoanalitik-varoluşçu bakış açısından mesleki ve eş tükenmişlik ilişkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 1393- 1418.
- Çetrez İşcan, G. ve Malkoç A. (2017). Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Umut Düzeylerinin Başa Çıkma Yeterliği ve Yılmazlık Açısında İncelenmesi, *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 120-127.
- Demircioğlu, H. & Yoldaş, C. (2019). Çocukluk ve ergenlik döneminde psikososyal risk faktörleri ve koruyucu unsurlar. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 18(1), 40-48.
- Dilekci, E. N. (2023). *Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Tükenmişlik Düzeyinin Şefkat ve Öz-Şefkat Açısından İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). KTO Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Konya.
- Doğan, T. (2015). Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği’nin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 3(1), 93-102.

Durat, G., Atmaca, G. D., Ünsal, A., & Kama, N. (2017). Özel Gereksinimi Olan Çocukların Ailelerinde Umutsuzluk ve Depresyon. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 39 (3), 49-58.

Duygun, T. (2001). *Zihinsel Engelli ve Sağlıklı Çocuk Annelerinde Stres Belirtileri Stresle Başaçıkma Tarzları ve Algılanan Sosyal Desteğin Tükenmişlik Düzeyine Olan Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Eripek, S. (2005). *Özel Eğitim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Gizir, C. (2007). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerine bir derleme çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 113-128.

Kaçmaz, N. (2005). Tükenmişlik (burnout) sendromu. *İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi*, 68, 29-32.

Kararımak, Ö. (2006). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(26), 129-142.

Kot, M., Sönmez, S. ve Eratay, E. (2018). Özel Gereksinimli Bireylere Sahip Ailelerin Yaşadıkları Zorluklar. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37, 85-96.

Metin, E. N. (2012). Özel gereksinimli çocuğun aileye katılımı. E. N. Metin (Ed.) *Özel gereksinimli çocuklar içinde*. Ankara: Maya Akademi.

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI (2016). Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesi, Erişim Tarihi: 03.02.2024.

https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_10/07031350_bilsem_yonergesi.pdf

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI (2018). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği [ÖEHY]. (2018). T.C. Resmî Gazete, (30471), 7 Temmuz 2018, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-8.htm>

Özen, A. (2013). *Ailelerle işbirliği ve iletişim*. A. Cavkaytar (Ed.). Özel eğitim (s:37-51). Ankara: Vize Basın Yayın.

Patterson, J. (2002). Integrating family resilience and family stress theory. *Journal of Marriage and Family*, 64, 349-360.

Salman, U., Özdemir, S., Salman, A. B., & Özdemir, F. (2016). Özel öğrenme güçlüğü “Disleksi”. *FNG & Bilim Tıp Dergisi*.

Sarıkaya, P. (2007). Tükenmişlik sendromunun kişilik özelliklerinden denetim odağı ile ilişkisi ve bir uygulama. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Sevinç, Ş., Aslan, F., & Özkan, B. (2015). *İşitme Engelliler İçin Öğretmen Kılavuz Kitabı*. Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Şener, G. (2021). *Otizm Spektrum Bozukluğuna Sahip Çocuklara Bakım Veren Kişilerin Algıladıkları Sosyal Destek İle Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkide Adil Dünya İnanc Düzeyinin Aracı Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Işık Üniversitesi, İstanbul.

Tanrıdağ, O. (2009). Nöroloji Pratiğinde Konuşma ve Dil Bozuklukları. *Nöroloji Pratiğinde Konuşma ve Dil Bozuklukları*. 15, 155-160.

Vural Batık, M. ve Vural, G. (2019). Süreğen sağlık sorunu olan öğrenciler (Bölüm 7). S. Alptekin, N. Sönmez (Ed), Özel gereksinimli öğrenci kılavuz kitabı, içinde. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Yayınları, No: 124.

Yosunkaya, E. (2013). Otizm Etiyolojisinde Genetik ve Güncel Perspektif. *İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi*, 76 (4), 84-88.

EK-1 Kişisel Bilgi Formu

Sevgili veliler, aşağıda sizin kişisel bilgilerinizle ilgili sorular bulunmaktadır. Lütfen uygun olanı işaretleyiniz.

Cinsiyet: (K) (E)

Medeni Durum: ()Bekar ()Evli

Yaş: ()18-24
() 25-34
() 35-44
() 45-54
() 55-64
() 65 ve üstü

Eğitim: () İlkokul
() Ortaokul
() Lise
() Lisans
() Yüksek lisans
() Doktora

Özel Gereksinim Türü: () Zihinsel yetersizlik
() Görme yetersizliği
() İşitme yetersizliği
() Otizm spektrum bozukluğu
() Özel yetenekli birey
() Özel öğrenme güçlüğü
() Dil ve konuşma güçlüğü
() Birden fazla yetersizlik
() Bedensel yetersizlik

Bilim ve Sanatın Işığında Yeni Ufuklar

Bu kitap, Gaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi'nin öğretmen ve öğrencilerinin katıldığı çocuk kongresinde sunulan bildirilerden ve hazırlanan akademik çalışmalardan oluşmaktadır. Farklı disiplinlerdeki özgün araştırmalar, genç zihinlerin dünyaya bakışını ve geleceği şekillendirme potansiyellerini gözler önüne sermektedir.

Osmanlı tarihinden İstanbul'un kültürel mirasına, şiir analizlerinden bilimsel deneylere kadar geniş bir yelpazede ele alınan konular, okurları tarih, sanat, bilim ve sosyoloji gibi alanlarda zihin açıcı bir yolculuğa davet ediyor. Öğrencilerin özgün fikirleri ve öğretmenlerinin rehberliği ile hazırlanan bu çalışmalar, eğitimde yenilikçi yaklaşımların en güzel örneklerinden birini sunuyor.

Gaziosmanpaşa Bilim ve Sanat Merkezi'nin geleceğin liderleri olan genç zihinleri yetiştirme vizyonunu yansıtan bu kitap, bilgiye olan tutkuyu ve öğrenmeye duyulan sınırsız merakı yüceltiyor.

